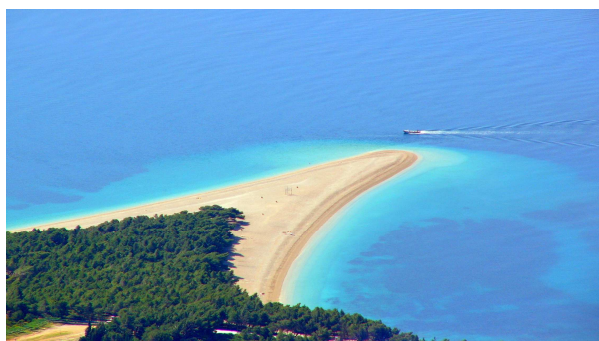

STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE BOL

OD 2014. DO 2020. GODINE

Split, srpanj 2014. godine

Centar za integralni razvoj srednjodalmatinskih otoka - CERADO d.o.o.
Polježice 2, 21410 POSTIRA
tel: (021) 322 720
fax: (021) 322 720
web: www.cerado.hr
e-mail: info@cerado.hr

Predstavnici Općine Bol:

Tihomir Marinković – načelnik
Mate Petrić – donaćelnik
Stipe Karmelić – pročelnik

Predstavnici Centra za integralni razvoj srednjodalmatinskih otoka d.o.o.:

Ivica Mihačić, dipl. ing. – predsjednik Skupštine
prof. emeritus Ivo Šimunović – predsjednik Nadzornog odbora
Tonči Vlahović, dipl. ing. – predsjednik Uprave

Projektini tim za izradu strategije razvoja općine Bol:

prof. emeritus Ivo Šimunović – voditelj projekta izrade razvojne strategije
dr.sc. Dušan Ramić, dipl. oec. – konzultant EU CO CRD i HMK
Nenad Šore, dipl. ing. – stručni suradnik projekta izrade razvojne strategije
Marijana Šemanović, mag. oec. – stručni suradnik projekta izrade razvojne strategije
Rašeljka Alfirević, dipl. ing. građ. – stručni suradnik projekta izrade razvojne strategije

Predstavnici interesnih skupina:

Markito Marinković, direktor TZ općine Bol
Ivica Karninčić, bivši direktor Zlatni rat d.d.
Jerko Martinić, bivši direktor Zlatni rat d.d.
Doro Adulmar, predsjednik Općinskog vijeća Općine Bol
Nada Orehovec, prokurist Gruber d.o.o. (Hotel Bretanide)
Stanko Kvesić, vlasnik Adria Tours d.o.o.
Tomaž Garbajs, vlasnik Big Blue Sport d.o.o.
Jakša Marinković Tomić, vlasnik Bol tours d.o.o.
Dinko Karninčić Batinić, jedan od direktora Zlatni rat d.d., predsjednik udruge ugostitelja
Jakša Marinković Šimić, direktor Jako vino d.o.o.
Gabrijel Marinković, poljoprivrednik
Ivana Bošković Ivičić, ravnateljica Centar za kulturu Bol
Jasna Damjanović, ravnateljica Centar za kulturu Brač
Damir Šokić, samostan dominikanaca u Bolu
Jadranka Nejašmić, ravnateljica općinske knjižnice
Dr. Markica Tomić, opća medicina, Privatna ordinacija, općina Bol
Boško Botica, MNK Bol
Vinko Ljubičić, dipl. iur., direktor Zlatni rat d.d.

SADRŽAJ

1	UVOD	4
2	SAŽETAK	6
3	ANALIZA STANJA	8
3.1	PRIRODNA OSNOVA	8
3.2	LJUDSKI RESURSI	12
3.3	GOSPODARSTVO	24
3.4	DRUŠTVENE DJELATNOSTI	33
3.5	ZAŠTITA PRIRODNE I KULTURNE BAŠTINE	39
3.5.1	PRIRODNA BAŠTINA	39
3.5.2	KULTURNA BAŠTINA	40
4	POLAZNE OSNOVE RAZVOJA OPĆINE BOL	43
4.1	VALORIZACIJA PRIRODNIH I STVORENIH RESURSA OPĆINE BOL	43
4.2	MIŠLJENJA INTERESNIH SKUPINA - INTERVJUI	47
4.3	SWOT ANALIZA	48
5	STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE BOL	52
5.1	VIZIJA OPĆINE BOL	52
5.2	CILJEVI RAZVOJA	53
5.3	KONCEPCIJA RAZVOJA OPĆINE BOL	55
5.3.1	REGIONALNI ASPEKT RAZVOJA	55
5.3.2	EKONOMSKO POLAZIŠTE RAZVOJA OPĆINE BOL	55
5.3.3	ČIMBENICI RAZVOJA I ZAPREKE RAZVOJA	56
5.3.4	SCENARIJ DUGOROČNOG RAZVOJA OPĆINE BOL	56
5.3.5	POLITIKA RAZVOJA OPĆINE BOL	60
5.3.6	STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA	60
5.3.7	STRATEGIJA RAZVOJA POLJOPRIVREDE	61
5.3.8	ODRŽIVI RAZVOJ ETNO-EKO SELA MURVICA	62
5.3.9	RAZVOJ INFRASTRUKTURNIH SUSTAVA	63
5.3.10	PROCJENA RASTA GOSPODARSTVA I STANOVNIŠTVA DO 2020. GODINE	66
5.3.11	PROJEKCIJA PRORAČUNA OPĆINE BOL DO 2020. GODINE	68
5.3.12	PROJEKTI VAŽNI ZA RAZVOJ OPĆINE BOL I MJERE ZA REALIZACIJU	69
6	PROVEDBA STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE BOL	79
	PRILOG STRATEGIJI RAZVOJA OPĆINE BOL.....	80
	A) STRATEGIJA EUROPA 2020.	
	B) STRATEGIJA TURISTIČKOG RAZVOJA DESTINACIJE BOL	
	C) PROSTORNI PLAN UREĐENJA OPĆINE BOL	

1 UVOD

Razmišljati o Braču, općini Bol danas i sutra, kao i o bilo kojem drugom području, nije moguće, a da se ne sagleda povijesni kontekst razvoja, ustvrdi sadašnji položaj i pokuša predvidjeti razvoj u užem i širem okruženju. Pojedinaac, obitelj, narod, društvo u cjelini u bitnome određuju svoj životni put. Zato nema jamstva za uspjeh koji dolazi sam po sebi. Upravo zbog toga, vjerujući da Brač, Bol i Murvica mogu biti prostor sreće i blagostanja, želimo izraditi razvojnu strategiju općine Bol od 2014. do 2020. godine koja će poduprijeti razvoj gospodarstva i kvalitetu života. S obzirom na prirodne, klimatske, kulturne, povijesne i društveno ekonomske preduvjete, općina Bol treba postati čimbenik integralnog strateškog i održivog razvoja otoka Brača sa aspekta strategije razvoja turizma. Ova teza govori o nečemu što se uvijek iznova zaboravlja u odredišnim područjima turizma: jači turizam tj. više dolazaka, više noćenja, veći broj putnika, priliv deviza, više ležaja i transportnih mogućnosti, čime se mjeri rast, sve zajedno ipak ne znači ni približno veće blagostanje, ali unatoč tome razvoj turizma u općini Bol mora biti prava svrha za strategiju razvoja općine Bol, naime, bolji život stanovništvu u obliku većeg dohotka, novih radnih mjesta, boljih društvenih i kulturnih ponuda, atraktivnog stanovanja, sve je to moguće ostvariti kroz strategiju razvoja turizma. Ne radi se samo da je to preduvjet većeg bruto društvenog proizvoda, nego to predstavlja u određenom smislu i veći opseg društvene sreće odnosno mogućnosti zapošljavanja mladih kadrova. To znači da unapređenje turizma i turistički rast, nije samom sebi svrha nego je životna potreba. Takva razmišljanja i dokazivanja moraju biti smisao strategije i politike dugoročnog razvoja općine Bol. U današnje vrijeme gospodarske krize, takva razvojna strategija i politika potrebnija je više nego ikada prije. Osim toga turizam podrazumijeva i obećava veći uspjeh u povezivanju sa drugim djelatnostima u području poljoprivrede i obrta i bolje korištenje prirodnih resursa. U tom smislu strategije i politika dugoročnog razvoja turizma za općinu Bol, predstavlja sidro spasa, veliku priliku i univerzalni lijek u uvjetima gospodarske krize, kojima je dugoročni razvoj neprestano izložen, kao što su to ovisnost o dolasku turista iz inozemstva, kao i o trajanju turističke sezone i konjunkturi. Zbog toga je u strategiji dugoročnog razvoja neophodno ostvariti:

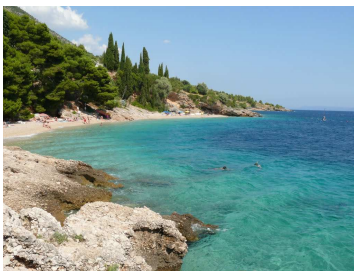
- razvijati turizam samo onoliko koliko on stanovništvu donosi željeni dohodak i standard, prije svega u obliku otvaranja novih radnih mjesta, zaustavljanje depopulacije stanovništva i očuvanje okoliša
- u turističkim odredištima nastojati povezati sve gospodarske i društvene djelatnosti u smislu da razvoj turizma pokreće unapređenje poljoprivrede, obrtničku djelatnost, malu industriju i neturističke usluge
- unapređenje agro turizma i drugih oblika turističke ponude
- unapređenje svih vidova uređenja okoliša i održavanje vrijednih kulturnih spomenika i podizanje opće razine kulture življenja i udruga civilnog društva.

Kako bi se uspješno vodila politika regionalnog razvoja na nacionalnoj i regionalnoj razini, upravljalo lokalnim razvojem, razvojem gospodarstva i gospodarskih sektora, razvojem

poduzeća, gospodarskih i drugih subjekata te u okviru toga uspješno planiralo razvojne projekte koji će moći ostvariti financiranje iz europskih fondova, iznimno je važno poznavati prioritete i ciljeve EU za relevantno programsko razdoblje od 2014. do 2020. godine.

Za izradu realne i primjenjive strategije održivog razvoja jedinica lokalne samouprave, još je neophodno sagledati i strategije koje se rade na razini društveno političkih zajednica, tj. od županija pa do nacionalne razine i razine EU, kao i strategiju održivog razvoja po djelatnostima vezano za optimalno korištenje svih raspoloživih resursa i očuvanje okoliša.

2 SAŽETAK

Strategija razvoja općine Bol odnosi se na razdoblje od 2014. do 2020. Međutim, u strategiji se za pojedine analize i projekcije koristila ponekad kao startna godina 2012, a ponekad 2013. ovisno o dostupnim pokazateljima.

Glavna područja obuhvata sadržaja strategije su:

- Analiza stanja,
- Polazne osnove razvoja općine Bol,
- Strategija razvoja općine Bol,
- Provedba strategije razvoja općine Bol.

U prilogu strategije nalaze se sljedeći prikazi:

- Strategija Europa 2020.,
- Prostorni plan uređenja općine Bol,
- Strategija turističkog razvoja destinacije Bol.

U analizi stanja date su analize kretanja, problemi i mogućnosti u područjima: prirodne osnove, stanovništva, gospodarstva i zaštite prirode i kulturne baštine. U polaznim osnovama razvoja obrađena je valorizacija prirodnih i stvorenih resursa, zatim mišljenja i stavovi različitih interesnih skupina općine Bol i SWOT analiza. U dijelu strategije razvoja dana je vizija razvoja, ciljevi i mjere razvoja te koncepcija razvoja po djelatnostima s projekcijom rasta BDP-a.

Prirodni uvjeti razvoja na Bolu su veoma pouzdan faktor razvoja napose turizma i poljoprivrede. U povoljne elemente ubrajamo more, plaže, klimu i prostor koji su relativno dobro sačuvani i otvoreni za budući razvoj.

Stanovništvo iskazuje od 1961. godine stabilan rast, sa stabilnom demografskom strukturom koji će s gledišta tih trendova biti pozitivan čimbenik razvoja općine Bol.

Turistički potencijali Bola su ogromni, ali nedovoljno iskorišteni. Turizam još uvijek ima izraziti sezonski karakter sa niskim stupnjem korištenja kapaciteta (29%). Očito je da koncept turizma treba mijenjati. U pristupu razvoju postoje izrazito različiti koncepti. Treba obogatiti turistički proizvod i obnoviti zapuštene kapacitete. Postojeći turistički proizvod počiva na odmarališnom proizvodu. Turizam općine treba usmjeriti prema bračkim velerima kao i prema moru i prekomorju.

Poljoprivreda općine se uglavnom svodi na proizvodnju vina, iako postoje i druge mogućnosti, a posebno s gledišta eko-proizvodnje hrane.

U strukturi gospodarstva dominiraju poduzetnički subjekti u kojima je zaposlen 791 djelatnik. Ukupni prihod je porastao u odnosu na prethodnu godinu za 11,6%. Međutim mogućnosti su mnogo veće te se uspjeh u toj domeni ne ocjenjuje znatno uspješnim pogotovo zato što među tim jedinicama postoji gotovo 50% gubitaka.

Valorizacija prirodnih i stvorenih resursa ukazuje na vrlo bogate vrijednosti koje su još neiskorištene, što se prvenstveno odnosi na prirodne resurse. Pored prirodnih resursa tu su još kulturna baština, zračna luka, geoprometni položaj i stanovništvo.

Stavovi građana uglavnom ukazuju na mnogo veće šanse u razvoju turizma te na određene zahvate u luci i u obnovi zapuštenih turističkih kapaciteta.

SWOT analiza ukazuje na veliku snagu i mogućnosti razvoja, ali također ukazuje i na opasnosti koje nosi sa sobom spontani i nekontrolirani razvoj. Zapravo je važno znati da postoje vrlo određene zapreke u razvoju koje mogu negativno utjecati na budući razvoj. Radi toga se upozorava na nužnost upravljanja razvojem.

U viziji razvoja se naglašava značenje turizma za njegovu budućnost. Turizam se definira kao temelj integralnog razvoja visoke nacionalne i internacionalne prepoznatljivosti.

U ciljevima razvoja se naglašava nužnost upravljanja razvojem, unapređenje razvoja turizma, razvoj infrastrukture, porast stanovništva, razvoj gospodarskih procesa u međuodnosu sa širim prostorima, razvoj mreže institucija u kulturi te razvoj odgovornog i održivog razvoja poduzetništva.

Predviđa se da će ukupni prihod svih subjekata općine, od 251.981.000 kuna u 2012. godini porasti na 370.800.000 kuna u 2020. godini. Odnosno, da će BDP po stanovniku porasti od 154.000 u 2012. godini na 216.250 kn u 2020.godini. Stopa rasta BDP-a je 5% prosječno godišnje. Pored te prognoze, također se predviđa da će broj stanovnika porasti, uz prosječnu stopu od 1,0%, na 1.780 stanovnika. Također se predviđa da će suma investicija biti prosječno oko 15% godišnje od ukupnog BDP-a.

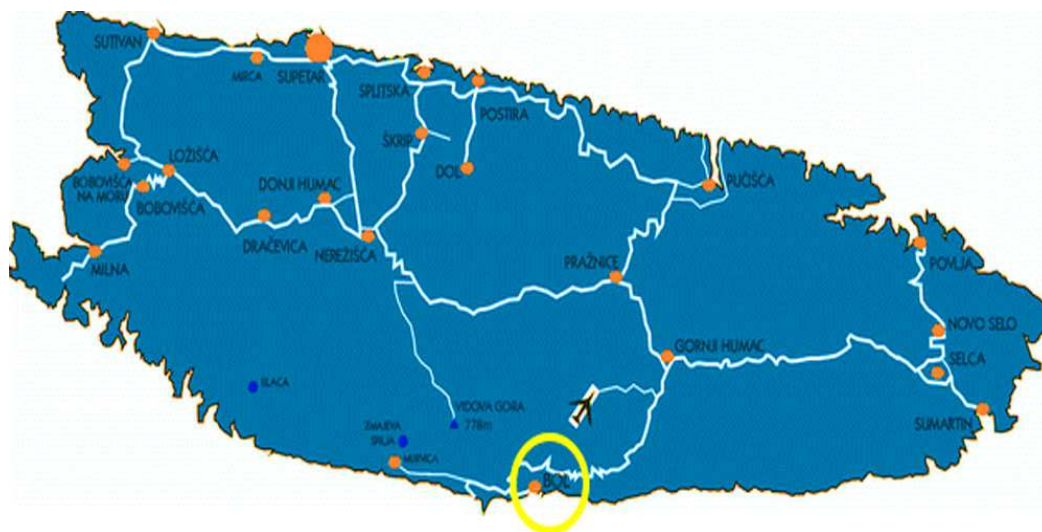
U strategiji provedbe naglašava se cilj da se putem prioriternih mjera izraženih u poglavlju ciljeva razvoja uključi princip održivog razvoja i zaštite okoliša kako bi se dostigli standardi Europske unije.

3 ANALIZA STANJA

3.1 Prirodna osnova

Općina Bol je smještena na južnim obroncima otoka Brača i to upravo na središnjem dijelu obale. Brač je otok u Jadranskom moru smješten ispred Splita. Od kopna je udaljen Bračkim kanalom (najveća dubina 78 m) 6 do 13 km. Prema zapadu je odvojen Splitskim vratima od otoka Šolte, a prema jugu Hvarskim kanalom od otoka Hvara (dubina 91 m). Njegova površina iznosi 395 km², što ga čini najvećim otokom Dalmacije i trećim najvećim otokom Jadranskog mora. Dug je cca. 40 km, a širok u prosjeku cca. 12 km. Otok je izgrađen od karbonatno-vapnenačkih stijena, a nastao je prije otprilike 100 milijuna godina u razdoblju krede, ali je tek u holocenu postao otok. Erozijom i taloženjem nastale su i druge vrste tla, tako da se danas sastoji od vapnenca, pješčenjaka, breča, gline i crvenice.

Općina Bol sa zapadne strane počinje oko 1 kilometar zapadno od Zlatnog rata strmim obroncima do vrhunaca Vidove gore. Naselje Murvica zajedno s prostorom Dračeve luke također pripada općini Bol, iako cijeli teritorij oko mjesta Murvica pripada katastarskoj općini Nerežišća. U zoni Vidove gore dodiruje se s terenima koji pripadaju općini Postira (k.o. Dol) odakle se granice općine Bol protežu ravno prema istoku, graničući dalje stalno s općinom Pučišća (k.o. Gornji Humac) preko vijenca 'Bolske krune', zahvaćajući tek nekoliko desetaka metara prema sjeveru od ruba bračke visoravni. Na istok se teritorij općine Bol proteže dosta daleko, idući stalno po najvišim vrhuncima južne obale otoka sve do područja Debelog čela gdje se spaja s teritorijem općine Selca. Sve to daje općini Bol izrazito izdužen oblik: u smjeru sjever-jug na svom najširem dijelu ona je široka jedva oko 3 km zračne linije, dok je u smjeru zapad-istok duga oko 15 km. Površina općine Bol iznosi oko 24,85 km².

Kako to općenito biva pa tako i u Bolu, južne obale su strmije od sjevernih. Područje čitave općine Bol, strmo se spušta u pravcu sjever-jug, dok se u pravcu zapad-istok prostire valovito gdje se izmjenjuju hrbati i udoline, a naročito u istočnom dijelu gdje te udoline dobivaju kanjonske oblike. Na području općine Bol se nalazi i najviši vrh otoka Brača, Vidova Gora čija je visina 778 m, a upravo u njenom području nalazi se i karakteristični presjek na kojem se izmjenjuju strme i visoke litice, zona plodnog terasastog zemljišta i obala na kojoj se smjenjuju šljunčane plaže i kamene škrape pa čak i klifovi. Na području Bola se pak javlja uska zona u kojoj za razliku od ostatka Brača koji je, kako je ranije pisano, građen od vapnenaca i vapnenačkih dolomita, na površinu izbijaju lapor, fliš, glina i pješčenjaci, što je s diluvijalnim naplavinama dalo nešto dublja i plodnija tla, a također i skromne izvore pitke vode. U pejzažnom smislu, četiri geomorfološka fenomena Bola su: Zlatni rat, Vidova Gora, Koštilo i Bolaska kruna.

Čitava južna obala otoka Brača, na kojoj je smješten i Bol, je prilično slabo razvedena, a naročito u području oko Bola. Malo je mjesta zaklonjenih od vjetrova i valova te pogodnih za sidrenje. Upravo u okolici Bola, nižu se najveće šljunčane plaže, uključujući i najimpresivniju od njih i svjetski poznatu – Zlatni rat. U pravcu istoka nižu se plitke i slabo zaklonjene uvale, u kojima se u dnu nalaze male šljunčane plaže, dok su obale između njih strme, kamenite i nepristupačne. Kao što je to slučaj sa kopnenim dijelom, koji strmo pada, tako se nastavlja i u moru čime se već vrlo blizu obale dostižu značajne dubine od preko 50 m.

More

More je na području Bola iznimno bistro. Zimske temperature mora se spuštaju do 12-12,5°C, a u ljetnim mjesecima dostižu 24-24,5°C. Zbog otvorenosti i značajnih dubina Hvarskog kanala, najviše temperature mora na području Bola, rijetko prelaze 24 °C. Salinitet je kao i na čitavoj Jadranskoj obali visok i kreće se između 37 i 38‰. Morske struje u Hvarskom kanalu u svom površinskom sloju imaju smjer jugoistok-sjeverozapad i dosta su brze (cca. 0,15 m/s).

Klima

Klima je tipična mediteranska koju karakteriziraju blage zime i vruća ljeta. Temperaturni vrhunci u Bolu su ublaženi u odnosu na sjevernu stranu otoka Brača, kako ljeti tako i zimi. Zimi temperatura rijetko pada ispod 0°C, dok ljeti ona rijetko premašuje 35°C. Bol tu blagodat svakako zahvaljuje svom položaju, čija južna orijentacija i izloženost suncu, zimi donosi višu temperaturu, a blagotvorni utjecaj mora i maestralska ublažava ekstremne vrućine ljeti.

Tablica 1. Neki od klimatskih parametara općine Bol

Mjesec	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
srednja temperatura zraka (°C)	8,5	9,3	10,9	13,7	16,1	21,9	24,6	24,4	21,1	17,2	13,4	10,0	16,1
broj hladnih dana (< 0°C)	2,3	1,1	0,4								0,2	0,5	4,5
broj vrućih dana (>30°C)					0,1	3,8	14,8	12,4	1,3				32,4
padaline (1/m²)	121	86	80	80	53	48	30	61	69	94	135	124	981
broj vedrih dana	6,8	7,0	8,0	8,3	11,1	13,1	19,3	17,2	14,2	12,8	7,6	8,5	133,9
broj oblačnih dana	13,1	9,7	9,9	7,9	6,4	3,2	1,4	3,2	4,8	6,9	10,2	11,3	88,0

Izvor: Općina Bol, Prostorni plan uređenja općine Bol

Padaline su, kao što je to slučaj i na čitavoj našoj obali, nejednako raspoređene tokom godine, tj. najviše su u kasnu jesen i zimu sa izrazitim nedostatkom u ljetnom periodu. Ljetne suše su u kombinaciji s visokim temperaturama, redovita pojava. Broj vedrih dana je navisi u ljetnom periodu, a oblačnih u zimskom, dok su vedri dani ipak puno češći kroz godinu nego oblačni. Uvjetovano svojim položajem, Bol ima vrlo specifičnu ružu vjetrova u kojoj prevladavaju, praktično u svim godišnjim dobima, jugoistočnjak (jugo), sjeveroistočnjak (bura) i sjeverozapadnjak (tramontana), a ljeti im se pridružuje i zapadnjak (maestral) koji redovito puše u popodnevnom satima. Iako su puno češće prisutni vjetrovi koji pušu longitudinalno u smjeru pružanja Hvarskog kanala, treba istaknuti da u Bolu bura ne samo da je prilično česta u svim godišnjim dobima, nego zna biti i vrlo jaka iz razloga što strmo i visoko zaleđe ne pruža Bolu zaštitu, već upravo predstavlja „tobogan“ niz kojega se bura obrušava i dobija na jačini.

Flora

Prirodna flora na području općine Bol je općenito mediteranska, ali se njen sastav mijenja najviše s porastom nadmorske visine. Uz more, do 200-250 m nadmorske visine, područje je tipične mediteranske makije, mješavine različitih grmolikih zimzelenih biljaka te u pojedinim zonama i šumara alepskog bora koji je uveden ljudskom akcijom, ali se danas širi na zapuštenim poljoprivrednim površinama.

Više zone iznad 200 m pa do iznad 400 m nadmorske visine zauzimaju mediteranske šume u kojima dominira česmina. Naročito je ta zona zastupljena na obroncima Vidove Gore, Koštila, Bolske krune te dalje prema istoku u gornjim zonama brda.

Najviše razine i sam vrh Vidove Gore zahvaća submediteranska šuma crnog bora te listopadne šume. Pored ovih tipičnih zona, potrebno je još spomenuti i zapuštena i degradirana poljoprivredna zemljišta. U svim spomenutim zonama i biljnim zajednicama postoji veliko bogatstvo biljnih vrsta tipičnih za naše otoke, uključujući i velik broj aromatičnih i ljekovitih biljaka. Međutim, većina tih vrsta nema neku veću komercijalnu vrijednost. Također treba napomenuti da su na većini područja biljne zajednice tj. jedinke u njima prilično slabe, isključivo zbog strmine terena, plitkoće i kamenitosti tla, a potom i zbog dodatne degradacije koja je kroz povijest nastajala pretjerano ljudskom eksploatacijom, a u novije vrijeme naročito požarima.

Fauna

Fauna na području općine Bol je relativno siromašna, prvenstveno zbog konfiguracije terena i poprilično siromašne biljne podloge, ali i zbog djelovanja čovjeka.

Najzastupljeniji su beskičmenjaci i to u najvećoj mjeri kukci, potom pauci, stonoge, puževi i ostale vrste beskičmenjaka.

Od vodozemaca prisutno je nekoliko vrsta žaba i krastača, od gmizavaca nekoliko vrsta guštera kao što su gušterica, tarantela i zelembač te zmija kao što su bjelouška i pepeljasti poskok.

Od sisavaca prisutni su samo mali sisavci prvenstveno iz porodice glodavaca kao zec, puh, jež, nekoliko vrsta miševa, štakora, šišmiša i rovčica. Također su na području Vidove Gore umjetno uneseni i mufloni koji se još možda mogu pronaći, pa čak i jeleni koji se nisu uopće održali. U novije vrijeme došlo je do naseljavanja divljih svinja koje su s kopna prešle na istočnu stranu otoka. Od grabljivica je prisutna samo kuna.

Ptičji svijet je pak najbrojniji po broju vrsta među kralješnjacima. Prema nekim istraživačima, na području otoka Brača, što povremeno što stalno, boravi ukupno čak 134 vrste ptica, a od toga ih se na otoku Braču gnijezdi 47 vrsta. Većina tih vrsta prisutna je i na području općine Bol. Upravo su tereni Bola zbog svoje blaže klime, osunčanosti i zaklonjenosti, pogodni za ptice koje u naše krajeve dolaze u preletu prilikom seljenja ili na zimovanje.

U faunu svakako treba ubrojiti i brojne životinjske vrste koje žive u moru tj. standardne vrste riba, rakova, školjki i mekušaca koje se javljaju uz našu obalu. Treba samo konstatirati kako je morska fauna na području Bola, što zbog same konfiguracije obale i podmorja, a i zbog pretjerane ljudske eksploatacije, prilično osiromašena.

3.2 Ljudski resursi

Stanovništvo je temeljni čimbenik društvenog, gospodarskog, kulturnog života te razvitka svakog društva, a posebice lokalne zajednice. Ono predstavlja osnovnu proizvodnu snagu, nezamjenjiv element svih gospodarskih procesa, jer upravo njegova brojnost, znanje, vještine, naponi uvjetuju strukturu, organizaciju i ukupnu efikasnost tih procesa. S druge pak strane, stanovništvo daje krajnji smisao gospodarskim procesima, jer je svrha i cilj gospodarskog razvoja upravo blagostanje pripadnika lokalne zajednice u kojoj se taj razvoj ostvaruje. Upravo zato sva razmatranja o gospodarskom razvitku moraju uključivati i stanovništvo kao njegov bitan okvir. Formiranje i korištenje radnih resursa lokalne zajednice jedan je od osnovnih problema reprodukcije i razvitka te planiranje gospodarskog razvitka mora kao svoj bitni element uključiti i analizu raspoloživih radnih resursa i način njihove uporabe.

Zahvaljujući svom već ranije spomenutom povoljnom prirodnom položaju, ljudska naseljenost na području Bola ima vrlo davne korijene i potvrđeni kontinuitet. Povijesna zbivanja donosila su osjetne pomjene u broju i sastavu stanovništva. Velike promjene u broju stanovnika bile su najčešće uvjetovanje bolešću te emigracijom i imigracijom, a samo manjim dijelom prirodnom dinamikom.

Općina Bol zauzima 24,85 km² i u njoj živi 1.630 stanovnika. Po broju stanovnika općina Bol spada u srednje velike među općinama otoka Brača. Općina ima dva naselja: Bol sa 1.609 stanovnikom i naselje Murvica sa 21 stanovnikom. Prema popisu stanovnika u zadnjih 50 godina općina je u stalnom porastu broja stanovnika. To se prvenstveno odnosi na naselje Bol, dok je naselje Murvica u stalnom opadanju broja stanovnika. Bez obzira na malu udaljenost Murvice od Bola ipak se stanovništvo Murvice iseljava i nastanjuje bilo u Bolu ili negdje drugdje izvan općine i otoka. Razlozi tome nisu prvenstveno ekonomski, već nalazimo da su više razlozi u uvjetima življenja i socijalnoj i ekonomskoj nesigurnosti.

Prosječna gustoća nastanjenosti otoka Brača je 34 stanovnika na km² i po tom indikatoru općina Bol ide u red najgušće nastanjenih općina na Braču sa gustoćom naseljenosti od 65,59 stanovnika na km². Međutim, taj podatak ne ohrabruje jer je prosječna gustoća nastanjenosti u županiji preko 100 stanovnika na km².

Tablica 2. Kretanje broja stanovnika u općini Bol i na otoku Braču

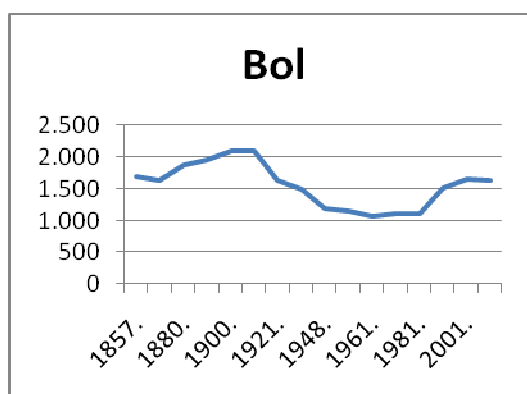
Godina	Bol	Brač
1857.	1.698	16.022
1869.	1.631	18.330
1880.	1.872	19.969
1890.	1.960	22.650
1900.	2.095	24.408
1910.	2.101	22.969
1921.	1.628	19.339
1931.	1.491	17.331
1948.	1.179	14.664
1953.	1.143	14.721
1961.	1.066	14.227

1971.	1.101	12.893
1981.	1.113	12.715
1991.	1.507	13.824
2001.	1.661	14.031
2011.	1.630	13.956

Izvor: DZS, Naselja i stanovništvo RH 1857. – 2001., <http://www.dzs.hr>, (Acce: 14. ožujka 2014. godine)

Broj stanovnika Bola je dostigao svoj vrhunac početkom XX. stoljeća, potom je postepeno opadao sve do početka osamdesetih godina kada se napokon osjetio snažan gospodarski utjecaj intenziviranja turističke djelatnosti. Upravo razvoj turističke djelatnosti utjecao je na poboljšanje perspektive zapošljavanja kao i na mogućnost dopunske zarade u domaćinstvu, ali isto tako i na poboljšanje infrastrukturnih i ostalih uvjeta življenja koje je turizam donio što je u konačnici rezultiralo porastom broja stanovništva. Osim što je razvoj turističke djelatnosti utjecao na ostanak domaćeg stanovništva, također je došlo i do porasta potražnje za radnom snagom što je pak uvjetovalo i velik imigracijski val koji je dodatno izmijenio populacijsku sliku mjesta. Ono što je bitno naglasiti kako se u imigracijskom kretanju ponavlja zakonitost da migriraju upravo mlade osobe koje ulaze u fertilnu dob te snažno popravljaju reprodukcijski demografski potencijal mjesta imigracije što je zasigurno imalo i druge efekte osim na popravljivanje demografske strukture i na daljnje prirodno povećanje stanovništva.

Grafikon 1. Kretanje broja stanovnika u općini Bol i na otoku Braču

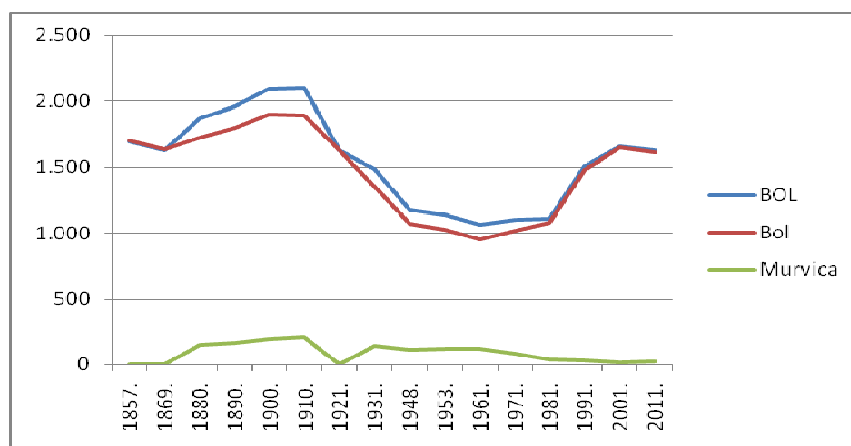
Gornji grafikon prikazuje prethodno opisane pomjene u broju stanovnika općine Bol, dok su te promjene na nivou cijelog otoka Brača bile nešto manje izražene.

Tablica 3. Kretanje broja stanovnika u naseljima općine Bol

Godina	BOL	Bol	Murvica ¹
1857.	1.698	1.698	0
1869.	1.631	1.631	0
1880.	1.872	1.723	149
1890.	1.960	1.795	165
1900.	2.095	1.901	194
1910.	2.101	1.894	207
1921.	1.628	1.628	0
1931.	1.491	1.350	141
1948.	1.179	1.070	109
1953.	1.143	1.026	117
1961.	1.066	951	115
1971.	1.101	1.021	80
1981.	1.113	1.076	37
1991.	1.507	1.478	29
2001.	1.661	1.647	14
2011.	1.630	1.609	21

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011., <http://www.dzs.hr> (Acce: 14. ožujka 2014. godine)

Iz tablice 3. vidi se kako do 1910. godine kontinuirano raste broj stanovnika u oba naselja, a sukladno tome i u čitavoj općini. Nakon toga naselje Bol nakon jednog kraćeg razdoblja pada započinje rast broja stanovnika, dok naselje Murvica nastaje kontinuirano padati i prema zadnjem popisu stanovništva broj stanovnika u tom naselju pada do svega 21.

Grafikon 2. Kretanje broja stanovnika u naseljima općine Bol

¹ U 1857., 1869. i 1921. podaci su sadržani u naselju Nerežišća

Tablica 4. Kontigent stanovništva općine Bol

Spol	Ukupno	0 – 6 godina	0 -14 godina	0 -17 godina	0 -19 godina	Žene u fertilnoj dobi		Radno sposobno stanovništvo (15 – 64 godine)	60 i više godina	65 i više godina	75 i više godina	Prosječna starost	Indeks ² starenja	Koeficijent ³ starosti
						Svega (15 – 49 godina)	od toga 20 -29 godina							
sv.	1.630	105	193	250	279	-	-	1.180	368	257	127	42,7	131,9	22,6
m	787	44	74	105	116	-	-	600	165	113	48	42,6	142,2	21,0
ž	843	61	119	145	163	374	114	580	203	144	79	42,8	124,5	24,1

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011., <http://www.dzs.hr> (Acce: 14. ožujka 2014. godine)

Analiza stanovništva prema glavnim dobnim skupinama pokazuje neke opće karakteristike u regiji i na otoku, to jest da su podaci gotovo slični. Kako u regiji tako i na otoku Braču starosna struktura stanovništva je prilično nepovoljna uslijed iseljavanja stanovnika radne i fertilne dobi. Osim toga, postoji tendencija useljavanja umirovljenika na otok čime se značajno iskrivljuje slika o biološkoj strukturi stanovnika na otoku. Prema indeksu starenja stanovništva na otoku koji iznosi 182,58, prethodna se analiza potvrđuje po kojoj sve više raste udio starog staništva.

Međutim, u općini Bol je ta struktura nešto povoljnija. Ako se pogleda indeks starenja, primjećuje se da je nešto manji nego na otoku i iznosi 131,9, a za žensko stanovništvo, koje je i brojnije, je čak malo i povoljniji. Međutim, još uvijek je taj odnos stanovništva starog 60 i više godina te onog mlađeg od 20 godina nepovoljan i nedostatan za daljni razvoj općine Bol.

² Indeks starenja je postotni udio osoba starih 60 i više godina prema stanovništvu mlađem od 20 godina

³ Koeficijent starosti je postotni udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu

Grafikon 3. Postotni udjeli dobnih skupina u ukupnom stanovništvu

Grafikon 3. prikazuje udjele dobnih skupina u ukupnom stanovništvu Bola, Splitsko-dalmatinske županije i Hrvatske. Splitsko-dalmatinska županija i Hrvatska pokazuju poprilično sličnu strukturu stanovništva, dok Bol pokazuje izrazite pozitivne oscilacije u stanovništvu od 20 do 29 godine te od 45 do 64 godine, dok jedini negativniji odnos ima u skupini od 0 do 19 godina, ali budući da je udio stanovništva od 0 do 4 dosta veći, to daje nadu da će se i u budućnosti taj trend nastaviti te da će udio u ovoj skupini biti ipak povoljniji.

Tablica 5. Žene stare 15 i više godina prema starosti i broju živorođene djece u općini Bol

Starost	Ukupno	Nisu rodile	Broj žena prema broju živorođene djece											Nepoznato
			Svega	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 i više	
Ukupno	724	231	489	107	258	100	19	4	1	-	-	-	-	4
15-19	44	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20-24	57	52	5	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25-29	57	32	25	20	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-
30-34	48	18	30	15	11	4	-	-	-	-	-	-	-	-
35-39	43	12	31	11	15	4	1	-	-	-	-	-	-	-
40-44	47	9	38	10	21	6	1	-	-	-	-	-	-	-
45-49	78	10	68	7	41	19	-	1	-	-	-	-	-	-
50-54	78	16	61	10	36	12	3	-	-	-	-	-	-	1
55-59	69	9	60	8	33	17	2	-	-	-	-	-	-	-
60-64	59	2	56	9	34	9	3	1	-	-	-	-	-	1
65-69	34	5	28	-	21	6	1	-	-	-	-	-	-	1
70-74	31	3	27	3	19	3	-	2	-	-	-	-	-	1
75-79	34	4	30	6	11	7	5	-	1	-	-	-	-	-
80-84	24	8	16	3	8	4	1	-	-	-	-	-	-	-
85 i više	21	7	14	-	4	8	2	-	-	-	-	-	-	-

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011., <http://www.dzs.hr> (Acce: 14. ožujka 2014. godine)

Među ženama starim 15 i više godina dominiraju žene sa 2 živorođene djece, njih 258, a onih sa 1 ili 3 ima približno jednako, 107 i 100, dok žena sa 4 živorođene djece ima tek 19, a sa 5 i 6 tek 4 i 1. Prosjek živorođene djece po ženi iznosi 2,10.

Također može se primjetiti kako je broj žena sa više od 2 djece ipak veći u starosnim skupinama 40+, iz čega izvodimo zaključak kako se očito danas većina žena odlučuje na djecu u malo kasnijim godinama, a kako ta brojka rijetko prelazi 2 djece, to zasigurno ne osigurava dobre pretpostavke za daljnji razvoj općine Bol.

Tablica 6. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu u općini Bol

Starost	Spol	Ukupno	Bez škole	1-3 razreda osnovne škole	4-7 razreda osnovne škole	Osnovna škola	Srednja škola	Visoko obrazovanje				Nepoznato
								Svega	Stručni studij	Sveučilišni studij	Doktorat znanosti	
Ukupno	m	713	3	1	24	106	454	125	48	76	1	-
Ukupno	ž	724	6	-	51	150	408	109	43	65	1	-
15-19	sv.	86	1	-	1	70	14	-	-	-	-	-
15-19	m	42	1	-	1	37	3	-	-	-	-	-
15-19	ž	44	-	-	-	33	11	-	-	-	-	-
20-24	sv.	117	-	-	-	6	99	12	3	9	-	-
20-24	m	60	-	-	-	5	52	3	-	3	-	-
20-24	ž	57	-	-	-	1	47	9	3	6	-	-
25-29	sv.	131	-	-	-	2	92	37	15	22	-	-
25-29	m	74	-	-	-	2	48	24	9	15	-	-
25-29	ž	57	-	-	-	-	44	13	6	7	-	-
30-34	sv.	113	-	-	-	5	83	25	7	18	-	-
30-34	m	65	-	-	-	3	51	11	3	8	-	-
30-34	ž	48	-	-	-	2	32	14	4	10	-	-
35-39	sv.	91	1	-	-	5	69	16	6	10	-	-
35-39	m	48	1	-	-	3	39	5	1	4	-	-
35-39	ž	43	-	-	-	2	30	11	5	6	-	-
40-44	sv.	91	-	-	-	10	63	18	9	9	-	-
40-44	m	44	-	-	-	7	29	8	3	5	-	-
40-44	ž	47	-	-	-	3	34	10	6	4	-	-
45-49	sv.	130	-	-	-	17	92	21	9	12	-	-
45-49	m	52	-	-	-	6	35	11	6	5	-	-
45-49	ž	78	-	-	-	11	57	10	3	7	-	-
50-54	sv.	173	1	-	1	19	125	27	15	12	-	-
50-54	m	95	-	-	-	5	75	15	9	6	-	-

50-54	ž	78	1	-	1	14	50	12	6	6	-	-
55-59	sv.	137	-	-	3	19	100	15	8	7	-	-
55-59	m	68	-	-	2	4	53	9	4	5	-	-
55-59	ž	69	-	-	1	15	47	6	4	2	-	-
60-64	sv.	111	-	-	1	32	55	23	9	14	-	-
60-64	m	52	-	-	-	8	29	15	6	9	-	-
60-64	ž	59	-	-	1	24	26	8	3	5	-	-
65-69	sv.	62	2	-	9	13	22	16	4	11	1	-
65-69	m	28	-	-	2	6	10	10	3	7	-	-
65-69	ž	34	2	-	7	7	12	6	1	4	1	-
70-74	sv.	68	-	1	13	18	22	14	4	10	-	-
70-74	m	37	-	1	6	9	13	8	2	6	-	-
70-74	ž	31	-	-	7	9	9	6	2	4	-	-
75 i više	sv.	127	4	-	47	40	26	10	2	7	1	-
75 i više	m	48	1	-	13	11	17	6	2	3	1	-
75 i više	ž	79	3	-	34	29	9	4	-	4	-	-

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011., <http://www.dzs.hr> (Acce: 14. ožujka 2014. godine)

Među stanovništvom općine Bol dominira, što je i za očekivati, stanovništvo sa najvišom završenom srednjom školom. Među ženskim stanovništvom to je njih 408, tj. 56,35%, a među muškim njih 454 tj. 63,67%.

Obrazovna struktura je nešto povoljnija među muškim stanovništvom, naime oni dominiraju u visokom obrazovanju sa 125 tj. 17,53%, dok je žena nešto manje 109, tj. 15,06%.

Na koncu, žene dominiraju u skupni stanovništva sa najvišom završenom osnovnom školom, njih 150 tj. 20,72%, dok je muškaraca 106, tj. 14,87%.

Ono što ohrabruje je činjenica da ipak među mlađim stanovništvom počinje prevladavati broj onih sa visokim obrazovanjem naspram onih sa osnovnoškolskim, uz naravno dominaciju onih sa srednjoškolskim obrazovanjem što zasigurno ide u prilog daljnjem razvoju općine Bol.

Tablica 7. Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu u općini Bol

Starost	Spol	Ukupno	Zaposleni	Nezaposleni			Ekonomski neaktivni					Nepoznato
				svega	nezaposleni, traže prvo zaposlenje	nezaposleni, traže ponovno zaposlenje	svega	umirovljenici	osobe koje se bave obavezama u kućanstvu	učenici ili studenti	ostale neaktivne osobe	
Ukupno	m	713	369	51	1	50	293	150	10	59	74	-
Ukupno	ž	724	274	35	1	34	415	187	111	78	39	-
15-19	sv.	86	2	1	-	1	83	-	-	81	2	-
15-19	m	42	2	-	-	-	40	-	-	38	2	-
15-19	ž	44	-	1	-	1	43	-	-	43	-	-
20-24	sv.	117	45	12	1	11	60	-	2	49	9	-
20-24	m	60	26	9	-	9	25	-	-	19	6	-
20-24	ž	57	19	3	1	2	35	-	2	30	3	-
25-29	sv.	131	88	23	1	22	20	-	7	6	7	-
25-29	m	74	53	14	1	13	7	-	-	2	5	-
25-29	ž	57	35	9	-	9	13	-	7	4	2	-
30-34	sv.	113	89	8	-	8	16	-	6	1	9	-
30-34	m	65	54	4	-	4	7	-	2	-	5	-
30-34	ž	48	35	4	-	4	9	-	4	1	4	-
35-39	sv.	91	68	10	-	10	13	-	6	-	7	-
35-39	m	48	36	5	-	5	7	-	-	-	7	-
35-39	ž	43	32	5	-	5	6	-	6	-	-	-
40-44	sv.	91	72	3	-	3	16	2	9	-	5	-
40-44	m	44	38	2	-	2	4	2	-	-	2	-
40-44	ž	47	34	1	-	1	12	-	9	-	3	-

45-49	sv.	130	81	8	-	8	41	4	23	-	14	-
45-49	m	52	37	3	-	3	12	3	1	-	8	-
45-49	ž	78	44	5	-	5	29	1	22	-	6	-
50-54	sv.	173	104	12	-	12	57	14	20	-	23	-
50-54	m	95	61	8	-	8	26	9	2	-	15	-
50-54	ž	78	43	4	-	4	31	5	18	-	8	-
55-59	sv.	137	63	5	-	5	69	35	18	-	16	-
55-59	m	68	40	2	-	2	26	9	3	-	14	-
55-59	ž	69	23	3	-	3	43	26	15	-	2	-
60-64	sv.	111	27	4	-	4	80	59	15	-	6	-
60-64	m	52	20	4	-	4	28	22	2	-	4	-
60-64	ž	59	7	-	-	-	52	37	13	-	2	-
65-69	sv.	62	2	-	-	-	60	50	8	-	2	-
65-69	m	28	1	-	-	-	27	27	-	-	-	-
65-69	ž	34	1	-	-	-	33	23	8	-	2	-
70-74	sv.	68	1	-	-	-	67	61	3	-	3	-
70-74	m	37	1	-	-	-	36	33	-	-	3	-
70-74	ž	31	-	-	-	-	31	28	3	-	-	-
75 i više	sv.	127	1	-	-	-	126	112	4	-	10	-
75 i više	m	48	-	-	-	-	48	45	-	-	3	-
75 i više	ž	79	1	-	-	-	78	67	4	-	7	-

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011., <http://www.dzs.hr> (Acce: 14. ožujka 2014. godine)

Prema aktivnosti stanovništva općine Bol uvjerljivo dominira broj ekonomski neaktivnih osoba, muškaraca 293 i žena 415, njih ukupno 708 tj. 49,27%. Broj nezaposlenih je 51 muškarac te 35 žena, njih ukupno 86 tj. 5,98% te na koncu broj zaposlenih koji iznosi 369 za muškarce te 274 za žene, njih ukupno 643 tj. 44,75%.

Podaci su poprilično nepovoljni, približno 50% stanovništva je ekonomski neaktivno, a ako tome još pribrojimo nezaposlene dolazimo do udjela od 55,25%.

Među nezaposlenima skoro svi su oni koji traže novo zaposlenje, što znači da je došlo do „gašenja“ brojnih radnih mjesta te je to trend kojeg zasigurno što prije treba zaustaviti.

Tablica 8. Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život i spolu u općini Bol

Spol	Ukupno	Prihodi od stalnog rada	Prihodi od povremenog rada	Prihodi od poljoprivrede	Starosna mirovina	Ostale mirovine	Prihodi od imovine	Socijalne naknade	Ostali prihodi	Povremena potpora drugih	Bez prihoda	Nepoznato
sv.	1.630	522	150	21	191	159	212	56	28	16	452	-
m	787	302	86	16	94	61	96	19	13	13	186	-
ž	843	220	64	5	97	98	116	37	15	3	266	-

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011., <http://www.dzs.hr> (Acce: 14. ožujka 2014. godine)

Broj stanovnika općine Bol s ostvarenim prihodima je 1.178 tj. 72,27%, dok je broj onih bez prihoda 452 tj. 27,73%. Ovi podaci se logično nastavljaju na podatke iz prethodne tablice o velikom broju ekonomski neaktivnih osoba što je zasigurno zabrinjavajuće.

Među vrstama prihoda, očekivano dominiraju oni s prihodima od stalnog rada njih 522 tj. 44,31%, potom su umirovljenici, njih 350 tj. 29,71% te sljedeći su oni s prihodima od imovine njih 212 tj. 18%. Preostalih 7,98% stanovnika prihode ostvaruje od povremenog rada, socijalnih naknada, poljoprivrede, povremenih potpora te ostalih izvora prihoda.

Tablica 9. Privatna kućanstva prema broju članova u općini Bol

	Ukupno	Broj članova kućanstva											Prosječan broj osoba u kućanstvu
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11 i više	
Broj kućanstava	589	138	138	138	125	37	11	2	-	-	-	-	2,70
Broj osoba	1.593	138	276	414	500	185	66	14	-	-	-	-	-

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011., <http://www.dzs.hr> (Acce: 14. ožujka 2014. godine)

Prosječno kućanstvo u općini Bol broji 2,70 člana što je zasigurno dosta zabrinjavajuće s aspekta demografske strukture.

3.3 Gospodarstvo

Uvod

Prema pisanim izvorima u povijesti su na otoku bile glavne gospodarske djelatnosti: poljoprivreda, ribarstvo, stočarstvo i kamenarstvo. U novije doba (XX. stoljeće) gospodarstvo se okreće novim i modernim djelatnostima poput industrije i turizma. Područje općine Bol u tom dijelu povijesti bilo je izrazito poljoprivredni kraj. Sredinom i krajem XX. stoljeća spominje se da je Bol imao malu industriju prerade ribe i malo brodogradilište. Također se spominje vrijeme u istom stoljeću kada je brodarstvo Bola bilo značajna grana djelatnosti. Tek pojavom suvremenog turizma kao organizirane djelatnosti ovo područje se u cijelosti okrenulo prema razvoju turizma izgradnjom hotela i pripadajuće infrastrukture. Dok su na otoku Braču dominantne djelatnost industrija (37,3%) i turizam (23,1%), u općini Bol je turizam glavna i gotovo jedina djelatnost (78,3%). Ostale djelatnosti u Bolu su uslužne djelatnosti koje su dobrim dijelom okrenute prema turizmu i stanovništvu općine.

Gospodarstvo općine Bol danas

Suvremenu paradigmu gospodarstva općine Bol i dalje reprezentira turizam. Međutim, kvalitetna poljoprivredna područja oko Bola ponovno se obnavljaju sadnjom vinove loze i razvojem podrumarstva. Turizam kao integralna djelatnost sve više nameće potrebu za novim proizvodnim strukturama koje dopunjuju turističku ponudu. Činjenica da u gospodarstvu Bola dominiraju sezonske djelatnosti postavlja ozbiljno pitanje drugačijeg shvaćanja turizma, industrije i drugih gospodarskih djelatnosti. Prvenstveno se pod time misli na nužnost produženja turističke sezone za koje postoje objektivne mogućnosti i potrebe. Industrija je stabilnija djelatnost i ona se razvija kao cjelogodišnja aktivnost. Nužno bi bilo pri tome da se ta industrija vezuje uz turizam kako bi omogućila s jedne strane podršku turističkim potrebama, a s druge strane unijela stabilnost radne snage u domaćinstvima. Postoje mnoge potrepštine u turizmu i posebno u ugostiteljstvu koje se mogu proizvoditi u naselju Bol. Općenito se može zaključiti da razvoj turizma neće biti toliko uspješan ako se paralelno ne bude utjecalo i na razvoj drugih gospodarskih djelatnosti, naravno u određenom razmjeru.

Turistička djelatnost

U općini Bol danas ima 5.700 kreveta, od toga je 2.500 u hotelima, a 3.200 u privatnom smještaju. Na otoku Braču turistička ponuda ima bitno drugačiju strukturu u kojoj dominiraju

kapaciteti privatnog smještaja. Po tome, Bol ima izrazito jaču konkurentnu sposobnost. Ukupni hotelski smještaj se može ocijeniti kao vrlo kvalitetan smještaj iako nije prisutna težnja vlasnika hotelskih kapaciteta da se bitno pojačaju razni prateći turistički sadržaji. U kvalitetu privatnog smještaja potrebno je značajno ulagati jer su njegovi kapaciteti većim dijelom s tri zvjezdice, a ostatak je još niže kvalitete.

Turistički sadržaji danas bitno doprinose uspjehu turističke ponude. Potencijali Bola su ogromni, ali nisu dovoljno iskorišteni poput sportskih sadržaja vezanih za tenisku infrastrukturu i slično.

Kongresni turizam na Bolu je s obzirom na kapacitete dvorana i smještaja te blizine zračne luke idealno mjesto za okupljanje različitih skupina i interesa, međutim kongresni turizam je posebno zanimljiv izvan ljetne sezone o čemu se u Bolu nedovoljno razmišlja.

Ugostiteljstvo nije dovoljno razvijeno, a niti mu je kvaliteta nije na visokoj razini, to jest na onoj razini na kojoj je ukupna turistička ponuda Bola.

U Bolu je 2013. godine ostvareno 508.275 noćenja, što je 8,86% više nego 2012. godine. U strukturi noćenja po vrsti smještajnih kapaciteta dominiraju hotelski kapaciteti. Dok su u prethodnim godinama dominirali gosti iz Njemačke, Austrije, Italije i Skandinavskih zemalja, u novije doba sve više dolaze gosti iz istočnih zemalja. Inozemni gosti učestvuju u ukupnom broju noćenja sa 93%. Prosječna duljina boravka gostiju kreće se oko 6 dana, pri čemu strani gosti borave u prosjeku duže od domaćih gostiju. Turistički promet u Bolu je izrazito sezonskog karaktera, to jest tokom srpnja i kolovoza se ostvaruje oko 60% ukupnog prometa. Korištenje kapaciteta, rečeno je prije, iskazuje obilježja sezonskog turizma pa je stupanj korištenja kapaciteta 29% u čvrstim objektima i oko 20% u privatnim kapacitetima (vidi Strategija turističkog razvoja destinacije Bol).

Postoji veći broj nosioca razvoja hoteljerstva. Međutim, konceptualno se razlikuju. Jedni se žele orijentirati samo na ljetni turizam, drugi bi pak željeli produžiti sezonu, a treći bi željeli da se turistička ponuda obogati kako bi naselje u cjelini imalo veći ekonomski uspjeh. Ove različitosti u pristupu s jedne strane štete razvoj turizma, a s druge strane osiromašuju turističku ponudu. Očito je da koncept razvoja turizma treba mijenjati i postaviti na drugim osnovama, o čemu će biti više riječi u koncepciji razvoja turizma do 2020. godine.

Tablica 10. Ukupna ostvarena noćenja u općini Bol

Godina	Domaći gosti	Udio	Strani gosti	Udio	Ukupno	Ukupno dani korištenja
2012.	37.766	8,09%	429.157	91,91%	466.923	81,9
2013.	33.897	6,67%	474.378	93,33%	508.275	89,1
Index 13/12	89,70		110,54		108,86	

Izvor: Turistička zajednica općine Bol, <http://tz.bol.hr>, (Acce: 20. ožujka 2014. godine)

Tablica 11. Ostvarena noćenja u hotelskom smještaju

Godina	Domaći gosti	Udio	Strani gosti	Udio	Ukupno	Ukupno dani korištenja
2012.	27.240	9,10%	272.128	90,90%	299.368	119,7
2013.	19.187	6,42%	279.703	93,58%	298.890	119,5
Index 13/12	70,44		102,42		99,84	

Izvor: Turistička zajednica općine Bol, <http://tz.bol.hr>, (Acce: 20. ožujka 2014. godine)

Tablica 12. Ostvarena noćenja u privatnom smještaju

Godina	Domaći gosti	Udio	Strani gosti	Udio	Ukupno	Ukupno dani korištenja
2012.	10.185	6,71%	141.646	93,29%	151.828	47,4
2013.	14.203	7,36%	178.796	92,64%	192.999	60,3
Index 13/12	139,45		126,23		127,12	

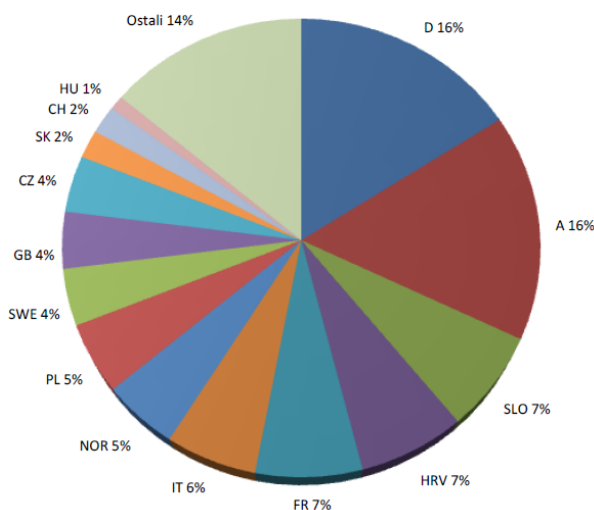
Izvor: Turistička zajednica općine Bol, <http://tz.bol.hr>, (Acce: 20. ožujka 2014. godine)

Tablica 13. Ostvarena noćenja u kampovima

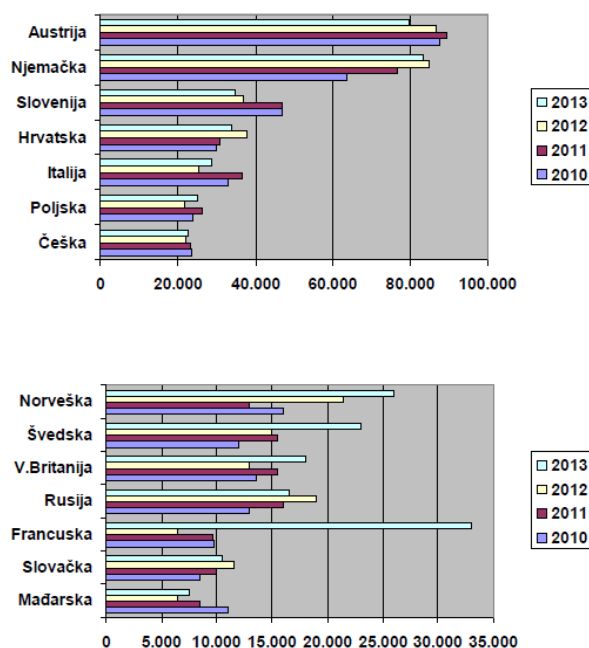
Godina	Domaći gosti	Udio	Strani gosti	Udio	Ukupno	Ukupno dani korištenja
2012.	294	1,87	15.433	98,13	15.727	34,6
2013.	425	3,05	13.519	96,95	13.944	30,7
Index 13/12	144,56		87,60		88,66	

Izvor: Turistička zajednica općine Bol, <http://tz.bol.hr>, (Acce: 20. ožujka 2014. godine)

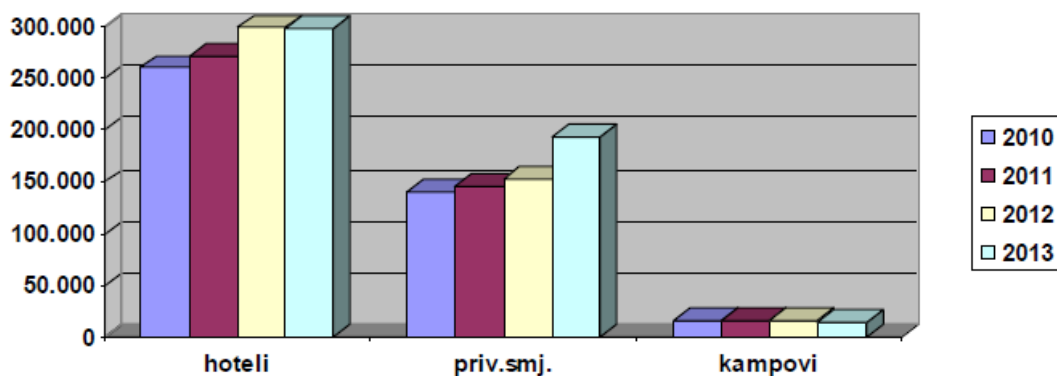
Prethodno smo konstatirali da je turizam općine Bol izrazito sezonskog karaktera. Međutim, to prethodni podaci izrazito ne potvrđuju budući da je došlo do porasta prometa (noćenja). Budući da je s porastom prometa došlo i do porasta turističkih kapaciteta to znači da je ipak došlo do realnog pada stope korištenja kapaciteta. Ovo je važna konstatacija da s obzirom na to u strategiji razvoja mijenja karakter turističke destinacije, odnosno da je potrebno produžiti turističku sezonu ili kvalitetnije koristiti turističke kapacitete.

Grafikon 4. Ostvarena noćenja po državama za 2013. godinu

Izvor: Turistička zajednica općine Bol, <http://tz.bol.hr>, (Acce: 20. ožujka 2014. godine)

Grafikon 5. Ostvarena noćenja po državama za 2010., 2011., 2012. i 2013. godinu

Izvor: Turistička zajednica općine Bol, <http://tz.bol.hr>, (Acce: 20. ožujka 2014. godine)

Grafikon 6. Grafički prikaz ostvarenih noćenja po tipu smještaja za 2010., 2011., 2012. i 2013. godinu

Izvor: Turistička zajednica općine Bol, <http://tz.bol.hr>, (Acce: 20. ožujka 2014. godine)

Turistički proizvod

Turistička djelatnost Bola još uvijek počiva na klasičnom odmarališnom proizvodu. Međutim Bol ima izvanredne mogućnosti korištenja klimatskih i atrakcijskih vrednota. Naravno to pretpostavlja određene kadrove i edukaciju u stvaranju različitih proizvoda to jest inoviranje postojećih i stvaranje novih proizvoda. Riječ je o upravljanju kvalitetom turističke destinacije, što će pridonijeti bržem razvoju i bržoj reakciji na svjetske trendove. Turizam Bola kao i život stanovnika je duboko izoliran od otoka Brača i njegovih bogatih prirodnih i kulturnih vrijednosti. Bol može vrlo brzo i relativno lako razviti nove turističke proizvode i aktivno ih

ponuditi na turističkom tržištu ne samo u okvirima naselja već u okvirima otoka Brača i šire regije.

Poljoprivreda

Poljoprivreda u općini Bol uvijek je bila ili glavna ili prateća djelatnost. Razlozi su u tome što su zemljišta s južne strane otoka (sipari) izuzetno plodna i nagnuta tla. Na tim parcelama se najviše uzgajala loza i dobivalo visoko kvalitetno vino. Naime, jako osunčanje južnih padina Brača utjecalo je na jakost i kvalitetu vina. Nalazimo u rimskih povjesničara zapise i pohvale vinu iz tih vinogorja (Plinije mlađi). Danas se ponovno obnavljaju vinogradi iz tih područja i dobiju najbolja bračka vina. Vinogradarstvo Bola postaje uz turizam važna privredna grana, a pogotovo s razvojem vrsnog podrumarstva. Danas se na tim područjima dobiva cca. 15 vagona vina (150.000 l), od toga je u 2013. godini poduzeće Jako vino d.o.o. proizvelo 13 vagona te konstantno iz godine u godinu bilježi daljnji porast proizvodnje. Novi vinogradi se otvaraju na platoima iznad Bola prema Gornjem Humcu gdje se planira graditi novi i moderni podrum. Uz organizirano vinogradarstvo i podrumarstvo pojedini poljoprivrednici u Bolu kao i na Braču nalaze svoj poslovni interes udruživanja putem kontrolirane proizvodnje i otkupa grožđa.

Pored vinogradarstva postoji i vrlo siromašno povrtlarstvo i voćarstvo. U zadnjih nekoliko godina se obnavlja maslinarstvo što je posebno značajno za razvoj turizma.

Prometna povezanost

S obzirom da je Bol smješten na otoku to je prometno povezivanje Bola sa kopnom, odnosno s nacionalnom mrežom putova izuzetno važno kako za turizam tako i za gospodarstvo u cjelini.

Bol je povezan s otočnim naseljima relativno dobrim cestama. U povezivanju s kopnom Bol je preko Supetra trajektom povezan sa Splitom, zatim trajektom preko luke u Sumartinu te također morskim putem katamaranom s otokom Hvarom. Brač ima oko 150 km relativno dobrih cesta koje međusobno povezuju sva naselja i sve prirodne i kulturne spomeničke predjele. Zračnim putem Bol je povezan sa zračnim lukama u Hrvatskoj i u Europi.

Osnovni pokazatelji stanja poduzetničkih djelatnosti u gospodarstvu

Tablica 14. Osnovni financijski rezultati poslovanja poduzetnika za 2012.

Opis	iznosi u tisućama kuna		
	2011.	2012.	Indeks
Broj poduzetnika		74	
Broj dobitaša		38	
Broj gubitaša		36	
Broj zaposlenih	537	791	147,3
Ukupni prihodi	160.416	179.056	111,6
Ukupni rashodi	172.379	176.485	102,4
Dobit prije oporezivanja	1.753	20.911	1.192,9
Gubitak prije oporezivanja	13.716	18.340	133,7
Porez na dobit	426	609	142,9
Dobit razdoblja	1.360	20.326	1.494,5
Gubitak razdoblja	13.750	18.364	133,6
Dobit razdoblja (+) ili gubitak razdoblja (-)	-12.390	1.962	-
Izvoz	77.045	83.297	108,1
Uvoz	3.454	2.666	77,2
Trgovinski saldo (izvoz minus uvoz)	73.590	80.630	109,6
Investicije u novu dugotrajnu imovinu	20.810	22.805	109,6
Prosječne mjesečne neto plaće po zaposlenom	3.972	2.852	71,8

Izvor: Fina

Prema izvještaju Fine, na području općine Bol u 2012. godini bilo je 74 poduzetnika. Njihov ukupni prihod je 179.056.000 kn i u odnosu na prethodnu godinu je u porastu za 11,6%. Ono što zabrinjava jest da je pola poduzetnika poslovalo s gubitkom. Prema tim podacima poduzetnici su najvećim dijelom izvozno orijentirani s tendencijom padanja uvoza. Ono što odražava nisku stopu akumulativnosti poduzetnika jest mali udio u investicije i širenje poslovne aktivnosti. Također je zabrinjavajući pad i visina prosječne mjesečne plaće zaposlenika.

Pregled pokazatelja poslovanja s gledišta vlasništva su gotovo isti kao u prethodnoj tabeli iz razloga što se radi o pretežnom broju pokazatelja za privatno vlasništvo. Naime, od ukupnog broja poduzetnika 74, samo jedan spada u državno vlasništvo (s 33 zaposlena) i jedan u zadružno vlasništvo (s 2 zaposlena). Interpretacija podataka je identična onoj koju smo prethodno iznijeli.

Tablica 15. Osnovni financijski rezultati poslovanja poduzetnika za 2012.

Naziv	iznosi u tisućama kuna		
	Ukupno svi poduzetnici		
	2011.	2012.	Indeks
Broj poduzetnika		74	
Broj dobitaša		38	
Broj gubitaša		36	
Broj zaposlenih	537	791	147,3
Ukupni prihodi	160.416	179.056	111,6
Ukupni rashodi	172.379	176.485	102,4
Dobit prije oporezivanja	1.753	20.911	1.192,9
Gubitak prije oporezivanja	13.716	18.340	133,7
Porez na dobit	426	609	142,9
Dobit razdoblja	1.360	20.326	1.494,5
Gubitak razdoblja	13.750	18.364	133,6
Dobit razdoblja (+) ili gubitak razdoblja (-)	-12.390	1.962	-
Neto plaće i nadnice	25.595	27.075	105,8
Prosječna mjesečna neto plaća po zaposlenom	3.972	2.852	71,8
A. Potraživanja za upisani a neuplaćeni kapital			-
B. Dugotrajna imovina	841.179	844.838	100,4
C. Kratkotrajna imovina	83.078	93.381	112,4
D. Plaćeni troškovi budućeg razdoblja i obračunati prihodi	729	940	129,0
F. UKUPNA AKTIVA = UKUPNA PASIVA	924.986	939.159	101,5
A. Kapital i rezerve	331.256	339.197	102,4
B. Rezerviranja	1.569	1.638	104,4
C. Dugoročne obaveze	436.009	446.504	102,4
D. Kratkoročne obaveze	152.699	147.772	96,8
E. Odgođeno plaćanje troškova i prihod budućeg razdoblja	3.454	4.048	117,2
Broj poduzetnika tekuća godina		74	
Broj izvoznika		3	
Broj uvoznika		5	
Izvoz	77.045	83.297	108,1
Uvoz	3.454	2.666	77,2
Trgovinski saldo	74.944	80.630	107,6
Broj poduzetnika tekuća godina		74	
Broj investitora		15	
Broj poduzetnika bez investicija		59	
Investicije u novu dugotrajnu imovinu	20.810	22.805	109,6

Izvor: Fina

Tablica 16. Osnovni financijski rezultati poduzetnika po područjima djelatnosti za 2012. godinu

Djelatnost		Broj poduzetnika 2012.	Ukupni prihodi			Ukupni rashodi		
PD	Naziv		2011.	2012.	Indeks	2011.	2012.	Indeks
A	POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	4	92.861	93.454	100,6	103.411	80.317	77,7
C	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	4	4.162	3.488	83,8	3.958	4.121	104,1
E	OPSKRBA VODOM; UKLANJANJE OTPADNIH VODA, GOSPODARENJE OTPADOM TE DJELATNOSTI SANACIJE OKOLIŠA	1	7.017	7.925	112,9	6.585	7.166	108,8
F	GRAĐEVINARSTVO	8	110	2.227	2.032,2	1.134	2.693	237,4
G	TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO; POPRAVAK MOTORNIH VOZILA I MOTOCIKALA	10	7.191	8.117	112,9	7.554	7.373	97,6
H	PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	2	2.572	2.773	107,8	2.547	2.583	101,4
I	DJELATNOSTI PRUŽANJA SMJEŠTAJA TE PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANE	13	37.786	51.527	136,4	38.285	62.697	163,8
L	POSLOVANJE NEKRETNINAMA	16	1.262	1.362	108,0	1.742	1.780	102,2
M	STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELATNOSTI	2	92	109	117,6	115	141	122,2
N	ADMINISTRATIVNE I POMOĆNE USLUŽNE DJELATNOSTI	6	4.279	4.906	114,6	4.179	4.771	114,2
Q	DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOCIJALNE SKRBI	2	1.778	1.654	93,0	1.518	1.515	99,8
R	UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	4	814	1.010	124,1	952	934	98,0
S	OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	1	108	117	108,6	99	96	96,8
n/a	NEPOZNATO PODRUČJE DJELATNOSTI	1	383	388	101,1	299	299	100,0
Ukupno		74	160.416	179.056	111,6	172.379	176.485	102,4

Izvor: Fina

Poduzetničke djelatnosti se nalaze gotovo u svim gospodarskim i negospodarskim djelatnostima općine Bol. U tim djelatnostima je zaposlen 791 djelatnik. U djelatnosti pružanja smještaja je zaposleno 376 djelatnika te u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu 287 djelatnika, a svega 126 zaposlenika ima u svim ostalim djelatnostima. Poduzetnička djelatnost koja se odnosi na pružanje smještaja koja je i najjača djelatnost u toj strukturi ima najviše gubitaka, zatim industrija i građevinarstvo. U strukturi poduzetničkih djelatnosti su 72 djelatnosti u grupi malih poduzetnika, dvije djelatnosti su u grupi srednjih poduzetnika, a velikih poduzetnika po kriterijima Fine na Bolu nema. Međutim, po broju zaposlenih mali poduzetnici zajedno zapošljavaju 416 djelatnika, a dva srednja poduzetnika zapošljavaju 375 djelatnika. Drugim riječima, mali poduzetnici imaju u prosjeku 58 zaposlenih, a srednji 188 djelatnika. Riječ je o malim i usitnjenim poduzetništvima vrlo osjetljivim na tržište i tržišne promjene.

3.4 Društvene djelatnosti

Općinske ustanove

- Grabov rat d.o.o. - održavanje čistoće javnih površina i plaža, održavanje zelenih površina, održavanje prometnica, vododerina i slično te javna rasvjeta, usluge ukopa na općinskom groblju, održavanje kanalizacije i dr.)
- Općinska knjižnica "Hrvatska čitaonica"
- Centar za kulturu općine Bol
- Dječji vrtić "Mali princ"
- Turistička zajednica općine Bol

Ostale ustanove i poduzeća od važnosti za općinu Bol

- Dobrovoljno vatrogasno društvo "BOL"
- Poslovnica Splitske banke Societe Generale Group
- Fina
- Komunalno poduzeće "Michieli Tomić" d.o.o., Gornji Humac - sakupljanje i odvoz kućnog i komunalnog otpada, odvoz krupnog otpada i građevinskog otpada – šuta
- KJP Vodovod Brač d.o.o., Supetar - priključak na vodovodnu mrežu za stambene i poslovne objekte te za poljoprivredne površine, izgradnja nove i zamjena stare vodovodne mreže
- Elektrodalmacija, Pogon Brač, Supetar - elektropriključak za stambene i poslovne objekte, održavanje stare i izgradnja nove elektromreže

Školstvo i predškoolstvo

U osnovnoj školi "Bol" je organizirana razredna i predmetna nastava. U školi postoji razredni odjel u kojem se provodi kombinirana nastava, a obuhvaća učenike drugoga i trećega razreda. Zbog smještajnih mogućnosti škola djeluje na dvije lokacije, na jednoj djeluju prva četiri razreda osnovne škole koji pohađaju nastavu jedan tjedan ujutro, a jedan popodne, dok na drugoj lokaciji djeluje predmetna nastava od petog do osmog razreda koji nastavu pohađaju uvijek ujutro. Danas školu pohađa ukupno 85 učenika, raspoređenih u 7 odjela. U razrednoj nastavi radi 3, a u predmetnoj 16 učitelja.

Srednja škola "Bol" nalazi se u središtu mjesta. Zgrada je sagrađena 1902. Prvotno je podrum zgrade bio namjenjen "Prvoj dalmatinskoj vinarскоj zadruzi", a na katu zgrade bile su četiri učionice, stanovi za učitelje, općinske prostorije i vjećnica. Kako se vremenom broj učenika povećavao stanovi za učitelje pretvorili su se u učionice, a Općina je preseljena u druge prostore, tako da je danas cijeli kat zgrade preuređen u devet

školskih učionica. Učionice su dobro opremljene nastavnim pomagalicama. Škola ima moderno opremljenu učionicu za posluživanje i kuharstvo koja je smještena u prostoru nedaleko od glavne školske zgrade.

U školi danas djeluju dva obrazovna programa: Opća gimnazija i Turističko-hotelijerski komercijalist. Školu ukupno pohađa 126 učenika (56 - Opća gimnazija, 70 - Turističko-hotelijerski komercijalist) sa područja Bola (64), Selaca (12), Povalja (2), Novog Sela (1), G.Humca (5), Praznica (15), Pučišća (10), Sumartina (11), Nerežišća (1), Postira (1) i Supetra (1). U ovoj školskoj godini je upisano 35 učenika (20 - Opća gimnazija, 15 - Turističko-hotelijerski komercijalist). Pri školi djeluje i đački dom, a nastavu u školi izvodi 25 nastavnika.

Dječji vrtić "Mali princ" u Bolu djeluje u novoj zgradi koja u potpunosti zadovoljava sve uvjete brige o djeci. Prostorije saastoje od sobe dnevnog boravka, spavaonice, blagavaonice te svih ostalih potrebnih sadržaja. Ove godine vrtić broji 92 djece, raspoređene u 2 jaslične grupe i 3 vrtiće. Iznimno ove godine su upisana sva djeca te je postignut ukupni kapacitet vrtića.

Zdravstvo i socijalna skrb

- Ordinacija opće medicine Markica Tomić, dr. med.
- Ordinacija opće medicine Vesna Tomić, dr. med.
- Privatna ordinacija dentalne medicine Denis Karmelić Jerčić, dr. med. dent.
- Ljekarna Ines Škoko, Požega
- Zavod za hitnu medicinu Splitsko-dalmatinske županije - Ispostava hitne medicine Brač u Supetru
- U naselju Gornji Humac od veljače 2013. godine djeluje „Tim 2“ Hitne medicinske pomoći koji ima područje djelovanja na cijelom istočnom dijelu otoka (općine Pučišća, Selca i Bol)
- Dom za starije i nemoćne "Cor meridianum" (kapacitet 30 štićenika)

Kultura i Sport

Bol koji je oduvijek njegovao specifičan kulturni identitet, u zadnje vrijeme, napravio je značajne korake u razvoju kulturnih aktivnosti iako je potrebno da se još na mnogo načina racionalizira iskoristivost bogatstva turističke ponude na području djelovanja društvenih službi. Kulturnom djelovanju u Bolu svakako pridonosi i djelovanje dviju galerija: galerije "Branko Dešković" i galerije "Botteri". Vrijednim fundusom i organiziranjem likovnih događanja ove galerije izuzetno obogaćuju kulturnu ponudu, ali i turističku vrijednost Bola. Galerija Dešković je prava turistička atrakcija za mnoge turiste koji rado godinama dolaze u Bol, s fundusom od preko 300 slika i skulptura, ali joj je potreban veći prostor za novi postav i za daljnje širenje i razvoj postava mnogobrojnih eksponata. Nadalje, nezaobilazna kulturna ustanova, kino Bol izgrađena 1964., ima kapacitet 200 gledatelja u dvorani i terasu koja služi kao

ljetno kino. Tu je i Gotički ljetnikovac kao prava atrakcija s bogatom knjižnicom na hrvatskom i svjetskim jezicima te s funkcionalnom e-knjižnicom koja kao takva postaje jedno od žarišta kulturnih aktivnosti i ideja u Bolu te se može nadati razvoju pravog "Kulturnog centra". Također, potrebno je spomenuti i Muzej dominikanskog samostana te Lapidarij ispod crkvice sv. Ivana. Ljeti se organiziraju brojne kulturne manifestacije, pa se već može govoriti o "Bolskom kulturnom ljetu" gdje se gotovo svakodnevno može uživati u gostovanjima poznatih kazališta, nastupima renomiranih glazbenika, popularnih pjevača te lokalnih kulturnih družina sa izvedbama lokalnih plesova, pjesama i predstava i slično. Tradicionalni "Bolski krnjevol" je postao jedna od bitnih sastavnica kulturnog identiteta i homogenizacije stanovništva Bola. U općini Bol djeluje i folklorna družina "Krejonca" osnovana kako bi otela zaboravu tradicijsku baštinu svojih predaka i sačuvala izvorno narodno blago izuzetne kulturne vrijednosti. U Bolu se također njeguje i izvedba čuvenog dalmatinskog pjevanja koje izvode muške i ženske klape.

U novije vrijeme u Bolu su od sportova naročitu ekspanziju imali tenis (veliki broj izgrađenih terena; zastupljen kao vrhunski sport s WTA turnirom, ali i kao rekreativna aktivnost turista i mlađe generacije Boljana) i jedrenje na dasci, gdje je Bol jedan od centralnih punktova na Jadranu. Ne treba zaboraviti niti balote, koje su tradicionalna igra u našim krajevima pa tako i u Bolu gdje imaju tradiciju i veliku popularnost među lokalnim stanovništvom. Sistematično

uređivanje i održavanje različitih sportskih terena svakako bi doprinijela razvoju sporta kod domicilnog stanovništva, a istovremeno i direktnom i indirektnom obogaćenju turističke ponude. U svakom slučaju u Bolu također nedostaje polivalentna dvorana za sve oblike kulturnog turizma i sportskih aktivnosti čijom izgradnjom bi bilo moguće razvijati i male sportske discipline, mali nogomet, smjestiti teretanu, različite udruge i drugo.

Registrirane udruge u općini Bol⁴

"Zlatni rat Bol" - popularizacija, omasovljenje, promicanje razvitka i unapređenje teniskog sporta u općini Bol te svekolika potpora u pripremi, organiziranju, realizaciji i popularizaciji kako WTA profesionalnog teniskog turnira Croatian Bol Ladies Open tako i drugih teniskih i sportskih manifestacija; Klub vodi brigu da svojim djelatnostima utječe na očuvanje zdravlja i zdrave prirode te razvija ekološku i zdravstvenu svijest

"Ženska klapa Užonca" - čuvanje, izučavanje, pripremanje i javno izvođenje dalmatinske pjesme, slijeđenje tradicije svjetovnog i crkvenog pjevanja zatečene na lokaciji svoga djelovanja, prezentiranje vokalne baštine slušateljstvu putem koncerata, sudjelovanje na kulturnim događanjima, natjecanjima, radio i televizijskim emisijama i dr.

Backgammon – Tavla klub "Bol" - promicanje, razvitak i unapređenje backgammon-tavla društvene igre kroz učenje o igri, informiranje javnosti o društvenoj igri Backgammon, organiziranje nastupa na takmičenjima i dr.

⁴ Registar udruga Republike Hrvatske, <http://www.appluprava.hr> (Acce: 17. ožujka 2014. godine)

Boćarski klub "Ratac - Bol" - planiranje rada i razvitka boćarskog športa, organiziranje i provođenje redovitih sustavnih treninga članova radi pripreme za natjecanja, organiziranje i provođenje programa športske boćarske škole, organiziranje natjecanja u klubu, pripadajućih liga natjecanja i sl. te sudjelovanje u pripadajućim natjecanjima i dr.

Dobrovoljno vatrogasno društvo "Bol" - razvoj i unapređenje vatrogastva i vatrozaštite, provođenje preventivnih mjera zaštite od požara, gašenje požara i spašavanje ljudi i imovine

Golf klub "Brač" - okupljanje građana koji se bave športskom aktivnošću golfa, promicanje i unapređenje športske aktivnosti golfa, organizira školu golfa za djecu, omladinu i odrasle od strane stručnih i ovlaštenih osoba

"Kiteboarding klub Bol" - Razvoj, unapređenje i promicanje kiteboarding i jedriličarskog sporta, organizacija i provođenje treninga članova Kluba radi pripreme za natjecanja, organizacija i provođenje natjecanja - regata, poduka i trening djece i mladeži

Klapa "Braciera" - promicanje, razvitak i unapređivanje klapske glazbe na otoku Braču i Republici Hrvatskoj, njegovanje izvorne i komponirane dalmatinske pjesme, njegovanje pučke duhovne glazbe općenito kao i vrijednih dosega različitih glazbenih oblika, organiziranje prijateljskih susreta, koncerata i drugih nastupa te sudjelovanje na istima

Klub jedriličara na dasci "Bol" - promicanje, razvitak i unapređenje jedrenja na dasci, podizanje ugleda Bola kao turističkog odredišta jedriličara na dasci, poduka i trening djece i mladeži

Klub za športski ribolov na moru i podvodne djelatnosti „Šampjer“ Bol - okupljanje djece, mladeži i drugih osoba koje se žele baviti športskim ribolovom na moru, sudjelovanje u športskom natjecanju u športskom ribolovu na moru te provođenje obuke i športske pripreme članova u športskom ribolovu na moru i podvodnim djelatnostima

Malonogometni klub "Bol" - promicanje, razvitak i unapređenje malog nogometa, organiziranje i provođenje redovitih sustavnih treninga članova i pripreme za natjecanje, poduka i trening djece i mladeži i dr.

Moto klub "Morsus" - promicanje i popularizacija moto sporta i motociklizma, okupljanje ljubitelja motociklizma radi rekreacije i druženja, organizacija sportskih moto natjecanja i sudjelovanje na sportskim natjecanjima, briga za članove - mlade vozače

Multimedijalna putujuća artistska skupina za mentalnu higijenu, fizikalnu terapiju i brzu prehranu "Šušur" – Bol - promicati i organizirati scenska glazbena stvarlaštva, prezentacija likovnog, književnog, znanstvenog i kulturnog stvarlaštva te izdavanje časopisa i publikacija

Matica hrvatska Brač – promicanje narodnog i kulturnog identiteta hrvatskog naroda na svim područjima umjetničkog, znanstvenog i duhovnog stvaralaštva

Sportsko penjačka udruga BRAClimbing – poticanje, razvitak i unapređenje slobodnog i sportskog penjanja, razvitak odgojnih, moralnih, etičkih i sportskih vrijednosti svojih članova kroz bavljenje sportom i boravak u prirodi, okupljanje djece i mladih, provođenje treninga, sportske obuke i pripreme članova u sportsko penjačkom sportu, organizacija tečajeva, seminara i radionica itd.

Udruga "Bol" - promicanje, razvitak i unapređenje kulturne, povijesne i gastronske baštine jadranskih otoka i obale

Udruga iznajmljivača soba i apartmana u domaćinstvima - podizanje razine kvalitete usluga koje se pružaju u domaćinstvu; stvaranje novih turističkih proizvoda te unosenje novih sadržaja u bolsku i hrvatsku turističku ponudu; provedba zajedničkih marketinških aktivnosti na domaćem i inozemnom emitivnom tržištu; stjecanje znanja iz područja turizma i u tu svrhu uspostava suradnje s visokoškolskim institucijama; uspostava suradnje s državnim organima i zastupanje interesa članova prilikom donošenja zakonskih propisa; osiguranje projekta svih važnijih informacija prema članovima Udruge; zajednički nastup prema bankama u svrhu postizanja kreditnih aranžmana u cilju poboljšanja turističkih usluga; stvaranje vlastitog centralnog rezervacijskog sustava u korist svih članova Udruge; promicanje i zaštita zajedničkih interesa; preko svojih predstavnika sudjelovati u radu tijela TZO Bol

Udruga studenata povijesti "Toma arhiđakona" - promicanje povijesti, pomaganje studentima u svrhu poboljšanja studiranja te unapređivanja međunarodne suradnje studenata u svrhu historijskog istraživanja; organiziranje seminara, konferencija, posjeta arheološkim nalazištima, arhivima, povijesnim institucijama; povezivanje sa članovima drugih podružnica ISHA organizacije; osmišljavanje programa i realizacije i dr.

Udruga ugostiteljsko – turističkih radnika - podizanje razine sveukupne kvalitete usluga koje se pružaju u ugostiteljskim objektima i smještajnim jedinicama, stvaranje ozračja turističkog mjesta u stručnom, ekološkom i kulturnom pogledu i dr.

Udruga za Bolji Bol – održivi razvoj Bola, očuvanje i unapređenje okoliša, kvaliteta življenja i rada za sve stanovnike i posjetitelje Bola, strategija razvoja radi povećanja mladih stanovnika Bola, vrsnoća i razumna mjera turističke ponude, kvalitetnije upravljanje kopnenim i pomorskim prostorom, kao i podmorjem i dr.

Udruga za promicanje kvalitete kulturno-društvenih događanja "Draguj" – promicanje kvalitete kulturno-društvenih događanja, organiziranje javnih i ostalih kulturno-društvenih događanja, organiziranje suradnje s hrvatskim i međunarodnim udrugama, skupinama i pojedincima te organiziranje raznih sponzoriranih manifestacija

Udruga za revitalizaciju sela Murvica - poticanje, očuvanje, unapređenje i promicanje izvornih vrijednosti; promicanje, poticanje, očuvanje i unapređivanje izvornih prednosti; zalaganje za očuvanje tradicije u arhitekturi i urbanizmu; praćenje uredbi, propisa i odluka mjesnih, županijskih i državnih ustanova te reagiranja na iste; organiziranje akcija zaštite i poboljšanja kvalitete okoliša i dr.

Udruga za promoviranje i podržavanje društvenog nudizma u privatnosti i javnosti "NaturBol" - promoviranje i podržavanje društvenog nudizma u privatnosti i javnosti, osvještavanje šireg kruga građana o pravoj prirodi nudizma, okupljanje članova i organizacija druženja u svrhu poboljšanja turističke ponude za naturiste

Udruga za unapređenje kulture i kvalitete života mladih na otoku Braču "BOLiGLAVA" - unapređenje kulture i kvalitete života mladih na otoku Braču, organiziranje tečajeva, izložbi, glazbenih slušaonica i video večeri, suradnja sa mladima i razvijanje interesa za multimedijalne sadržaje te pomaganje u ostvarenju osobnih potencijala.

Veslački klub "Bol" - poticanje, razvijanje i unapređenje veslačkog sporta na otoku Braču, organiziranje sportske pripreme i poduke, sudjelovanje na natjecanjima, poticanje mladih da se bave sportom, upravljanje sportskim objektima itd.

Zlatni rat d.d. - "Klub 98" - stvaranje i povećanje utjecaja manjinskih dioničara na upravljanje dioničarskim društvom Zlatni rat - Bol

Športsko društvo "Bol" - organiziranje športskih i kulturnih zbivanja, promocija i poticanje vrijednosti koje usmjeravaju mlade na zdrav način života te zaštita i promicanje kulturnog naslijeđa i vrednota

Športsko-rekreacijski klub "Popaj" - Promicanje i razvitak rekreativnog tjelesnog vježbanja, djelovanje na korekciju, prevenciju i očuvanje zdravlja, razvijanje i njegovanje športske kulture

Športsko društvo "Bol" - analizira stanje na području športa i mjera za unapređenje istog, sudjelovanje na športskim natjecanjima, zaštita interesa svojih članova i poticanje bavljenja vrhunskim športom

Upravne i središnje funkcije

- Općinski sud u Supetru
- Prekršajni sud u Supetru
- Ured državne uprave u Splitsko-dalmatinskoj županiji, Ispostava Supetar, Splitsko-dalmatinska županija:
 - Upravni odjel SDŽ za prostorno uređenje, Ispostava Supetar
 - Upravni odjel SDŽ za socijalnu pomoć, Ispostava Supetar
- Porezna uprava, Ispostava Supetar
- Državna geodetska uprava, Ured za katastar, Ispostava Supetar
- Policijska postaja Brač
- Sezonska ispostava policijske postaje Supetar
- Upravna tijela jedinice lokalne samouprave nalaze se u naselju Bol kao općinskom središtu.

3.5 Zaštita prirodne i kulturne baštine

Prirodno i kulturno naslijeđe u svojoj raznolikosti i posebnosti predstavlja bogatstvo čovječanstva. Upravo prirodna i kulturna baština su jedan od ključnih elemenata za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnih identiteta te zajedno čine ukupnu prostornu baštinu. Upravo iz tog razloga potrebno ju je zaštititi od svake daljnje devastacije i degradacije temeljnih vrijednosti.

3.5.1 Prirodna baština

Na području općine Bol, sukladno Zakonu o zaštiti prirode, zaštićena područja su:⁵

Zlatni rat

Područje od Pakline do rta Borak i ceste za Murvicu zaštićeno je kao geomorfološki spomenik prirode (1965. godine). Ovaj rt, građen od šljunka koji su bujice donijele s Vidove gore, jedinstven je fenomen. Na području Zlatnog rata zabranjeno je ispuštati bilo kakve tvari koje mogu ugroziti prirodna obilježja i vrijednosti Zlatnog rata, unositi bilo kakve alohtone organizme, odnositi geološki i pedološki supstrat, na bilo koji način oštećivati stabla kao i inventar postavljen od strane Javne ustanove, logorovanje i loženje vatre, bilo kakve intervencije u prostoru i izgradnja objekata bez ishođenja uvjeta zaštite prirode od Ministarstva zaduženog za poslove zaštite prirode te svaka druga djelatnost, koja može narušiti temeljne vrijednosti Zlatnog rata.

Vidova gora

Vidova gora je proglašena značajnim krajobrazom (1970. godine). Površina joj je 1.880 ha. Zaštićeni dio pripada trima općinama: Bolu, Nerežišćima i Postirama. Najviši je vrh Brača i svih jadranskih otoka. Pokrivena je vegetacijom dalmatinskog crnog bora i predstavlja jedinstveni ekosustav na srednjodalmatinskim otocima. Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Splitsko-dalmatinske županije dužna je i ovlaštena koordinirati radnje vezane za zaštitu, održavanje, očuvanje i korištenje Vidove gore, ali isto tako uz suglasnost ministarstva zaduženog za poslove zaštite prirode, iste može povjeriti i drugim pravnim ili fizičkim osobama. Na području Vidove gore zabranjeno je odlagati i ispuštati bilo kakve vrste otpada, nasipati zemlju i stijene; oštećivati inventar postavljen od strane Javne ustanove, logorovanje i loženje vatre, bilo kakve intervencije u prostoru i izgradnja objekata bez uvjeta zaštite prirode izdanih od strane Ureda državne uprave u Županiji.

⁵ Dalmatian Nature, <http://www.dalmatian-nature.hr> (Acce: 19. ožujka 2014. godine)

3.5.2 Kulturna baština

Na prostoru općine Bol prisutni su brojni vidovi kulturne i graditeljske baštine. Sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, zaštićena pokretna i nepokretna kulturna dobra u općini Bol su sljedeća:⁶

Pokretna kulturna dobra

Arheološka građa

- Arheološka zbirka u Dominikanskom samostanu, Bol (RST-206,24/109-71) - sastoji se od prethistorijske, antičke i ranosrednjovjekovne zbirke te posebne cjeline koju čini zbirka numizmatike koja datira od grčke kolonizacije preko rimskih nalaza do današnjih dana.
- Arhivski dokumenti u Dominikanskom samostanu, Bol (RST-234,24/13-77) - Zbirka arhivskih dokumenata obuhvaća povelju o utemeljenju Dominikanskog samostana u XV. stoljeću te niz isprava i rukopisa od XVI. do XVIII. stoljeća.

Sakralni/religijski predmeti

- Moćnik sa slikom glave Krista Spasitelja, Bol (Z-4154) – dimenzija 31,7 x 29,3 cm izrađen je u tehnici tempere na drvu. Istaknuti okvir ima pokrov od pozlaćenog bakra s graviranim i cizeliranim viticama i geometrijskim motivima, a u romboidnim poljima minijturni likovi dominikanskih svetaca izrađeni su na zlatnim listićima na staklu.
- Pjevalište sa slikama u dominikanskoj crkvi, Bol (RST-205,24/08-71) - Drveno pjevalište na zadanoj strani glavnog broda crkve Sv. Marije Milosne ukrašeno je slikama Tripa Kokolje. Središnja kompozicija prikazuje apoteozu Sv. Dominika, okruženog prikazima svetaca i svetica u ekstazi. Slike su okružene prikazima košpara sa svježim cvijećem, što je svojevrsni potpis ovog autora.

Glazbeni instrument

- Orgulje u crkvi sv. Ivana Krstitelja, Bol (Z-3155) - Povijesne orgulje, rad radionice Gebrüder Rieger iz godine 1900.

Muzejska građa

- Zbirka umjetnina "Branislav Dešković" iz galerije u sklopu Centra za kulturu Brač, Bol (Z-4296) - Deškovićev opus od najranijih djela nastalih u vrijeme venecijanskog školovanja, mladenačkih portreta, preko serije nadahnutih prikaza pasa u pokretu, do monumentalnih skulptura poput „Pobjede slobode“. U Zbirci se nalaze i djela umjetnika čije je podrijetlo ili stvaralaštvo vezano za otok Brač. Zastupljeni su i I. Rendić, V. Michieli, I. Job, F. Šimunović, M. Stančić, V. Jordan, J. Plančić, Lj. Ivančić i brojna druga velika imena hrvatske umjetnosti.

⁶ Ministarstvo kulture, Registar kulturnih dobara, <http://www.min-kulture.hr> (Acce: 19. ožujka 2014. godine)

Ostalo

- **Kulturno-povijesna zbirka Romac, Bol (Z-6009)** - Kulturno-povijesna zbirka Romac (koja broji 520 predmeta) rezultat je dugogodišnje sakupljačke djelatnosti srednjoškolske profesorice Biserke Romac, koja je Zbirku donirala Općini Bol. Općina je u procesu otkupa kuće Romac, u kojoj je Zbirka smještena te u njoj planira začetak budućega zavičajnog muzeja.

Nepokretna kulturna dobra

Arheološka baština

- **Arheološko nalazište villa rustica, Bol (Z-4633)** - Zapadno od Bola na Zlatnom ratu nalazila se villa rustica. Sačuvani su ostaci njene cisterne za vodu (piscine). Uz nalazište nalazi se gomila kamenja s ulomcima rimske keramike i ulomkom poklopca kamene posude. Prilikom gradnje ceste za Murvicu otkriveno je nekoliko rimskih grobova koji su vjerojatno pripadali stanovnicima vile.
- **Zidine Koštilo, Bol (Z-4930)** - Na istaknutom brdu „Koštilo“ iznad Bola su ostaci suhozida od priklesanog četvrtastog kamena sa vanjskim i unutrašnjim licem.

Sakralna graditeljska baština

- **Crkva Gospe od Karmena, Bol (Z-1866)** - Župna crkva Gospe od Karmena podignuta je u drugoj polovici XVII. stoljeća u zapadnom dijelu bolske luke. Proširenje crkve započelo je krajem XVIII. stoljeća.
- **Crkva Sv. Ante, Bol (Z-4330)** - Crkva Sv. Ante (ranije Sv. Bernardina) podignuta je na istaknutom položaju vrh Lože početkom XVI. stoljeća.
- **Crkva Sv. Ivana, Bol (Z-4773)** - Crkva Sv. Ivana podignuta je na zapadnoj strani poluotoka Glavice na prostoru kasnoantičkog kastruma.
- **Dominikanski samostan Sv. Marije Milosne, Bol (Z-4774)** - Crkva Sv. Marije Milosne s dominikanskim samostanom utemeljena je na poluotoku Glavici polovicom XV. stoljeća na mjestu kasnoantičkog kaštela i zgrade hvarske biskupije.
- **Crkva i kuće Pustinje Stipančić, Murvica (Z-4999)** - Pustinja Stipančić utemeljena je na južnim padinama otoka Brača u drugoj polovici XV. stoljeća između Bola i Murvice
- **Dragonjina špilja, Murvica (Z-4784)** - Dragonjina (Zmajeva) špilja nalazi se visoko (349 m) nad naseljem Murvica na južnoj strani otoka Brača. U prvom dijelu sagrađena je kapelica posvećena Bezgrešnom začecu Bl. Dj. Marije, a sučelice je reljef velikog zmaja okrenutog mjesecu, prikazi fantastičnih životinja, pustinja i motivi kršćanske simbolike. Pustinja Silvio zapadno od Zmajeve špilje je sklop ruševnih kamenih jednokatnica sa crkvom Uznesenja Bl. Dj. Marije.

Profana graditeljska baština

- **Kuća Vusio, Bol (RST-0231-1964)** - Na zapadnoj strani bolske luke podignuta je kamena trokatnica sa ostacima kaštela Vusio iz XVII. stoljeća.
- **Mlin na vjetar, Bol (Z-5349)** - Mlin na vjetar u Bolu je na istočnoj strani naselja blizu morske obale. Predstavlja vrijedan primjer industrijske arhitekture ranog IX. st. na Braču.

- **Stambeno gospodarski sklop "Nikolorića dvori", Bol (RST-1103-1984)** - Sklop Marinković-Nikolorić zvan „Nikolorića dvori“ smješten na predjelu Obala u Bolu je zatvoreni blok s unutrašnjim dvorištem sa sjevera ograđen visokim zidom.
- **Zgrada, Bol (Z-1865)** - Gotička kuća u Bolu podignuta je koncem XV. stoljeća kao ljetnikovac u luci. Krajem XVI., početkom XVII. stoljeća kuća je povišena i opremljena obrambenim elementima zbog opasnosti od turskih napada s mora zvana te dobiva naziv Kaštil.
- **Zgrada Galerije Dešković, Bol (Z-1863)** - Barokna kamena dvokatnica sa grbom obitelji Vusio je utvrđena palača usred bolske rive. Palača je spaljena u Drugom svjetskom ratu i rekonstruirana 1958. Od 1978. u njoj djeluje galerija „Branko Dešković“.
- **Zgrada hotela "Bijela kuća", Bol (Z-4065)** - Zgrada hotela „Bijela kuća“ u Bolu, građena za dominikansku gimnazijsku zgradu, podignuta je uz morsku obalu između bolske luke i poluotoka Glavice. Nakon 1963. preuređena je u hotel i danas potpuno zapuštena.
- **Zgrada škole i vinarske zadruge, Bol (Z-5732)** - Zgrada škole i vinarske zadruge nalazi se na zapadnom kraju stare bolske rive. Zgrada škole i vinarske zadruge jedan je od najznačajnijih komunalnih zahvata u Bolu početkom XX. stoljeća.

Sakralno-profana

- **Pustinja Dračeva Luka, Murvica (Z-5139)** - Crkva i sklop kuća u Dračevoj luci sagrađeni su 1519. godine kao pustinjački stan poljičkih glagoljaša. U blizini je samostan Dutić koji je pripadao pobožnim ženama picokarama.

Kulturno-povijesna cjelina

- **Kulturno-povijesna cjelina naselja Bol (Z-5923)** - Naselje Bol jedino je primorsko naselje na južnoj obali otoka Brača. Antički lokaliteti su na perifernim dijelovima Bola: na istoku u uvali Martinici, na poluotoku Glavici i na poluotoku Ratu na zapadu. U XV. st. dolaze stanovnici iz bračke unutrašnjosti, a 1475. dominikanci osnivaju samostan na Glavici. Gotički Kaštil smješten je uz obalu na istočnom kraju luke. U XVII. st. uz more se gradi kaštel i reprezentativna palača obitelji Vusio. Iznad javnog bunara Studenca na predjelima Rudini i Obali kuće nose odlike tradicionalne arhitekture. Koncem XVIII. i u IX. st. ističu se kuće obitelji Nikolorić, Paloc, palača Lode, nekad kuća Martinis-Marchi s perivojem i dr. Središte luke artikulirano je Ložom s lukovima.

Baština vrtne arhitekture

- **Perivoj Martinis – Marchi, Bol (Z-4121)** - U središnjem dijelu bolske luke smješten je perivoj Martinis-Marchi koji je bio u začelju danas srušene dvokatnice iz konca XVIII. stoljeća. U parku je sačuvan umjetni tumul od kamena i sedre, a od biljne mase dominiraju borovi i lovor.

4 POLAZNE OSNOVE RAZVOJA OPĆINE BOL

4.1 Valorizacija prirodnih i stvorenih resursa općine Bol

Prostor

Općina Bol zauzima uski prostor između Vidove gore i mora. Funkcionalno gledano, Bol ima utjecaja na mnogo širi prostor od općinskog prostora. Pa ipak ta se granica općine nikad nije mijenjala. Tako su stanovnici Bola živjeli u tom uskom prostoru pritisnuti s jedne strane strmim stjenama Vidove gore, a s druge strane morem, prisiljeni na razvoj naselja izduženog oblika od istočne do zapadne granice općine. Ta geografija prostora imala je odraz i na strukturu i gabarite razvoja koji je bio prilično introvertiran ostajući bez hrabrosti da se ta prirodna ograničenja pobijede. Nije stoga slučajno da je turistički prostor Bola dugo vremena ostao u granicama općine, dakle čvrsto okovan Vidovom gorom i morem. Na taj način je turistički prostor bitno utjecao na razvoj turističkog proizvoda.

Identitet Bola

Na isti način se može promatrati identitet Bola koji određuje stanovništvo, naseljska kompozicija - to jest urbane instalacije i prostorno okruženje. Taj identitet se prepoznaje s gledišta zatvorene strukture u kojoj se stanovništvo naselja doista ponaša na specifičan način. Ta specifičnost se mogla čitati kao kompaktna socijalna forma koja je kroz relativno siromaštvo stvorila moderni Bol. Na isti način njegov identitet je moguće prepoznati i po urbanim instalacijama zbijenog naselja, karakteristične arhitekture naslonjenog na obalu uz more. Ono što je na poseban način karakteristično i što je na poseban način utjecalo na identitet Bola jest prirodno okruženje koje je bilo gotovo tvorac urbanizma grada i naravi njegovih stanovnika. To je identitet Bola, to je njegova specifičnost i vrijednost koja ostaje jer je zadana. Ono što se može jedino mijenjati u tome jest širenje prostora, otvaranje razvojnog horizonta i povećanje komunikacije. Stoga identitet Bola treba promatrati kao vrijednost i kao razvojni resurs.

Poljoprivredne površine

Općina Bol posjeduje izuzetno dobre i plodne padine s južne strane Brača na kojima se od davnine uspješno razvijala poljoprivreda. Istina je da se izgradnjom putova i kuća za odmor nemilosrdno povrijedio taj prirodni fenomen i resurs za razvoj poljoprivrede. Iskopavanjem temelja za gradnju kuća vadile su se ogromne količine plodne zemlje koja se potom bacala u more. S obzirom da su na tim područjima jake morske struje, ta bačena zemlja valovima je

odnesena na dubine i zauvijek je uništen trud prirode kroz milijune godina. Ta poljoprivredna zemljišta potrebno je planom zaštititi kao izuzetno važan prirodni resurs i sačuvati ga za razvoj vinogradarstva.

Klima

Klima na području općine Bol je po svojim vrijednostima važan resurs za razvoj poljoprivrede, turizma i za ugodno stanovanje. To je tip mediteranske klime s blagim zimama i vrućim ljetima. Bol zahvaljujući svojoj prirodnoj orijentaciji prema jugu ima zimi više temperature nego bračke padine orijentirane prema sjeveru te blagi utjecaj mora na ublažavanje temperatura u vrijeme ekstremnih vrućina. Padaline su nejednako raspoređene tijekom godine, kiše najčešće padaju u jeseni i zimi a najmanje u vrijeme ljeta. Bol ima specifičnu ružu vjetrova po kojoj dominiraju južni (jugo) te sjeveroistočni i sjeverozapadni vjetrovi. Bez obzira što je planinski lanac u pozadini naselja izvjestan branik od sjevernih vjetrova, ipak na tom području pušu jaki sjeverni vjetrovi. Pored tih anomalija može se zaključiti da klima u globalu vrlo pogoduje razvoj turizma i poljoprivrede.

Krajolici

Najznačajniji krajolici koji se nalaze u općini Bol su Zlatni rat i Vidova gora. Zlatni rat je geomorfološki spomenik prirode. To je zaštićeni dio prirodne baštine i najznačajnija plaža u općini. Tu se pored toga nalaze i arheološki lokaliteti Rat i crkvice. Vidova gora je također dio zaštićene prirodne baštine. To je izuzetno privlačan vidikovac pred kojim se nalazi naselje Bol i središnji dio otoka Hvara. Najviši vrh tog predjela visok je 778 m. Prema vrhovima Vidove gore vode planinarski putovi kako iz Bola, tako i iz drugih naselja otoka. U svakom pogledu to su dvije markantne točke koje reprezentiraju sliku i prirodni dio identiteta Bola. Oni su bez daljnjega presudno značajni resursi za razvoj turizma.

More i morska obala

More i morska obala su značajni resursi općine Bol. Morska obala se pruža po cijeloj dužini općine Bol. Dio obale je oblikovan kao prirodno diskontinuirana plaža kojoj je na cijeloj dužini moguće pristupiti s kopna. Obala je otvorena prema moru, a samo mali dio tog prostora je umjetno zaklonjen od udara vjetrova i valova. More u cijeloj dužini, s manjim izuzetkom što se nalazi uz centar naselja, koristi se kao kupališni i nautički medij. More je čisto, prozirno i ugodno za kupanje i za zdravlje. Obalni prostor je osim u zoni naselja u cijelosti podređen turističkim potrebama, zaštićen i čuvan kao osnovni resurs za razvoj turizma.

Naselja

Dva su naselja u općini Bol: Bol i ruralno naselje Murvica. Naselje Bol se sastoji od dva dijela, to jest od Podbarja ili starog naselja koje se nalazi udaljeno od obale na brežuljku iznad Bola i suvremeni Bol koji se sastoji od središta i novo nastalih predjela oko središta naselja Bol. Bol danas djeluje kao kompaktna urbana cjelina. Na istočnom dijelu naselja na malom grebenu nalazi se samostan dominikanaca. U središtu naselja se nalaze kulturne institucije poput župne crkve, uprave općine, galerije Dešković, škola, biblioteke i druge institucije

kulture i zdravstva. U naselju se nalaze perivoji i u pozadini hotelskog naselja igrališta za tenis, a u središnjem dijelu naselja se nalazi luka i lučice koji daju turistički pečat naselju. Murvica je staro i podosta ruinirano naselje na zapadnoj strani općine. U njenom okruženju se nalazi nekoliko graditeljskih sklopova, crkva i sklop Dračeva luka. Mjesto je definirano kao ruralna cjelina koju treba obnoviti i zaštititi. Naselje Bol i Murvica su ishodište razvoja i napretka općine Bol, koji u svojoj cjelovitosti trebaju ostati centralni stambeni i socijalni prostor općine. Bol kao naselje je sinonim razvoja turizma posebno s gledišta stanovnika naselja koji su idejno i stvarno izgradili sadašnjost općine i koji su zalog njegovog prosperiteta.

Baština

Povijesna i kulturna baština općine Bol je jedinstveni svjedok povijesnog kontinuiteta razvoja Bola u kojemu su se događali brojni prekretnički momenti. Jedan od najstarijih spomenika prošlosti Bola jesu poljoprivredna područja, to jest vinogorja koja su u kontinuitetu svjedočila o životu stanovnika na tom području. Tu su također rasute crkvice i drugi sakralni objekti po poljima i šumarcima. Dominikanski samostan i dominikanska gimnazija su „rodili“ mnoge znanstvenike iz Bola i otoka Brača. To jesu spomenici prošlosti, ali i čimbenici za razvoj u budućnosti.

Hoteli

Kompleksi kvalitetnih i arhitektonski vrijednih novih hotela, od kojih se posebno ističe hotel Bretanida koji treba u cijelosti zaštititi kao vrijedan element suvremene arhitekture od nacionalnog značenja. Ti su hoteli svojom arhitekturom podigli značaj bolskog turizma.

Zračna luka

Zračna luka Brač je zacijelo novi izazov razvoja uopće, a posebno turizma ne samo naselja Bol, već i cijelog otoka Brača. Značaj zračne luke još ni izdaleka nije valoriziran, a već određeni privrednici žele da se taj objekt zatvori, pravdajući se neposrednom slabom koristi od njegovo djelovanja. Potrebno je hitno revalorizirati zračnu luku Brač i zaštititi je od onih koji ne razumiju njenu ulogu u razvoju otoka i općine Bol.

Geoprometni položaj

Jedan od temeljnih faktora razvoja Bola jest njegov geoprometni položaj. Bol se nalazi na razdjelnici geografije srednje-dalmatinskih otoka gdje se pomiruju i spajaju otoci Brač i Hvar, gdje se interesi razvoja turizma tih otoka podudaraju, gdje se udružuju brojevi stanovnika tih

dvaju otoka i stoga razumno stječu uvjeti za razne funkcije koje trebaju ti otoci, gdje promet igra glavnu ulogu i donosi neslućene koristi za svekoliki razvoj tih otoka. Ovo je novi sadržaj koji treba uskoro revalorizirati na opće zadovoljstvo tih otoka. S druge strane tog modela bila bi žičara koja spaja Bol i ostali dio Brača. Dakle, na malom dijelu tog prostora odigrao bi se novi prostorno-prometni scenarij koji bi prodorom preko mora i prodorom preko Vidove gore otvorio neslućene mogućnosti za razvoj otoka Brača i Hvara.

4.2 Mišljenja interesnih skupina - intervjui

U izradi polaznih osnova za strategiju razvoja općine Bol, na osnovi suvremene metode planiranja „odozdo“, obrađeni su stručni intervjui sa predstavnicima interesnih skupina u Bolu. Razgovor se vodio u okviru tri homogene grupe gospodarskih i negospodarskih predstavnika. Na sastancima su iznesena određena mišljenja koja su utjecala na oblikovanje elemenata swot-analize.

- Produžiti turističku sezonu s tri na šest mjeseci, proširiti turistički proizvod koristeći prirodne i kulturne valere općine
- Promicati cijeloživotno učenje te škole za male sportove na kopnu i na moru
- U turističku ponudu Bola uključiti vinske staze otoka Brača, voditi brigu o zaštiti prirodnih resurs i kulturnih spomenika
- Treba izraditi strategiju ruralnog razvoja, oformiti klaster maslinara i OPG-a
- Osvrnuti se na rad LAG-a Brač
- Zadržati svoju čednost za privlačenje turista, izgraditi žičaru do Vidove gore
- Afirmirati bolske i regionalne krajobraze u funkciji razvoja turizma, izgraditi rotor i kvalitetnu komunalnu infrastrukturu, ojačati pomorsku infrastrukturu
- Motivirati ljude za ulaganje u uređivanje okoliša
- Poticati razvoj poljoprivrede i povezivati razvoj poljoprivrede i turizma, podići nove komplekse nasada vinove loze
- Poticati mala gazdinstva za proizvodnju grožđa
- Racionalizirati turističku ponudu i organizirati kulturno ljeto
- Poticati korištenje kulturnih institucija za razvoj turističke ponude
- Restaurirati i adaptirati zgradu galerije Dešković, urediti i eksponirati brojne građevine koje simboliziraju povijest i kulturu Bola
- Uspostaviti suradnju s crkvenom strukturom za rješavanje problema Bijele kuće i drugih atraktivnih nekretnina, crkvene zgrade su zapuštene i potrebna su ulaganja
- Zagovarati održivi razvoj, voditi brigu o dječjem vrtiću s gledišta uređenja igrališta i parka za djecu, razviti raznovrsnu turističku ponudu
- Bolu nedostaje multimedijalna dvorana za jače povezivanje kulture, društvenih službi i gospodarstva te za sve oblike kulturnog turizma

4.3 SWOT analiza

Metoda SWOT analize predstavlja određeni metodski okvir za procjenu strateške situacije i perspektive općine Bol. U primjeni ove metode sudjeluje veći broj sudionika koji djeluju na osnovi svog znanja i određenih informacija. Sudionici djeluju timski. Vrednuju se prednosti i nedostaci te mogućnosti i ograničenja. Prednosti i nedostaci su unutarnji čimbenici, a mogućnosti i ograničenja su vanjski čimbenici. U kvadratnoj matrici sučeljavanjem unutarnjih i vanjskih čimbenika dobiva se odgovor u kojem pravcu treba usmjeriti razvoj, odnosno u kojim poljima matrice leže opasnosti za neuspjeh strategije razvoja. S ovom metodom se ne pronalaze konačna rješenja već se sustavno promišlja o faktorima koji utječu na razvoj. Važno je stoga dobro poznavati faktore razvoja. Faze rada su: priprema dokumentacijske osnove, formiranje ekipe, razvrstavanje prednosti, nedostataka, mogućnosti i ograničenja, ocjena intenziteta te rezultati i komentari rezultata. U ovoj planerskoj igri sučeljavaju se mišljenja i stavovi istraživača, sudionika intervjuja i predstavnika lokalne samouprave koji predstavljaju različita područja gospodarstva i društvenog života općine.

Tablica 17. SWOT analiza

<i>PREDNOSTI</i>	<i>NEDOSTACI</i>
• Prostor i njegove prirodne karakteristike: klima, more, pejzaž, reljef i čista priroda • Bogata povijesna baština • Prepoznatljivi prirodni fenomeni: Vidova gora i Zlatni rat te neki povijesni fenomeni kao što su: Murvica i okolni pustinjački samostan • Nezagađen okoliš • Veliki potencijali za razvoj turizma • Tradicija i znanje u turizmu • Identitet Bola i okruženja • Kvaliteta turističkog smještaja • Gostoljubivost • Dostupnost zračne luke • Relativno dobra mreža zdravstvenih i socijalnih institucija Prednosti koje ističu svi sudionici izrade SWOT analize odnose se na prirodnu baštinu koja je u Bolu prepoznatljiva i u izobilju. To se prvenstveno odnosi na more, plaže i planinski grebeni Vidove gore. Priobalni dio je veoma dostupan s gledišta pristupa plažama s kopna. Plaže su gotovo u kontinuitetu duž obale općine s malim prekidima koji po sebi predstavljaju prednost. Plaže su šljunkovite s izrazitom bistrinom mora i dubinom koja odgovara kupcima svih uzrasta. Temperatura mora koja u prosjeku iznosi oko 16,1 stupanj je prirodna karakteristika koja pruža mogućnost razvitka pred i post sezone. Južna padina otoka je osunčana, što predstavlja prednost za turizam, stanovanje i za razvoj poljoprivrede. Posebne vrijednosti Bola su njegove ambijentalne vrijednosti, to jest po čemu se u Bolu ugodno živi. Bol ima 7 arheoloških lokaliteta, Dominikanski samostan, pjacete i muzeje. Dostupnost s gledišta prometa je izuzetno važan faktor za razvoj turizma. Bol ima zračnu luku, morsku luku i cestovni pristup. Iznad svega, Bol ima dugu tradiciju u turizmu, što obuhvaća vrijednosti smještajnih kapaciteta, ljudsku gostoljubivost i ugodan suodnos stanovnika i turista.	• Neiskorišteni potencijali obnovljivih izvora energije • Nedovoljna suradnja u turizmu između jedinica lokalne samouprave • Loše upravljanje prostorom i razvojem općine • Neplanska izgradnja i zasićivanje prostora • Nedovoljno razvijena lokalna infrastruktura • Nedovoljno razvijena turistička diverzifikacija ponude • Sezonska orijentacija turizma • Zatvorenost prostora sužava širenje turističkog proizvoda • Nedovoljno razvijen privatni smještaj • Nedovoljno razvijeni lokalni poljski putovi Jedan od nedostataka koje ističu sudionici ove analize jest slabo upravljanje prostornim resursima. To se prvenstveno odnosi na stvaranje golemog pritiska kupaca na plažama, a posebno na plaži Zlatni rat. Naime, u određenim danima i u određenim dnevnim špicama na plažama boravi nekoliko puta veći broj kupaca od broja turista koji borave u Bolu. Druga velika primjedba jest rast broja apartmana i kuća za odmor, koji narušavaju vizure grada i koji ne poštuju naslijeđenu gradsku arhitekturu. To je gomilanje turističkog pritiska bez većeg ekonomskog efekta. Analiza upozorava da je turistička ponuda veoma siromašna što negativno utječe na povećanje turističkog proizvoda. Za razliku od hotelskog turizma privatni smještaj još uvijek nije dovoljno organiziran, to jest nema dovoljno efikasnu komunikaciju s tržištem. Kao najveću primjedbu u sadašnjem razvoju turizma analitičari ističu njegovu sezonalnost, a time i neracionalnost s gledišta prirodnih i tržišnih mogućnosti, odnosno s gledišta ekonomske efikasnosti. Zatvorenost prostora je ozbiljni nedostatak u razvoju turizma jer ograničava mogućnosti razvoja novih oblika ponude odnosno razvoja turističkog proizvoda.

PRILIKE	OGRANIČENJA
• Razvoj male privrede • Ulaganje u obnovljive izvore energije • Razvoj šetnica i biciklističkih staza • Razvoj seoskog turizma • Razvoj novih sadržaja • Sačuvanje ruralnih objekata • Razvoj selektivnih oblika turizma • Privlačenje investitora • Podizanje kvalitete radne snage • Potencijali turističkih resursa naselja i otoka Brača • Produženje sezone • Proboj prema novim tržišnim segmentima • Gastronomija Razvoj male privrede prerađivačke orijentacije je ideja da bi se u izvansezonskim danima moglo vršiti različite pripreme za sezonu i time zadržati sezonsku radnu snagu. To je jedan od pokušaja da se industrijaliziraju određene faze turističke pripreme sezone. O širenju turističke ponude izrazili smo prethodno kroz navođenja određenih nedostatak, u ovoj analizi se govori o mogućnostima za širenje lepeze turističke ponude. Proboj prema tržišnim segmentima specijalnih interesa također je jedna od mogućnosti koju Bol može iskoristiti. Pored navedenih mogućnosti je i gastronomija koja još uvijek nije dosegla svoje mogućnosti i predstavlja velike mogućnosti u turističkoj ponudi. Jedna od mogućnosti kretanja turista u prostoru jesu izleti na atraktivna mjesta otoka Brača i Hvara. Pored toga, Bol ima mogućnosti za razvoj biciklističkih staza kao i pješačkih putova koji vode u prirodu.	• Izdvojenost Bola u odnosu na druga mjesta na otoku • Pretjerano povećanje gustoće gradnje turističkih kapaciteta • Ekskluzivno korištenje određenih atraktivnih prostora • Neriješen status „Bijele kuće“ • Prečišćavanje otpadnih voda • Ljudski faktor • Razvoj konkurencije • Neprimjereno forsiranje izgradnje autokampa u okvirima naselja ili hotelske zone • Nedovoljno iskorišten potencijal privatnog sektora Jedan od elementa koji ograničavaju razvoj turizma Bola jest njegova izoliranost u odnosu na ostale prostore otoka Brača. Ta činjenica upozorava na mnoge nedostatke koji iz toga proizlaze. Prije svega ograničava kretanje turista, smanjuje mogućnost turističke ponude, ograničava razvoj rubnih područja i smanjuje ekonomiju turizma u cijelosti. Status Bijele kuće doista predstavlja neracionalno korištenje turističkih izgrađenih potencijala, predstavlja ruglo naselja i doista smanjuje turističke ambicije naselja. Bijelu kuću treba čim prije aktivirati. Na poseban način treba upozoriti na problem forsiranja izgradnje autokampa u okviru naselja ili turističke zone. To po sebi ne spada u okvir elitnih turistički i stambenih prostora Bola, a niti doprinosi nekom poboljšanju turističke ponude. Ljudski faktor predstavlja problem za turizam Bola jer se radi o nedovoljno educiranom kadru kao i o stalnoj promjeni tog kadra iz sezone u sezonu. Kadar treba educirati i po mogućnosti zadržati u okviru ekonomije Bola.

Mjerenje intenziteta

Mjerenja intenziteta počivaju na brojnim pretpostavkama, stoga nisu egzaktna već vrijedna toliko koliko upozoravaju na pozitivne i negativne vrijednosti. Da bi na neki način diferencirali pojedine vrijednosti kako pozitivne tako i negativne koristili smo određene pondere u rasponu od 1-3. Ponderi kao i njihova veličina su uvijek diskutabilni, ali ako shvatimo da nam je pri ovoj kvantifikaciji odnosa ovih četiriju grupa vrijednosti bitno uočiti područja koja vuka naprijed i ona koja vuku nazad onda učinjene pretpostavke imaju određeno analitičko opravdanje.

Tablica 18. Mjerenje intenziteta

Unutarnji čimbenici Vanjski čimbenici	PREDNOSTI f (+23,0)	NEDOSTACI f(-22,0)
PRILIKE f (+23,0)	Maksi-maksi strategija +46	Mini-maksi strategija +1
OGRANIČENJA f (-18,0)	Maksi-mini strategija +1	Mini-mini strategija -40

Što evidentno pokazuju mjerenja različitih skupina vrijednosti? S jedne strane uočavamo da su ukupne vrijednosti za sve četiri skupine gotovo izjednačene i s druge strane, da po tome ima svaka od njih snažan utjecaj na pravac kretanja u razvoju općine Bol. Kada se te vrijednosti stave u matricu međuutjecaja dobivamo četiri tipa razvoja. Prvi tip međuodnosa nazivamo „maksi-maksi“ jer predstavljaju zbrojene dvije pozitivne skupine vrijednosti, drugi među utjecaj nazivamo „mini-maksi“ kao odnos jedne pozitivne i druge negativne skupine vrijednosti, treći međuodnos je „maksi-mini“ također zbroj jedne pozitivne i jedne negativne skupine vrijednosti i četvrti međuutjecaj nazivamo „mini-mini“ to jest zbroj dvije negativne skupine vrijednosti. Na koncu ove intelektualne igre imamo upozorenje što se eventualno može dogoditi ako se razvoj prepusti spontanosti. U tom slučaju postoji težnja je da se dogodi onaj odnos koji nastaje kao slučajnost bez napora da se uloži određeni ljudski napor. To je ono poglavito upozorenje ove matrice da pred nama stoje različiti razvojni putovi i da je ostvarenje uspješnog razvoja jedino moguće ako se s razvojem upravlja, što znači da će se izbjegavati negativne vrijednosti, a koristiti pozitivne vrijednosti. Egzaktnije rečeno, potrebno je ispravljati nedostatke i rješavati ograničenja kako bi došle do izražaja dobre prilike i razvojne prednosti. S tim saznanjima se ulazi u izradu ciljeva razvoja i strategije razvoja općine Bol.

5 STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE BOL

5.1 Vizija općine Bol

Vizija stremjenja općine koje bi se trebalo pridržavati zapravo je putokaz za sve buduće strateške odluke i operativne zahvate. Razvoj općine Bol predstavlja skup gospodarskih, društvenih i ekoloških stavova. U sagledavanju dugoročnog razvoja općine izuzetno je važno određivanje temeljnog smjera i načina razvoja pojedinih gospodarskih djelatnosti, uvažavajući pri tome racionalno korištenje resursa i postizanje određene kvalitete življenja lokalnog stanovništva. Za postizanje tog cilja bitno je imati konsenzus svih subjekata kako bi s uspjehom operacionalizirali svoje aktivnosti tijekom vremena u svim područjima razvoja.

Bol je u viziji budućeg razvoja na poseban način prepoznatljiv kao izrazita i važna turistička destinacija, koja na tom polju može postići veće uspjehe od svojih konkurenata. Bol je izvorna mediteranska otočna destinacija i sa sadržajima bogatih turističkih proizvoda. Bol je prestižna odmarališna destinacija koja pruža mogućnosti odmora i rekreacije, proizvode/doživljaje za dušu i tijelo gostima srednjih i viših platežnih mogućnosti.

Bol je destinacija kvalitetnog i autentičnog turističkog doživljaja

- Bol je destinacija koja njeguje ladanjski stil i tradiciju života na otoku.
- Bol je destinacija koja je privlačna u svim sezonama.
- Bol je destinacija koja svoj turistički proizvod temelji ne samo na resursima Bola, već i cijelog otoka Brača.
- U Bol 45% gostiju dolazi organizirano, što dokazuje da gosti mahom protežiraju organiziran putovanja.
- Bol je mjesto kontinuiteta urbanog života, kojemu visoku kvalitetu života daju baštinske i ambijentalne vrijednosti.
- U Bolu žive stanovnici posebnog duha (genius loci) koji se prepoznaje kroz svoju povijest u smislu privrženosti svom naselju.

Turizam Bola je temelj integralnog razvoja općinskog područja

Bol je postao turističko naselje visoke nacionalne i internacionalne prepoznatljivosti. To je razvojna paradigma kojom se kreće u budućnost. Bol posjeduje i druge gospodarske mogućnosti poput proizvodnje visoko kvalitetnog vina. U gospodarstvu, Bol zacijelo ima mjesta i za razvoj male privrede i male i odgovorne industrije.

5.2 Ciljevi razvoja

U prethodnom poglavlju „Polazne osnove razvoja općine Bol“ označene su temeljene vrijednosti (čimbenici razvoja) koje su u proteklom vremenu bile podloga za razvoj općine i koje su na isti način prihvaćene kao osnova od koje se polazi u projekciju razvoja do 2020. kao zadanog vremena i budućnosti uopće, to jest kao temeljni čimbenici i kao nosači dugoročnog razvoja.

Također su navedena mišljenja interesnih skupina koje na svoj istinski način doživljavaju budućnost općine. Tu nailazimo na svijest koja je duboko ukorijenjena u ljudima koji su svjedoci stvaranja razvojnih dostignuća općine i na poseban način vjerovanja u turizam na kojemu se objektivno može stvarati budućnost.

Sumirajući prethodno navedene vrijednosti i ocjene mogućnosti u okviru SWOT analize došli smo do temeljnih spoznaja o prednostima i mogućnostima razvoja kao i do spoznaja o nedostacima i ograničenjima razvoja. Akcentirajući mogućnosti razvoja istovremeno smo upozorili i na opasnosti od nedostatka i ograničenja u razvoju ako se umjesto svjesnog upravljanja razvojem prepustimo spontanom razvoju, može lako doći do pogubnih situacija koje su u SWOT analizi prikazane. Stoga smo kao ciljeve razvoja akcentirali upravo one ciljeve koji nesumnjivo vode od ideje do realizacije.

Stoga se predlažu slijedeći ciljevi razvoja i njihovi prioriteti:

Cilj 1. Kvalitetan sustav gospodarenja razvojem na načelima integralnog upravljanja

- Prioritet: 1.1 Stvaranje pretpostavki za podizanje kvalitete i učinkovitosti integralnog upravljanja u gospodarstvu
1.2 Izrada modela integralnog upravljanja.

Cilj 2. Unapređenje razvoja turizma

- 2.1 Razvoj turističke ponude
2.2 Obogaćivanje turističkog proizvoda
2.3 Produženje turističke sezone

Cilj 3. Razvoj fizičke infrastrukture suglasno potrebama gospodarstva i stanovništva

- 3.1 Podizanje kvalitete prometne infrastrukture
3.2 Podizanje kvalitete i sigurnosti vodoopskrbnog sustava
3.3 Podizanje kvalitete ukupnih infrastrukturnih sustava

Cilj 4. Zadržavanje i porast broja stanovnika u općini

- 4.1 Podizanje udjela stalne zaposlenosti i stabilnosti stanovništva
4.2 Utjecaj na porast broja stanovnika

Cilj 5. Razvoj gospodarskih i društvenih procesa u međudnosu sa širim prostorom otoka Brača i Hvara

- 5.1 Stvaranje pretpostavki za razvoj međudnosa širih prostora
5.2 Širenje horizonta za razvoj turizma u međusobnoj suradnji širih prostora

Cilj 6. Razvoj mreže institucija u kulturi

- 6.1 Stvaranje pretpostavki za razvoj institucija u kulturi
6.2 Uloga kulture u razvoju viših faza turizma

Cilj 7. Razvoj odgovornog i održivog gospodarstva i poduzetništva

7.1 Stvaranje uvjeta za razvoj poduzetništva

7.2 Otvaranje mogućnosti veće raznovrsnosti poduzetništva

U postavljanju ciljeva i broja ciljeva nastojalo se odabrati one ciljeve koji su po sebi aktualni, integralni i usmjeravajući. Pored toga se nastojalo da ciljevi budu izraženi na način da obuhvaćaju mnoge podciljeve koji su sastavni dio navedenih ciljeva. Više o tome nalazi se u poglavlju 5.3.12 u kojemu su pored ciljeva navedene i mjere za realizaciju ciljeva razvoja.

5.3 Konceptija razvoja općine Bol

5.3.1 Regionalni aspekt razvoja

Osnovno polazište za planiranje razvoja gospodarstva bilo kojeg djela otoka Brača jest regionalna razina. Otok Brač predstavlja subregionalni prostor, dok se regionalni prostor odnosi na regionalno okruženje Splita. Činjenica da se Brač nalazi u neposrednoj blizini Splita, da je on zapravo novo šire područje Splita, predstavlja golemo značenje za razvoj otoka Brača. Utjecaji Splita se odražavaju na gospodarstvo otoka, na promet, na kulturu i njen veliki doprinos u razvoju okoline te na ljudski faktor s gledišta obrazovanja i utjecaja na kvalitetu razvoja. U suodnosu Brača i regije nalazimo temeljni oslonac u definiranju razvoja otoka Brača.

Na otoku Braču je već stoljećima prisutna gospodarska orijentacija na veći broj djelatnosti. To je inače primarni element koncepta razvoja otoka jer upravo zbog te kvalitetne gospodarske strukture otok je uspješno odolijevao svim krizama i vremenskim problemima u povijesti. Druga značajka tog koncepta razvoja jest da se otok uvijek oslanjao na vlastite resurse. Treći element razvoja jest da su ti resursi harmonično raspoređeni u prostoru otoka. Koncept prostorne raspoređenosti čimbenika razvoja omogućio je racionalne tokove radne snage. Investicije na otoku, ma u kojem se naselju događaju, uvijek imaju utjecaja i na druga naselja (koncept eksterne ekonomije).

5.3.2 Ekonomsko polazište razvoja općine Bol

Analiza stanja i valorizacija vlastitih resursa u općini Bol pokazala je da su temelji postojećeg stanja dobro postavljeni s gledišta gospodarske strukture, prirodnih mogućnosti, resursa, tradicije i postignute razine razvijenosti i da tom razvoju gotovo nema alternative. Sve što bi predstavljalo novo u koncepciji razvoja jest podizanje konkurentske sposobnosti tog razvoja, što može značiti mnogo toga, ali napose: brži razvoj – čitaj veća akumulacija sredstava, kvalitetniji razvoj – čitaj bogatiji turistički proizvod, među općinska suradnja – čitaj mega infrastrukturni pothvati, zadovoljstvo stanovništva – čitaj podizanje općeg i individualnog standarda.

Analiza stanja je pokazala da je u dosadašnjem razvoju bitna zapreka podizanja konkurentske sposobnosti turističke privrede bila u nepostojanju dovoljno jake akumulacije. Bolje rečeno, vlastita akumulacija je bila nedovoljna, tuđa su sredstva bila izuzetno skupa i u tom razvoju nisu bila prisutna sredstva iz EU fondova. Stoga je razvoj bio usporen i s mnogo teškoća. Govoreći o budućem razvoju vidimo bitnu pomoć u povećanju akumulacije sa sredstvima iz EU fondova i iz privatnih sredstava poduzetnika.

U dosadašnjem razvoju turizma ocjenjeno je da je turistički proizvod uglavnom počivao na smještaju, suncu i moru, to jest da su se sporo razvijali različiti oblici ponude drugi oblika potrošnje. Strategija razvoja stoga predviđa širenje izvora za nove turističke proizvode o kojima će u ovoj koncepciji biti više riječi.

Veća suradnja među općinama Brača otvorit će nove mogućnosti koje će i bez obzira na rast turističkog smještaja doprinijeti većem ekonomskom uspjehu gospodarstva Brača i općine Bol.

Bolje uređenje privatnog smještaja i njegova tržišna organiziranost doprinijeti će većem uspjehu tog sektora. Također, produženje turističke sezone doprinijeti će boljem i kvalitetnijem zapošljavanju radne snage što će uz uspješnije rješavanje komunalnih instalacija u općini doprinijeti većem zadovoljstvu stanovnika općine Bol.

5.3.3 Čimbenici razvoja i zapreke razvoja

Scenarij budućeg razvoja općine počiva na temeljnim čimbenicima razvoja koji osiguravaju brži rast gospodarstva i standarda življenja. Kao temeljne čimbenike razvoja navodimo izgradnju novih turističkih kapaciteta i obnovu zapuštenih kapaciteta smještaja, zatim povećanje vinogradarskih površina i proizvodnje kvalitetnog vina. Razvoj standarda življenja izražava zadovoljstvo stanovnika što je presudno za podršku razvoju. Jedan važan čimbenik razvoja je upravljanje razvojem i kontrola urbanizacije. Naime, spontani razvoj često ne vodi k cilju stoga je presudno važno da se uspostave mjere kontrole i sustav upravljanja razvojem. Presudni čimbenik rasta jesu izvori financiranja razvoja koji će zacijelo u ovom programu biti sredstva iz EU fondova. Od posebnog značenja za razvoja općine u cjelini jest kultura i kulturne instalacije, stoga se daje veliko značenje kulturi kao promicatelju kvalitete i svijesti o odgovornom razvoju. Tome treba pridodati i značenje permanentnog obrazovanja i razvoja svih oblika informatike. Naravno da je teško očekivati da će se svi čimbenici razvoja dogoditi u vremenu do 2020. godine, međutim ove strategije istovremeno ukazuju na duže rokove prema kojima treba usmjeriti razvoj i djelovanje navedenih čimbenika razvoja.

Razvoj općine će se neminovno suočiti s određenim zaprekama. Zapreke treba rješavati, a ne zaobilaziti. Zaobiđene zapreke ostaju i ponovno se još problematičnije javljaju. Nezaposlenost je golemi teret u razvoju, stoga je nužno djelovati na brže zapošljavanje stanovnika općine. Neefikasnost gospodarstva je često posljedica nekontroliranog razvoja, stoga je tijek razvoja potrebno voditi i usmjeravati. Prodaja prostora smanjuje organizirano vođenje razvoja jer je ono često uzrok promjene namjene prostora. Čist okoliš je velika prednost u razvoju turizma pa je neophodno voditi aktivnu politiku zaštite prostora. Loša organizacija prostora proizvodi nered u prostoru pa se stoga preporuča adekvatno upravljanje prostorom. Loša infrastruktura je kočnica razvoja jer jedino dobra i organizirana infrastruktura vuče razvoj u pozitivnom pravcu.

Umješnost ove strategije razvoja općine Bol počiva na svjesnom i kvalitetnom korištenju pozitivnih čimbenika razvoja i umješnom rješavanju zapreka koje obezvrjeđuju i usporavaju rast i razvoj općine.

5.3.4 Scenarij dugoročnog razvoja općine Bol

Vrijeme do 2020. je prekratko vrijeme da bi se moglo nešto revolucionarno dogoditi u razvoju općine Bol. Stoga ćemo se poslužiti metodom „Prostorno-strukturnog modela“ i objasniti neke trajne vrijednosti i neke nužne promjene koje će na dugi rok omogućiti sagledavanje novog razvojnog horizonta općine Bol.

Model počiva na određenim elementima koji označavaju unutrašnju armaturu ili nosače budućeg razvoja. Model se sastoji od sljedećih elementa: 1. žarišta razvoja, 2. razvojnog područja, 3. razvojnih pravaca, 4. geometrije prostora i 5. razvojnih tokova.

Podimo redom. Bol je žarište razvoja. U njemu se nalazi koncentracija ljudi, dobara, informacija, kapitala, ideja i upravljačkih prava. Razvojno područje je označeno kao općina Bol ili područje jurisdikcije. Sve što je do sada učinjeno na području razvoja učinjeno je na području jurisdikcije. Prva prelijevanja određenih snaga iz Bola dogodila su se u novim poljoprivrednim zonama izvan općine.

Što je zapravo razlog da je općina Bol jedna strogo zatvorena struktura, da je u njoj razvoj introvertiran, da su odnosi sa susjednim jurisdikcijama mali ili skoro nikakvi?

Potrebno je razumijevanje geometrije prostora i prostornih zadatosti. Općina Bol je uski prostor poput vretena stisnut između Vidove gore koja se u cijeloj dužini pruža kao visoki greben, koja je tek na obodima prohodna i morske obale koja je izdužena bez zaštićenih uvala. U tim uvjetima se Bol vjekovima razvijao s ograničenim mogućnostima kontaktiranja s vanjskim prostorima. Po geometriji prostora karakterističnoj za obalna područja postoji model koordinatnog sustava po kojemu su djelotvorna četiri pravca koji se sijeku u naselju Bol. Jedan pravac ide prema unutrašnjosti otoka Brača, drugi pravac ide preko mora prema otoku Hvaru, treći pravac ide prema zapadu uz uski rub priobalja, a četvrti pravac je beznačajan jer nije ni vrijedan ni prometno dostupan. Ako se na tim pravcima nalazi određena infrastruktura, onda po tim pravcima se razvoj revolucionira, širi u okoliš i po tim pravcima teku razvojni sokovi koji šire postojeći model u prostoru. U općini Bol danas su ti pravci pasivni i zato je razvoj sveden u granice općine.

Da li je moguće aktivirati te pravce?

Postoji stara ideja i postoji dokumentacija da se iz Bola do vrha Vidove gore sagradi žičara. To nije ni velika ni nemoguća investicija. Postoji ideja da između Bola i Jelse ide jedno plovilo koje bi omogućavalo stalne tokove ljudi i dobara između ova dva jaka srednjodalmatinska otoka.

Što bi ova dva najvažnija pravca omogućila u razvoju Bola?

Analizirajmo pravac koji povezuje Bol s unutrašnjosti otoka Brača. Turisti iz Bola dobili bi mnogo novih turističkih doživljaja, nove vidikovce, restorane, šetnice jahanje u prirodi i doživljaj rađanja dana i zapada sunca. Zapravo mogućnosti su neslućene. Korisnici iz općina Nerežišća i Postira dobili bi velike mogućnosti za razvoj planinske receptive i drugo. Pored tog, na tom pravcu postoje planinski putovi i staze koje će zainteresirati druge skupine turista. Ove mogućnosti treba projektirati jer jedna izaziva drugu, a njih je mnogo.

Na drugoj strani povezivanje Bola i Jelse otvara mogućnost seljenja turista iz jednog otočkog ambijenta u drugi, omogućava vrlo kurtoazne izlete i razmjenu robe i raznih servisnih usluga.

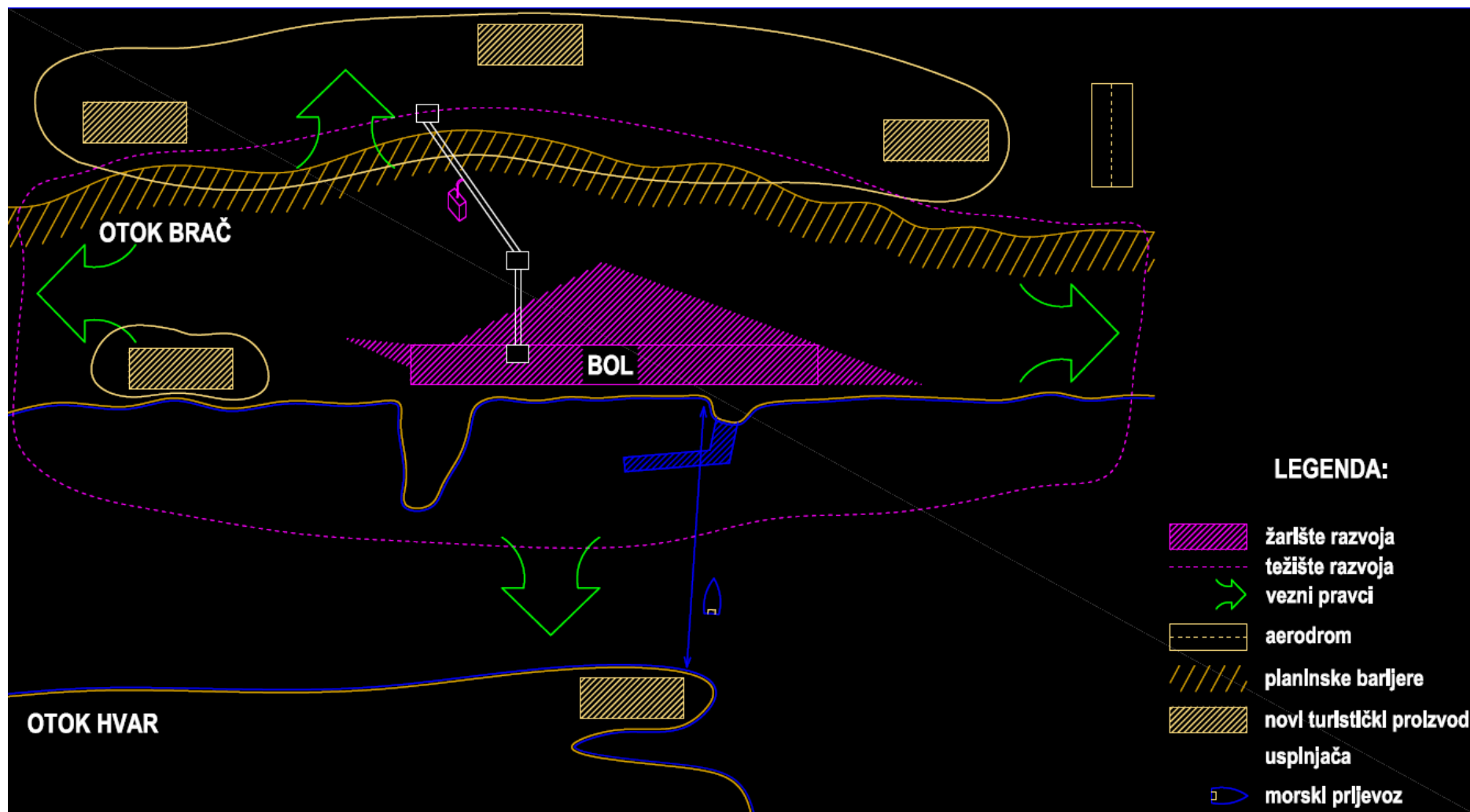
Doista je riječ o jednoj budućnosti koju već sada treba pripremati jer su postojeći okviri preuski i donekle potrošeni.

Izradom ovog prostorno strukturnog modela htjelo se okrenuti jednu novu stranicu u razvoju turizma Bola i Brača, odnosno otvoriti prozor u budućnost koja nije tako daleko. Međutim,

već danas trebamo znati da u tom pravcu treba graditi budućnosti i tražiti novčane izvore koji se nalaze u EU fondovima i zaštititi te pravce za budućnost koja je pred nama.

Slika1. Prostorno-strukturni model

5.3.5 Politika razvoja općine Bol

Politika razvoja općine Bol odabrala je put intenzivnog razvoja koji se odnosi ne samo na gospodarske djelatnosti, već i na društvene djelatnosti i standard življenja. S obzirom da vlastita akumulacija nije u stanju učiniti zaokret u razvoju, politika razvoja se okreće prema korištenju EU fondova i prema domaćim i stranim investitorima. Politika intenzivnog razvoja zastupa vrlo visoke ciljeve razvoja koji se istovremeno odnose i prema gospodarstvu, infrastrukturi i neproizvodnim strukturama. Razvoj institucija obrazovanja, zdravstva i kulture su temeljni faktori uspjeha ove lokalne zajednice. Kultura je danas važna poluga u razvoju, a napose u turizmu koji počiva na izvornim doživljajima, komunikacijama i gostoljubivosti.

Politika razvoja neosporno ukazuje da moderno ugostiteljstvo kao i proizvodnja vina trebaju počivati na modernim tehnološkim rješenjima. Utjecaj tehnologije će se na poseban način odraziti na svim jedinicama klastera kako u ugostiteljstvu tako i njegovim pratećim jedinicama. Tehnološke promjene će se također osjećati u poljoprivredi, a naročito u proizvodnji vina i drugih napitaka.

Politika razvoja okreće se jednoj novoj paradigmi, to jest da se turistička sezona usmjeri prema predsezoni i postsezoni, a u izvjesnom količini kapaciteta i prema cjelogodišnjem korištenju. Tako će se s jedne strane smanjiti sezonski karakter turizma i više angažirati djelatnici kao stalno zaposleni, a s druge strane kroz razne aktivnosti pripreme sezone će se moći dio sezonske radne snage zaposliti na drugim poslovima iste branše.

Politikom izgradnje naselja i gospodarskih kapaciteta će se budno paziti na plansko korištenje prostora, uvažavajući pri tome visoku kvalitetu izgrađenosti naselja i turističkih zona. S tog gledišta se neće pristati ni na kakve kompromise koji dezavuiraju postignute standarde. Pri tome se misli na primjer na pritisak da se u okviru tih prostora instalira autokamp ili neka druga neprimjerena instalacija. Politikom prostornog uređenja će se nastojati održati visoko stečeni rang izgradnje kao i uređivanja okoliša. U okviru naselja treba naročito u njegovim centralnim područjima zaštititi javni socijalni prostor kao i ostali javni prostor u turističkim zonama.

Politika razvoja će obratiti pažnju na socijalne prilike i brigu za nemoćne i starije stanovnike. To podrazumijeva i izgradnju određenih instalacija koje će omogućiti smještaj tih kategorija stanovnika.

Politika zaštite okoliša će na poseban način utjecati na zaštitu kvalitete življenja i na brigu oko očuvanja okoliša kao preduvjeta za razvoj turizma i kvalitetu življenja.

5.3.6 Strategija razvoja turizma

U strategiji turizma polazi se od potrebe produljenja trajanja sezone, povećanja marketinške aktivnosti i praćenja zahtjeva turista. Potrebno je stoga pratiti potrebe turista, to jest obogaćivati turistički proizvod. Na isti način s gledišta ponude potrebno je utjecati na segmentiranje smještajnih kapaciteta s obzirom na različite zahtjeve turista. Otvaranjem regionalnih područja prema europskim prometnim tokovima će zahtijevati novu segmentaciju ponude ne samo prema klasičnim zemljama turističkih tokova već i prema novim tržištima.

„Kod analize turističkog proizvoda treba imati na umu sljedeće:

- Turisti danas kupuju doživljaj, priču i snove
- Kupac je u poziciji moći, obrazovan je i dobro informiran
- Na tržištu se svakog dana pojavljuju nove destinacije, konkurencija je sve veća
- Kontinuirano unapređenje kvalitete
- Ovisnost između smještaja i destinacije postaje sve veća.“
(Šire o tome vidi studiju “Strategija turističkog razvoja destinacije Bol“)

Pored postojećih turističkih proizvoda kojima je zajednički nazivnik sunce i more danas se sve više afirmiraju turistički proizvodi u području sporta, rekreacije, kongresa, kulture i eko proizvoda. Danas je glavni motiv dolaska turista u Bol sunce i more. Po tome se Bol bitno ne razlikuje od drugih destinacija na našoj obali. Međutim, odmarališni proizvod se sve više temelji na kombiniranim putovanjima s nekom drugom temom. Na Bolu se ta kombinacija može povezati s sportskom i rekreacijskom komponentom. Slično je i s ponudom izleta koja je na Bolu dosta skromna, može se razlučiti po temama na veliki broj različitih tema izleta po otoku Braču i susjednim regionalnim izletištima.

Sportski odmor i rekreacija se može nuditi ne samo turistima koji se odmaraju već i aktivnim sportašima koji to s drugim motivima konzumiraju.

Organizacija kongresa u Bolu je realno moguća jer Bol posjeduje dobru infrastrukturu kongresnog turizma. Međutim, treba voditi računa o tome da se kongresi obavljaju najviše izvan vremena ljetne rekreacije i da su tematski vrlo različiti, a za to je potrebna i dodatna oprema. Pored te infrastrukture potrebno je voditi računa o programu boravka sudionika tih skupova. Kultura kao dio interesa turističke destinacije nije još uvijek glavni motiv destinacije, ipak potrebna je prezentacija kulturno-povijesnog nasljeđa ili kao samostalni proizvod ili vezan uz određene druge oblike komuniciranja sa baštinom naselja Bol.

Koncept eko turizma počiva na prirodnim posebnosti i atrakcijama što je po sebi velika prednost Bola. To treba njegovati i profilirati kao svojevrsnu eko destinaciju. Eko turizam se definira kao odgovoran način putovanja u kojemu se ne narušava priroda i sociokulturna ravnoteža lokalne zajednice. Na tom polju se mogu nabrojiti brojne aktivnosti poput sudjelovanja turista u brojnim poljoprivrednim aktivnostima, u promatranju brojnih vidikovaca i slično.

Bol danas nudi odmorišni turizam, međutim taj proizvod treba inovirati i sadržajno obogatiti. Za neke važne proizvode Bol ima uvjete, mada se ti proizvodi koriste veoma skromno. Za kulturu i i eko-proizvod Bol ima resurse koje tek treba promovirati i oblikovati.

Svi postojeći i oni koji to trebaju biti važni turistički proizvod i zahtijevaju intenzivni marketing za javni i privatni sektor. Realizacija ovog projekta zahtijeva brži razvoj i stavljanje istoga na tržište turističkog proizvoda.

5.3.7 Strategija razvoja poljoprivrede

Poljoprivreda je najstarija djelatnost u općini Bol. Od svojih početaka ona nije nikada prestala biti glavni izvor prihoda. U poljoprivredi, posebno se isticalo vinogradarstvo. Vino iz tih područja je uvijek imalo važno ime i kao takvo se putem zadruge prodavalo na nacionalnom tržištu. U novije vrijeme se obnavlja vinova loza ne samo na južnim padinama otoka, već i na

krševitim zaravnima na prijelazu iz obalnog u kontinentalni dio otoka. Napose je važno spomenuti da je suvremeno vinogradarstvo pod nadzorom struke kao i proizvodnja vina u bolskom podrumu. Pored starog podruma u Bolu planira se graditi novi i veći podrum na granici općine prema Gornjem Humcu. Time su udareni čvrsti temelji razvoju vinogradarstva i podrumarstva. Danas se u općini Bol proizvodi oko 15 vagona vina s tendencijom daljeg rasta proizvodnje.

Pored vinove loza u priobalju se sade masline i razne vrste povrća koje je veoma traženo na tržnici u Bolu. Tako će poljoprivreda zajedno s vinarstvom predstavljati veliki oslonac u razvoju turizma općine Bol. Ta prirodna veza turizma i poljoprivrede biti će razlogom da će se na području općine pojaviti i drugi poljoprivredni sadržaji koji će imati svoje tržište u turizmu.

5.3.8 Održivi razvoj Etno-eko sela Murvica

Selo Murvica je proglašeno zaštićenom kulturno-povijesnom cjelinom. Prostornim planom općine Bol propisano je da se za potrebu pretvaranja Murvice u etno-eko selo izradi potrebna investicijska dokumentacija kao podloga za apliciranje projekta prema EU fondovima.

Naselje Murvica nalazi se oko 5 km zapadno od Bola, smješteno je na padinama planine, to jest 800 metara od mora u samom korijenu planinskog lanca. Okolina naselja je također vinogradarski kraj.

Od Murvice staza vodi do Zmajeve špilje, napuštenog samostana sa pećinskom crkvom i isklesanim reljefima zmaja. To su spomenici od prvorazredne umjetničke vrijednosti. U blizini se nalaze još četiri samostana (eremitaže koje su u razdoblju od 1416. do 1512. godine osnovali poljički glagoljaši. Oni su odigrali veliku ulogu u razvoju tog kraja. Današnje selo Murvica predstavlja izuzetnu vrijednost seoskog ambijenta i seoske arhitekture koje treba obnoviti kao etno-eko selo.

Općina Bol je napravila studiju izvedivosti za revitalizaciju, konzervatorski elaborat i pripremu za izradu UPU naselja. Također je izrađena dokumentacija i ishodena dozvola za sekundarnu kanalizaciju i vodoopskrbu.

Naselje Murvica je dio lokalne samouprave Općine Bol. Okolna područja su teritorij općine Nerežišća. Općina Nerežišća na susjednom području planira turističku zonu T2 Zomirje-Gustirnja na površini od 70.000 m². Samo naselje Murvica je po svojoj definiciji Etno-eko selo što po sebi podrazumijeva da se postojeće stanje sačuva kao kvaliteta ambijenta, a istovremeno kao mjesto održivog stanovanja i kao mjesto koje se definira kako difuzni hotel.

5.3.9 Razvoj infrastrukturnih sustava

Cestovni promet

Cirkulacija glavnog cestovnog prometa iz mjesta Bol odvija se državnom cestom D115 Bol – Supetar kao glavnim pravcem povezivanja mjesta sa ostalim mjestima na otoku, posebice Supetrom kao glavnim lukom otoka (i uspostavljanjem trajektne veze sa regionalnim središtem Splitom). Državna cesta D115 je prometnica od državnog značaja te je u njejoj nadležnosti. Stanje prometnice na području općine je zadovoljavajuće. Cirkulacija unutar mjesta odvija se županijskom cestom ŽC- 6191, uspostavljanjem cestovne komunikacije sa Murvicom i Turističkom zonom od Borka do Zlatnog rata na zapadu. Povezivanje sa istočnim dijelom naselja odvija se cestovnom komunikacijom lokalnog karaktera. Obzirom na očekivani društveni i gospodarski razvoj, a u skladu i sa zakonskim obvezama, planira se izgradnja i rekonstrukcija državnih, županijskih i lokalnih cesta kao i izgradnja, rekonstrukcija i uređenje križanja, ulica, mjesnih putova, gospodarskih i protupožarnih prometnica, kao i osiguranje popratnih objekata cestovnog prometa (premještanje benzinske postaje, manja autobusna stajališta, parkirališta, servis za održavanje vozila).

Promet u mirovanju se rješava javnim ili privatnim parkirališnim/garažnim prostorom na dva veća parkirališta (1 – na križanju državne i županijske ceste i 2 – kod hotela Bijela kuća). Javni prijevoz je prepoznat kao funkcija od posebnog društvenog značaja kojeg je potrebno razvijati. Uspostavljena je redovna autobusna linija sa Supetrom, a javni prijevoz obuhvaća i prijevoz kupaca do Zlatnog rata postojećom linijom od benzinske postaje i planiranom od samostana. Obje linije sastaju se na križanju državne, županijske i boltske obilaznice gdje je i planirano parkiralište.

Pomorski promet

Postoji jedna redovna katamaranska linija Jelsa- Bol – Split. Pomorska komunikacija će se odvijati putem morske luke za javni promet županijskog značaja. Luka će biti namijenjena za privez plovila domaćeg stanovništva, transfera gostiju, izletničkih brodova, barkariola koji voze na Zlatni rat, putničkih plovila linijske plovidbe i u manjem dijelu nautičara.

U planu je i izgradnja luke otvorene za javni promet u kojem bi bio i nautički dio sa 125 vezova istočno od današnje luke na području Račić. Postojanje dizalice za plovila predstavlja početak realizacije iste.

Projektirano je proširenje obalne crte za 20 m od Biline kuće do postojeće benzinske crpke s ciljem dobivanja novih parkiranih površina kao i privezište za mini kruzere.

Zračni promet

Odvijanje zračnog prometa općina Bol ostvaruje preko aerodroma Brač koji se nalazi na području općine Pučišća.

Poštanski promet

Na području općine nalazi se jedna jedinica poštanske mreže – Bol.

U planskom razdoblju očekuje se osuvremenjivanje sustava te uređenje poštanskog središta sa potrebnim stručnim službama.

Javne komunikacije

Mjesna telefonska centrala smještena je u naselju Bol.

Dovršetak i modernizacija TK mreže vršit će se sukladno uvjetima izgradnje i povećanju potreba, odnosno poboljšanje fiksne telefonske mreže i povećanje njenih kapaciteta izgradnjom planiranih sadržaja, osobito turističkih, odvijat će se sukladno ritmu izgradnje istih. Mobilne komunikacije uglavnom pokrivaju naseljeni prostor.

Elektroopskrba

Sustav opskrbe električnom energijom na području općine Bol obuhvaća prijenosna i transformatorska postrojenja. U prijenosnom sustavu uz samu granicu općine Bol u području općine Nerežišća postoji DV 110 kV koji iz uvale Slatina ide podmorskim kabelom u uvalu Vela Travna na otoku Hvaru. U distribucijskom sustavu postoji jedan DV 35 kV koji preko Vidove gore dolazi do TS Bol 35/10 kV i dalje DV 35 kV koji ide prema KK u uvali Dračeva luka i odatle podmorskim kabelom na otok Hvar. U distribucijskom sustavu na niskonaponskoj razini 10/0.4 kV postoji niz od 14 trafostanica interpoliranih s DV i KB 10 kV kojim se snadbjevaju potrošači.

Daljnje proširenje distributivnih trafostanica i novih dalekovoda vršit će se prema rastu električnog konzuma a radi osiguranja potrebnog napona.

Potrebna je daljna modernizacija DV-a i NN distributivnih mreža.

Vodoopskrba

Vodoopskrbni sustav općine Bol dio je vodoopskrbnog sustava otoka Brača te ga u tom kontekstu treba promatrati. Vodoopskrbni sustav otoka sastavni je dio regionalnog vodovoda Omiš-Brač-Hvar-Vis-Šolta. Sustav nije u potpunosti izgrađen (ne opskrbljuje se otok Vis), a svojim kapacitetom zadovoljava 50.000 stanovnika. Zahvat vodoopskrbnog sustava nalazi se u zasunskoj komori HE Zakućac. Od zahvata voda se dovodi do uređaja za pročišćavanje Zagrad. Od uređaja do obalnog pojasa u Priku izrađen je cjevovod profila 584 mm. Iz ovog cjevovoda odvajaju se ogranci za Omiš-zapad, Omiš-istok i Brač. Prijelaz mora od obale do otoka Brača izvršen je s četiri cjevovoda. Ukupna količina rezervirana za otoke iznosi 380 l/s. U većem dijelu sustav funkcionira gravitacijom sa max količinom 280-300 l/s. Za povećanje kapaciteta uključuje se crpna stanica Trsteno. Voda se od crpne stanice Trstena dovodi do vodospreme Brač volumena 2x2000 m³. Od vodospreme Brač granaju se tri magistralna ogranka u sklopu kojeg je južni ogranak za Bol i nastavak za otok Hvar.

Vodosprema Bol 1 opskrbljuje donju zonu Bola, a vodosprema Bol 2 gornju.

Kao prioritet u poboljšanju vodoopskrbe definirani su slijedeći ciljevi:

- osiguranje dovoljnih količina vode u vodoopskrbnom sustavu za sve korisnike općine,
- izgradnja CS Tunel kako bi se povećala protočnost južnog ogranka magistralnog voda,
- na izgrađeni vodoopskrbni sustav do Murvice potrebno je izgraditi i sekundarnu mrežu,
- izgradnja mjesne vodoopskrbne mreže naselja Murvica.

Odvodnja

Kanalizacijski sustav Bola, načelno razdjeljni, sastoji se od sabirne gravitacijske mreže koja uglavnom prikuplja fekalne otpadne vode i obalnog kolektora profila 200-300 mm koji prikupljene otpadne vode odvodi do postojećeg podmorskog ispusta dužine 1175 m. U sklopu kanalizacijskog sustava nalaze se dvije crpne stanice, kod pumpe i centralna crpna stanica namijenjena za skupljanje otpadnih voda i tlačenje u podmorski ispust. U realizaciji je kanalizacija istok kao i obalni kolektor profila 400 mm u središnjem dijelu mjesta te je potrebno riješiti pitanje pročišćavanja otpadnih voda (biološki uređaj za predtretman otpadnih voda te mehanički uređaj za predtretman otpadnih voda). Sustav obalnog kolektora je izgrađen.

Oborinske vode se uglavnom vode rigolima i površinskim kanalima do mjesta u kojima se infiltriraju bez posljedica na okoliš.

Uređenje vodotoka i voda

Na području općine Bol kao i u brojnim vapnenačkim i krškim krajevima ne postoje stalni površinski tokovi, ali postoji četiri značajna bujičina vodotoka: Koštila potok, Podborje potok – bujica Bretanida, Miljena potok, Manastir potok i Zlatni rat potok.

Na bujičnim tokovima provedena je zaštita od erozije i uređenje bujica koja obuhvaća biološke i hidrotehničke radove (čišćenja korita bujica, po potrebi obloga korita i dr.).

U urbaniziranim područjima izgradnjom i uređenjem područja postojeći bujični kanali postaju glavni odvodni kolektori oborinskih voda te površinskih voda sa ostalog slivnog područja.

U svrhu tehničkog održavanja vodotoka i građenja vodnih građevina, uz korita i kanale bujičnih tokova određuje se inundacijski pojas u kojem je zabranjena svaka gradnja koja može umanjiti protočnost korita i pogoršati vodni režim. Bujica Podborje predstavlja opasnost pri ekstremnim oborinama jer je presječena prometnicama i ostalim urbanim uređenjem te nema kontinuirano korito do uljeva u more. Potrebno je sagledati stanje i procijeniti opasnost te rješenje uskladiti sa mogućnošću izvedbe potrebnog komunalnog zahvata. Bujični potok Koštilo-Podborje, naselje Bol do mora, treba regulirati.

Postupanje sa otpadom

Na području općine Bol skupljanje, odvoz i odlaganje komunalnog otpada izvodi koncesionar.

Otpad se odlaže na odlagalište Košer na području općine Pučišća (naselje Gornji Humac). Općina Bol u sklopu Programa zaštite okoliša osigurava provođenje mjera za postupanje sa komunalnim otpadom i sanacijom odlagališta i divljih deponija, a u cilju unapređivanja postupanja sa istim.

5.3.10 Procjena rasta gospodarstva i stanovništva do 2020. godine

Prema službenim procjenama (Izvor: www.mrrfeu.hr) o razvoju gospodarstva i stanovništava na području općine Bol nalazimo određena pozitivna kretanja koja ohrabruju naše procjene za budući razvoj. Prema istom izvoru Bol spada u petu skupinu razvijenosti općina u Hrvatskoj.

Tablica 19. Indeks razvijenosti

Razdoblje	Indeks razvijenosti	Prosječni dohodak per capita	Prosječni izvorni prihodi per capita	Prosječna stopa nezaposlenosti	Kretanje stanovništva	Udio obrazovanog stanovništva u stanovništvu 16-65 godina
2006.-2008.	126,32%	24.471	7.745	9,6%	110,7	75,0%
2010.-2012.	136,25%	28.424	7.503	8,0%	111,6	85,41%
10-12/06-08		+16,15%	-3,12%			

Izvor: Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, <http://www.mrrfeu.hr/>
(Acce: 19. ožujka 2014. godine)

Prema istoj analizi Bol ima indeks razvijenosti 136,6 za razdoblje od 2010.-2012. godine. U istom razdoblju došlo je do minimalnog porasta broja stanovnika i do pada stope nezaposlenosti. Sve to s gledišta osjetljivosti političkih i ekonomskih prilika je dobar znak za projiciranje stope rasta u narednim godinama.

Također, prema analitičkim nalazima u dosadašnjem razvoju glavnih djelatnosti općine i poduzetih investicija u području izgradnje javnih instalacija, stječe se uvjerenje da su veći i brži pomaci mogući i realni u narednom periodu. Pored toga, analiza mogućih investicija od strane pojedinih investitora se realno očekuju u području obnove postojećih, ali zapuštenih turistički kapaciteta (npr. Bijela kuća i kuća hotel Park). U 2012. godine zabilježene su investicije poduzetnika općine Bol u iznosu od 22.805.000 kuna. Poduzetnici će zasigurno imati još veće investicije u narednim godinama, to jest do 2020. godine. Ova strategija također ocjenjuje da će se pokrenuti određeni važni projekti koji će se vezati uz sredstva iz EU fondova. Pored toga se očekuju određene investicije općine Bol u određene komunalne i druge potrebe općine. Zbrajanjem tih potencijalnih pothvata ocjenjujemo da je moguće očekivati u razdoblju do 2020. godine te da će godišnje investicije biti u prosjeku 15% godišnje od ukupnog BDP-a.

S obzirom da statističke podatke o BDP-u za općine u Hrvatskoj Državni zavod za statistiku ne objavljuje, izvršili smo procjenu istog na osnovi ukupnog prihoda poduzetnika te prihoda općine Bol po izvješću FINE, zatim procjene prometa obrtnika (121 obrtnik) i OPG-ova te izračunali da je BDP u općini Bol u 2012. godini bio oko 251.981.000 kn. U taj broj nije ušla procjena neprijavljenog prihoda po bilo kojoj osnovi jer za to nismo imali nikakav sigurni kriterij. Također je izračunato da je BDP po stanovniku te godine iznosio 154.000 kn, odnosno preračunato u eure, iznosio je 20.263 eura za 2012. godinu.

Procijenjeno je da će BDP općine Bol rasti po prosječnoj godišnjoj stopi od 4-6%. Na osnovi geometrijske progresije procjenjuje se da će BDP iz 2012. godine rasti po prosječnoj stopi rasta od 5% te će nakon 8 godina iznositi 370.800.000 kn. Planira se da će broj stanovnika

kroz 8 godina rasti po stopi od 1% i narasti na 1.760 stanovnika. Također će BDP po stanovniku porasti u 2020. godini na 216.250 kn, odnosno na 28.457 eura.

Tablica 20. Procjena BDP-a za razdoblje od 2012. do 2020. godine

	iznosi u tisućama kuna	
	2012.	2020.
Ukupan prihod	251.981	370.800
Ukupan prihod po stanovniku (u kunama)	154.000	216.250
Ukupan prihod po stanovniku (u eurima)	20.263	28.457
Stopa rasta ukupnog prihoda	5% prosječno godišnje	
Prosječne godišnje investicije u razdoblju do 2020. Godine	15% BDP-a iste godine	
Broj stanovnika	1.630	1.780

5.3.11 Projekcija proračuna Općine Bol do 2020. godine

Tablica 21. Projekcija proračuna Općine Bol do 2020. godine

R.B.	NAZIV	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	UKUPNI PRIHODI	16.317.635	17.509.850	18.385.343	19.304.610	20.269.841	21.283.333	22.347.499	23.464.874
1.1.	Prihodi od poreza	4.200.649	4.410.681	4.631.216	4.862.776	5.105.915	5.361.211	5.629.271	5.910.735
1.2.	Pomoći iz inozemstva (darovnica) i od subjekata	0	0	0	0	0	0	0	0
1.3.	Prihodi od imovine	1.992.449	2.092.071	2.196.675	2.306.509	2.421.834	2.542.926	2.670.072	2.803.576
1.4.	Prihodi od pristojbi i po posebnim propisima	2.108.447	2.213.869	2.324.563	2.440.791	2.562.831	2.690.972	2.825.521	2.966.797
1.5.	Prihodi od prodaje nefinancijske imovine	61.513	64.589	67.818	71.209	74.769	78.508	82.433	86.555
1.6.	Ostali prihodi	7.954.577	8.728.639	9.165.072	9.623.325	10.104.491	10.609.716	11.140.202	11.697.212
2	UKUPNI RASHODI	16.676.048	17.509.850	18.385.343	19.304.610	20.269.841	21.283.333	22.347.499	23.464.874
2.1.	Rashodi poslovanja	12.852.400	13.495.020	14.169.771	14.878.260	15.622.173	16.403.281	17.223.445	18.084.617
2.1.1.	Rashodi za zaposlene	2.883.984	3.028.183	3.179.592	3.338.572	3.505.501	3.680.776	3.864.814	4.058.055
2.1.2.	Materijalni rashodi	6.197.941,00	6.507.838	6.833.230	7.174.891	7.533.636	7.910.318	8.305.834	8.721.125
2.1.3.	Financijski rashodi	107.856	113.249	118.911	124.857	131.100	137.655	144.537	151.764
2.1.4.	Subvencije	168.016	176.417	185.238	194.500	204.224	214.436	225.158	236.415
2.1.5.	Tekuće pomoći	2.244.325	2.356.541	2.474.368	2.598.087	2.727.991	2.864.391	3.007.610	3.157.991
2.1.6.	Naknade građanima i kućanstvima na temelju osig.	650.279	682.793	716.933	752.779	790.418	829.939	871.436	915.008
2.1.7.	Ostali rashodi	599.999	629.999	661.499	694.574	729.303	765.768	804.056	844.259
2.2.	Rashodi za dugotrajnu imovinu	3.823.648	4.014.830	4.215.572	4.426.351	4.647.668	4.880.051	5.124.054	5.380.257
2.2.1.	Rashodi za nabavu neproizvodne dugotrajne imovine	1.925.693	2.021.978	2.123.077	2.229.230	2.340.692	2.457.726	2.580.613	2.709.643
2.2.2.	Rashodi za nabavu proizvodne dugotrajne imovine	1.897.955	1.992.853	2.092.495	2.197.120	2.306.976	2.422.325	2.543.441	2.670.613

Izvor: općinska uprava Općine Bol - ostvareni proračun za 2013. godinu, a projekcije su izrada autora

Projekcije proračuna do 2020. godine su napravljene na temelju ostvarenog proračuna za 2013. godinu sa očekivanom stopom rasta prosječno od 5% godišnje.

5.3.12 Projekti važni za razvoj općine Bol i mjere za realizaciju

Politika razvoja općine Bol počiva na investicijama koje će biti: dijelom iz vlastite akumulacije, dijelom iz kredita, dijelom iz županijskih i državnih sustava te dijelom iz EU fondova.

U strategiji gospodarskog razvoja do 2020. godine analizom je utvrđeno da će godišnje investicije u gospodarske djelatnosti biti 15% od planiranog BDP-a. To su investicije koje će direktno doprinositi rastu BDP-a i iznositi će 55.620.000 kuna u 2020. godini. Drugu grupu investicija čine sredstva Općine Bol te sredstva regionalnih i državnih fondova, a namijenjena su za investicije u infrastrukturu i određene objekte društvenog standarda. Te investicije doprinose indirektno i razvoju gospodarstva i rastu BDP-a. U ovu grupu spadaju i investicije koje će Općina Bol ulagati u neke zajedničke pothvate koje će dogovoriti zajedno općine na Braču.

Treću grupu investicija činiti će sredstva iz EU fondova. S obzirom da projekti koje općina namjerava kandidirati za EU fondove nisu još uvijek pripremljeni nije moguće govoriti o veličini tih investicija. Međutim, ono što je donekle poznato jesu vrste projekata: kanalizacijski sustav i pročištač za Murvicu, turistička zona Drasin i Potočine, žičara, kanalizacijski pročištač za Bol itd. te nekoliko projekata za uređenje određenih društvenih objekata.

Investicije treće grupe, koje smo naveli, su samo kao primjer za buduća ulaganja jer o projektima i o izradi dokumentacije za traženje sredstava iz EU fondova, Općina Bol naknadno će donijeti odluku. Ta grupa investicija će se dijelom odnositi na infrastrukturu, dijelom na izgradnju novih turističkih kapaciteta i dijelom na nove turističke proizvode. O tome su donekle navedeni neki podaci u slijedećoj tabeli. S obzirom da za navedene projekte je potrebna idejna i izvedbena projektna dokumentacija te dokumentacija za traženje sredstava iz EU fondova, potrebno je uvažiti neko realno vrijeme kao i vrijeme potrebno za realizaciju (izgradnju) dotičnih objekata, što znači da je nerealno očekivati cjelovite ekonomske efekte do 2020. godine. Tek nakon te godine može se s pravom očekivati bitni preokret u razvoju općine Bol kao i novi gospodarski odnosi Općine Bol i susjednih općina na Braču i Hvaru.

U ovoj strategiji navedeni su osnovni pravci razvoja te ciljevi razvoja i mjere za njihovu realizaciju. Temeljna snaga promjene počiva na živoj i stručnoj aktivnosti i investicijama koje su donekle realne ako se tim aktivnostima i traženju sredstava pristupi na bazi suvremenog i angažiranog upravljanja razvojem što je u strategiji navedeno kao osnovni cilj budućeg razvoja.

Tablica 22. Projekti važni za razvoj općine Bol

R.B.	Naziv projekta	Stupanj gotovosti	Visina investicije	Investitor
Projekti koji se planiraju, ali nisu usklađeni sa županijskim prostornim planom				
1.	Kanalizacijski i vodoopskrbni sustav i pročistač za Murvicu	-	-	-
2.	Turistička zona T2 Drasin, 100.000 m ²	- predviđeno u UPU	-	-
3.	Turistička zona T1 Potočine 6.000 m ²	-	-	-
4.	Bijela kuća, cca. 22.000 m ²	- u sudskom sporu sa samostanom	-	-
5.	Rekonstrukcija hotela Park	-	-	-
6.	Projekt izgradnje žičare Bol-Vidova gora	- idejno rješenje	-	-
Projekti koji su usklađeni sa županijskim prostornim planom i koji se pripremaju za realizaciju				
7.	Luka za javni promet na Račiću – 150 nautičkih vezova	- idejno rješenje - zatražena lokacijska dozvola	32.000.000 kuna	Županijska lučka uprava
8.	Dio luke za ljetni privez mini kruzera	- projektna dokumentacija - zatražena lokacijska dozvola	-	Općina Bol privatni investitori
9.	Radi zaštite luke i povećanja operativnosti produženje glavnog operativnog mula za 70-80 m te drugog kod benzinske postaje za 40 m	- ugovaranje projekta	-	Županijska lučka uprava
10.	Komunalna zona 1.000 m iznad Zlatnog rata, na površini od 20.000 m ²	- utvrđivanje točne lokacije u Izmjenama i dopunama PP	-	Općina Bol (priprema)
11.	Športsko zabavna zona zapadno od plaže Zlatni rat, 10 ha	- Izmjena i dopuna PP i UPU	-	Općina Bol (priprema)
12.	Odrediti trase za	- Izmjena i	-	Općina Bol

	lungo mare, za pješačke staze i biciklističke staze	dopuna PP		
Komunalni projekti				
13.	Rekonstrukcija kolektora na rivi(od bivše fabrike do Biline kuće) te postavljanje nove vodovodne cijevi na istoj relaciji	-u završnoj fazi gradnje	-	Hrvatske vode Općina Bol
14.	Proširenje rive na Račiću	- u izgradnji	6.000.000 kuna	Vodovod Brač Hrvatske vode Županijska lučka uprava Općina Bol
15.	Izgradnja nove lokalne ceste od Bijele kuće do Ribarske kućice	- izrada projekta u tijeku	-	Općina Bol
16.	Popločenje rive od Velog mosta do benzinske postaje	- u gradnji	-	Općina Bol
17.	Rekonstrukcija kanalizacijskog kolektora od Biline kuće do plaže Zlatni rat	- zatražena lokacijska dozvola	-	Hrvatske vode Vodovod Brač Općina Bol
18.	Izgradnja kanalizacijskog kolektora i postavljanje vodovodne cijevi od Zlatnog rata do novog zabavnog centra	- ideja	-	Općina Bol
19.	Izgradnja nove kanalizacijske i vodovodne cijevi u trupu državne ceste D 115 od Biline kuće do Velog polja	- idejno rješenje	-	Hrvatske vode Vodovod Brač Općina Bol
20.	Izgradnja kanalizacijskog sustava u istočnom dijelu Bola u ulici Tina Ujevića i ulici A. Rabadana	- izgradnja u tijeku	2.800.000 kuna	Hrvatske vode Vodovod Brač Općina Bol
21.	Rotor na križanju D 115 i županijske ceste	- geodetski projekt u pripremi	2.500.000 kuna	Hrvatske ceste

		- uvršteno u program HC		
22.	Rotor na križanju novog puta i obilaznice	- ideja	1.500.000 kuna	Općina Bol
23.	Rekonstrukcija pristupa sa Državne ceste na ulicu Novi put kod upravne zgrade Zlatnog rata	- definiran UP	-	Općina Bol
24.	Izgradnja novog vatrogasnog doma	- zatražena lokacijska dozvola - izvedbeni projekt u izradi	6.000.000 kuna	EU fondovi Općina Bol
25.	Rekonstrukcija zgrade kina u multifunkcionalnu dvoranu (predstave, festivali, predavanja)	- napravljen izvedbeni projekt - glavni projekt u izradi	3.500.000 kuna	EU fondovi Općina Bol Ministarstvo kulture
26.	Uređenje protupožarnih putova	- napravljen izvedbeni projekt i troškovnik	3.500.000 kuna	EU fondovi Općina Bol
27.	Uređenje biciklističkih i pješačkih staza	- ideja	4.000.000 kuna	Općina Bol
28.	Novo groblje na sv. Luciji	- zatražena lokacijska dozvola	4.000.000 kuna	Općina Bol
29.	Uređenje pretovarnog centra za opskrbu ugostiteljski i trgovačkih objekata u centru Bola	- ideja	-	Općina Bol
30.	Športski centar Poljana kod Bijeke kuće	- idejni projekt	-	Općina Bol EU fondovi
31.	Športski centar na Kupini	- ideja	-	Općina Bol
32.	Nova školska zgrada na Benačici	- ideja	-	Općina Bol
33.	Obnova postojećih kapaciteta za smještaj profesora i đaka	-	800.000 kuna	Srednja škola Bol Županija SD
Potreba za novom gradnjom				
34.	Potreba za	- ideja	-	Općina Bol

	izgradnjom nove zgrade ambulate			
35.	Potreba za smještajem policijske stanice (vidi projekt Vatrogasni dom)	-	-	-
36.	Potreba za skladištem i radionicama poduzeća Grabov rat (vidi projekt Vatrogasni dom)	-	-	-
37.	Potreba za izgradnjom nove zgrade TZO Bol s turističkim informativnim centrom i muzejom za turizam	- idejni projekt	-	Općina Bol TZ Općine Bol
38.	Potrebno je izgraditi novu Galeriju	- ideja (otvoreno pitanje)	-	-
Ostali zahvati u prostoru				
39.	Uređenje potkrovlja Dječji vrtić	- idejno rješenje - zatražena građevinska dozvola	-	Ministarstvo Općina Bol EU fondovi
40.	Uređenje prvog kata i potkrovlja Doma kulture	- idejni projekt	-	Općina Bol EU fondovi
41.	Općinska knjižnica	- ideja	-	Općina Bol
42.	Pomoć Dominikanskom samostanu: zvonik muzej (...)	- reparacija prostora u tijeku	70.000 kuna (godišnje)	Općina Bol
43.	Uređenje vjeronaučne dvorane	- ideja	20.000 kuna	Općina Bol
44.	Uređenje zgradi na Loži (Općinski administrativni centar)	- ideja	-	Općina Bol
45.	Otkup zgrade za Etnografski muzej (Kuća Romac)	- projekt obnove	4.000.000 kuna	Općina Bol
46.	Uređenje plaže za invalidne osobe	- idejni projekt - zatražena građevinska dozvola	500.000 kuna	Općina Bol TZ Općine Bol
47.	Uređenje izvora vode na Martinici	-	200.000 kuna	Općina Bol

48.	Izgradnja potpornih zidova uz obilaznicu	- izgradnja u tijeku	-	Općina Bol
49.	Popločenje i uređenje javnih površina kod Dominikanskog samostana	- ideja u obradi	-	Općina Bol
50.	Izgradnja spomenika palima za domovinu kod crkve sv. Ivana	- ideja - određena lokacija	-	Općina Bol
51.	Difuzni hotel Murvica	- ideja	-	-
52.	Sportsko-rekreacijska zabavna zona na području Zlatni rat (zapadno od Zlatnog rata) 10 ha. Ponuda zabavnih lokala sa svim sadržajima, više klubova. U toj lokaciji staviti polazište za žičaru.	- ideja	-	-
53.	Zona istočno od Bola, stanovanje i hoteli posebnih vrijednosti	- ideja	-	-

Izvor: općinska uprava Općine Bol

Polazeći od temeljnih stavova izraženih vizijom razvoja, postavljaju se sljedeći ciljevi i prioritete:

Tablica 23. Ciljevi, prioritete, mjere za realizaciju i objašnjenje mogućih aktivnosti i projekata vezanih za ciljeve

Ciljevi razvoja	Prioritete	Mjere za realizaciju	Objašnjenje mogućih aktivnosti i projekata vezanih za ciljeve
1 Kvalitetan sustav gospodarenja razvojem utemeljen na načelima integralnog upravljanja	1.1 Stvaranje pretpostavki za podizanje kvalitete i učinkovitosti integralnog upravljanja u gospodarstvu	1.1.1 Oblikovanje koncepta razvoja i uređenje planske dokumentacije 1.1.2 Postavljanje učinkovitog sustava upravljanja 1.1.3 Učinkovitost i transparentnost rada službi koje upravljaju resursima općine 1.1.4 Podizanje kvalitete urbanih i gospodarskih zona	- Izrada dokumentacijske osnove i baze podataka - Izrada GIS podloge za olakšavanje integralnog upravljanja - Oblikovanje sustava olakšica za privlačenje subjekata - Odgovorno korištenje javnih površina - Kontrola rada inspeksijski službi - Edukacija različitih subjekata - Implementacija projekata u slučajevima elementarnih i ekoloških kriza
	1.2 Izrada modela integralnog upravljanja	1.2.1 Oblikovanje modela upravljanja po segmentima gospodarstva 1.2.2 Oblikovati instrumente i alate za usmjeravanje razvoja	
2 Unapređenje razvoja turizma	2.1 Razvoj turističke ponude	2.1.1 Poticanje razvoja novih turističkih smještajnih kapaciteta, prioritetno mali obiteljski hoteli 2.1.2 Kontrola rasta apartmanskog turizma s gledišta količine i	- Izrada liste konkurentnih i aktualnih projekata za razvoj turizma - Priprema alata za obogaćivanje turističkog

		kvalitete	proizvoda - Izrada mjera za produžavanje turističke sezone - Zaštita svih prirodnih i stvorenih resursa na kojima se zasniva razvoj turizma - Obnova Bijele kuće i drugih zapuštenih objekata - Izrada projekta za međudnos susjednih općinskih prostora
	2.2 Obogaćivanje turističkog proizvoda	2.2.1 Stimuliranje razvoja novih turističkih proizvoda 2.2.2 Unapređenje mreže sportskih i kulturnih institucija	
	2.3 Produženje turističke sezone	2.3.1 Oblikovanje novih modela produženja turističke sezone 2.3.2 Stimuliranje rada turističkih jedinica za produženje turističke sezone	
3 Razvoj fizičke infrastrukture suglasno potrebama gospodarstva i stanovništva	3.1 Podizanje kvalitete prometne infrastrukture	3.1.1 Osiguranje kvalitete i sigurnosti prometne infrastrukture 3.1.2 Širenje mreže prometne infrastrukture u naselju	- Unapređivanje svih infrastrukturnih sustava - Izrada projekta za pročišćavanje otpadnih voda - Izrada projekta za šetnice, planinarske staze i biciklističke staze - Izrada programa obnove i izgradnje nedovoljno razvijene fizičke infrastrukture
	3.2 Podizanje kvalitete i sigurnosti vodoopskrbnog sustava	3.2.1 Kontrola kvalitete vodoopskrbnog sustava 3.2.2 Osiguranje vodoopskrbe na javnim mjestima (plaže i javni prostori u gradu)	
	3.3 Podizanje kvaliteta ukupnih infrastrukturnih sustava	3.3.1. Kontrola i efikasnost i odvoza otpada iz naselja 3.3.2. Poduzimanje radnji za pročišćavanje otpadnih voda	
4 Zadržavanje i porast stanovništva u općini	4.1 Podizanje udjela stalne zaposlenosti i stabilnost stanovništva	4.1.1 Produžavanjem sezone postići smanjenje udjela sezonske radne snage	Provođenje organizacije za edukaciju stanovnika i

		4.1.2 Organizacija novih poslova izvan turističke sezone za sezonsku radnu snagu	djelatnika
	4.2 Utjecaj na porast broja stanovnika	4.2.1 Uvođenje kvalitetnih mjera za stimuliranje rasta broja stanovnika općine 4.2.2 Stimuliranje stambene izgradnje za djelatnike u gospodarstvu općine	• Stvaranje proizvodne radionice za zapošljavanje sezonske radne snage • Stimuliranje rasta broja stanovništva • Osiguravanje radnih mjesta za mladu stručnu radnu snagu • Stvaranje uvjeta življenja i rada u naselju bol posebno za mlade školovane ljude
5 Razvoj gospodarskih i društvenih procesa u međuodnosu sa širim prostorom otoka Brača i Hvara	5.1 Stvaranje pretpostavki za razvoj međuodnosa širih prostora	5.1.1 Izrada projekta i modela za razvoj međuodnosa širih prostora 5.1.2 Osiguranje podrške tom modelu od regionalnih i otočkih samouprava	• Izrada projekta za žičaru na Vidovoj gori koja bi otvorila nove turističke proizvode • Otvaranje prometovanja na relaciji Bol-Jelsa što bi doprinijelo širenju međusobnih utjecaja
	5.2 Širenje horizonta za razvoj turizma u međusobnoj suradnji širih prostora	5.2.1 Ukazivanje subjektima širih prostora na interese međupovezivanja 5.2.2 Razvijanje novih oblika turističkog proizvoda temeljenog na novim odnosima	• Izrada projekata za nove turističke proizvode
6 Razvoj mreže institucija u kulturi	6.1 Stvaranje pretpostavki za razvoj institucija u kulturi	6.1.1 Stimuliranje rada i boljih prostornih uvjeta za postojeće institucije u kulturi 6.1.2 Poticanje razvoja novih institucija u kulturi	• Izrada GIS podloge • Izrada baze za permanentno istraživanja razvojnih procesa u Bolu

		6.1.3 Disperzija institucija u kulturi na području cijele općine	Izrada mreže kulturnih i socijalnih institucija
	6.2 Uloga kulture u razvoju viših faza turizma	6.2.1 Poticanje i kontrola kvalitete kulturnih događaja 6.2.2 Davanje većeg značaja kulturi u razvoju turizma i života u općini	
7 Razvoj odgovornog i održivog gospodarstva i poduzetništva	7.1 Stvaranje uvjeta za razvoj poduzetništva	7.1.1 Poticanje i stimuliranje poduzetničke aktivnosti 7.1.2 Osiguranje uvjeta za rad poduzetnika u formalnom i prostornom pogledu	- Program rasterećivanja gospodarstva putem subvencija i drugih olakšica - Osmišljavanje sustava potpore za razvoj novih oblika poduzetništva - Stvanje bolje dostupnosti poslovnim objektima - Stvoranje partnerstva i mreže za pribavljanje sredstava iz EU fondova - Revitalizacija postojećih turističkih proizvoda koristeći usluge poduzetnika - Poboljšanje prezentacije sadržaja znamenitosti Bola
	7.2 Otvaranje mogućnosti veće raznovrsnosti poduzetništva	7.2.1 Poticanje razvoja novih poduzetničkih aktivnosti od interesa za općinu 7.2.2 Davanje podrške aktivnostima koje podržavaju stvaranje novog turističkog proizvoda	

6 PROVEDBA STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE BOL

U provedbi strategije naglašavaju se dva važna cilja: da se putem prioriternih mjera, koje smo naglasili u ciljevima razvoja, uključe principi održivog razvoja i zaštite okoliša kako bi se dostigli standardi Europske unije i da se očuvaju tradicijske vrijednosti kroz očuvanje izvornih vrijednosti područja.

Prostorno uređenje općine je ključan moment za zaštitu i racionalno korištenje prostora. S gledišta turizma važno je kontrolirati tokove turista u prostoru sprječavajući kongestiju koja dezavuirala kvalitetu destinacije. To se prvenstveno odnosi na gradnju novih kapaciteta i na kupališne kapacitete koji su temeljna vrijednost turističke ponude.

Unaprijediti promet prema Bolu i unutar Bola. To se prvenstveno odnosi na učinkovitije korištenje zračne luke i na povezivanje značajnijih mjesta u Bolu.

S gledišta zaštite okoliša prvenstveno treba zaštititi more i podmorje, izradom informativnog materijala o važnosti posidonie i podmorja, izradom adekvatnih karata, zaštititi određena područja koja imaju zabranu sidrenja i uvesti pročišćivače otpadnih voda.

Strategija turističkog razvoja destinacije Bol kao dio programa provedbe strategije naglašava važnost destinacijskog menadžmenta. Naime, svi oni koji propagiraju razvoj turizma nisu uključeni u međusobnu suradnju, posebno se to odnosi na javni i privatni sektor. Naime, u destinacijskom menadžmentu trebaju sudjelovati svi oni koji stvaraju preduvjete i oni koji stvaraju turistički proizvod.

Svi oni koji su zaduženi za turistički razvoj i destinacijski menadžment trebali bi sudjelovati u realizaciji ove strategije i biti nositelji inicijative za osnivanje prave destinacijske menadžment organizacije u Bolu za planiranje i osiguranje suradnje svih aktera.

U okviru provedbe ove strategije potrebno je poticati razvoj ruralnih turističkih proizvoda i usluga temeljem autohtonih proizvoda i prirodnih resursa. Pri tom, napose treba čuvati i održavati korištenje kulturne baštine i time doprinijeti očuvanju tradicijskih sadržaja.

Europska unija posebno naglašava regulaciju i zaštitu voda te pročišćavanje otpadnih voda i korištenje obnovljivih izvora energije.

Potrebno je uvesti širokopojasni internet i primijeniti suvremena dostignuća informatičke tehnologije na svim područjima rada u općini Bol.

PRILOG STRATEGIJI RAZVOJA OPĆINE BOL

U prilogu navodimo tri dokumenta koja su najdirektnije utjecala na izradu strategije razvoja Općine Bol.

Prvi prilog odnosi se na Europske strateške okvire koji ne samo što obavezuju nego i omogućavaju razumijevanje progresa za sve članice EU. Strategija turističkog razvoja destinacije Bol i Prostorni plan uređenja općine Bol su važeći dokumenti koji obvezuju izrađivače strategije razvoja općine Bol na usuglašavanje sa istima.

A) Strategija Europa 2020.

Pred Europom je trenutak preobrazbe. Kriza je izbrisala godine ekonomskog i socijalnog napretka i ukazala na strukturne slabosti europske ekonomije. U međuvremenu, svijet se užurbano kreće prema naprijed, a dugoročni izazovi – globalizacija, pritisak na resurse, starenje – se pojačavaju. Europska unija mora preuzeti kontrolu nad svojom budućnosti.

Europa može uspjeti ako djeluje zajednički, kao Unija. Potrebna nam je strategija koja će nam pomoći da izađemo iz krize jači i da pretvorimo EU u pametnu, održivu i uključivu ekonomiju koja će ostvarivati visoke stope zaposlenosti, produktivnosti i društvene povezanosti. Strategija Europa 2020. donosi viziju europske socijalne tržišne ekonomije za 21. stoljeće.

Strategija Europa 2020. predlaže tri prioriteta koji se međusobno nadopunjuju:

- Pametan rast: razvijanjem ekonomije utemeljene na znanju i inovaciji
- Održiv rast: promicanje ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, koja je zelenija i konkurentnija
- Uključiv rast: njegovanje ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost

Planirajući razvoj Europske unije do 2020. godine i s obzirom na izazove koji se nalaze na putu ka tom razvoju, Europska komisija definirala je sljedeće glavne ciljeve:

- 75 % populacije u dobi između 20 i 64 godina trebalo bi biti zaposleno
- 3 % BDP, a EU treba investirati u istraživanje i razvoj
- Treba ispuniti klimatsko energetske ciljeve „20/20/20“ (uključujući i povećanje do 30% smanjenja emisije ukoliko okolnosti dozvoljavaju)
- Postotak osoba koje rano napuste školovanje trebao bi biti ispod 10%, a najmanje 40% mlađe generacije trebalo bi završiti tercijarni stupanj obrazovanja
- 20 milijuna manje ljudi trebalo bi biti u opasnosti od siromaštva

Ovi su ciljevi međusobno povezani i presudni za naš opći uspjeh. Kako bi osigurala da svaka zemlja članica prilagodi strategiju Europa 2020. svojoj specifičnoj situaciji, Komisija predlaže da ciljevi EU budu pretvoreni u nacionalne ciljeve i putanje.

Ovi su ciljevi reprezentativni za tri prioriteta pametnog, održivog i uključivog rasta, ali nisu razrađeni: za potporu će biti potreban čitav niz aktivnosti na nacionalnoj razini, na razini Europske unije i internacionalnoj razini. Europska komisija predstavlja sedam predvodničkih inicijativa koje će katalizirati napredak u okviru svake prioritetne teme:

- „Unija inovacija“ s ciljem unapređenja okvirnih uvjeta i dostupnosti financiranja za istraživanje i inovacije kako bi se osigurala mogućnost transformacije inovativnih ideja u proizvode i usluge koji stvaraju rast i radna mjesta
- „Mladi u pokretu“ s ciljem povećanja učinka obrazovnih sustava i olakšanja ulaska mladih na tržište rada
- „Digitalni program za Europu“ s ciljem bržeg širenja brzog interneta te korištenja prednosti jedinstvenog digitalnog tržišta za kućanstva i tvrtke
- „Resursno učinkovita Europa“ s ciljem razdvajanja ekonomskog rasta od korištenja resursa, podrške prijelazu na ekonomiju koja koristi male razine ugljena, povećanja korištenja obnovljivih izvora, modernizacije sektora transporta i promicanja energetske učinkovitosti
- „Industrijska politika za globalizacijsko doba“ s ciljem unapređenja poslovnog okruženja, prvenstveno za male i srednje poduzetnike te razvoja snažne i održive globalno konkurentne industrijske osnove
- „Program za nove vještine i radna mjesta“ s ciljem modernizacije tržišta rada te osnaživanja ljudi razvojem njihovih vještina tijekom cijeloga života s ciljem povećanog sudjelovanja radne snage te boljeg podudaranja ponude i potražnje, uključujući i kroz mobilnost radne snage
- „Europska platforma protiv siromaštva“ s ciljem jamčenja društvene i teritorijalne povezanosti na način da svi imaju koristi od prednosti rasta i radnih mjesta te da se ljudima koji pate od siromaštva i socijalne isključenosti omogući dostojanstven život i aktivno sudjelovanje u društvu

Ovih sedam glavnih inicijativa biti će obvezujuće i za EU i za države članice. Instrumenti na razini EU, prvenstveno jedinstveno tržište, financijske poluge i sredstva vanjske politike, biti će u potpunosti mobilizirani u svrhu rješavanja problema uskih grla i ostvarivanja ciljeva strategije Europa 2020. Kao trenutni prioritet, Komisija donosi nacrt onoga što će se morati napraviti kako bi se definirala vjerodostojna izlazna strategija, nastavila reforma financijskog sustava, osigurala konsolidacija proračuna za dugoročni rast, osnažila koordinacija unutar ekonomske i monetarne unije.

Za ostvarenje rezultata bit će potrebno snažnije ekonomsko upravljanje. Strategija Europa 2020. počivat će na dva temelja: gore skiciranom tematskom pristupu, sastavljenom od prioriteta i glavnih ciljeva; te izvještavanju država članica, koje će pomoći državama članicama da razviju svoje strategije za povratak na održiv rast i javne financije. Integrirane smjernice biti će usvojene na razini EU kako bi se pokrio opseg prioriteta i ciljeva EU. Državama članicama biti će poslane preporuke specifične za svaku državu. U slučaju neodgovarajuće reakcije, mogla bi biti poslana upozorenja vezana uz politiku. Izvještavanje o strategiji Europa 2020. i evaluacija Pakta o stabilnosti i rastu radit će se istovremeno, uz razdvajanje instrumenata i održavanje integriteta Pakta.

Europsko će vijeće imati puno vlasništvo i biti žarište nove strategije. Komisija će nadzirati napredak prema ciljevima, olakšavati razmjenu politika i davati nužne prijedloge za usmjeravanje aktivnosti i predvodničkih glavnih inicijativa EU. Europski će parlament biti pokretačka snaga koja će mobilizirati građane i djelovati kao suzakonodavac na ključnim inicijativama. Ovaj partnerski pristup bi se trebao protezati na odbore EU, nacionalne parlamente te na nacionalne, lokalne i regionalne vlasti, socijalne partnere, dionike i civilno društvo kako bi svi bili uključeni u ostvarenje vizije.

Europska komisija predlaže da Europsko vijeće podupre općenit pristup Strategije i glavnih ciljeva te odobri detaljne parametre strategije, uključujući integrirane smjernice i nacionalne ciljeve. Komisija se također nada stavovima i podršci Europskog parlamenta za uspješnu provedbu strategije Europa 2020.

B) Strategija turističkog razvoja destinacije Bol

Strategija turističkog razvoja destinacije Bol je izuzetno važan dokument za razvoj turizma Bola jer je turizam osnovna gospodarska djelatnost. Strategija se odnosi na:

A - analizu prirodnih i drugih resursa, obilježja turističke ponude i potražnje i turističke organizacije i trendove.

B - viziju i ciljeve razvoja, strategiju razvoja i provedbu strategije.

Bol je izvorna mediteranska, otočna destinacija koja u okružju očuvanih prirodnih resursa borove šume, mora i plaža nudi sofisticiran, ekskluzivan sadržajima bogat turistički proizvod njegujući pri tome gostoprimstvo, autentičnost ambijenta i ladanjski stil života. Najvažniji atributi koji to potvrđuju su:

- da je Bol odmorišna destinacija s 5 zvjezdica
- da je Bol destinacija sofisticiranog i kvalitetnog turističkog proizvoda
- da Bol njeguje ladanjski stil života, privlačan u svim sezonama
- da Bol nudi iskustvo doživljaja otoka Brača.

Temeljne odrednice strategije razvoja su: održivi razvoj i destinacijski menadžment, partnerstvo i kvaliteta, što podrazumijeva novi turistički proizvod produženje sezone i povećanje potrošnje.

Osnovni ciljevi razvoja vezani su uz ciljne segmente potražnje, uz razvoj destinacijskog proizvoda i uz komunikaciju na tržištu.

Strategija razvoja vezana uz ciljne segmente potražnje naglašava potrebu prilagođavanja ponude uže definiranim ciljnim grupama. To znači razlikovanje turista, osim po zemljama porijekla i po motivima dolaska te također i s obzirom na platežne mogućnosti. Bol je destinacija tradicionalno orijentirana stranim tržištima zapadnoeuropskih zemalja, međutim budući trendovi govore i o novim tržištima.

Strategija razvoja destinacijskih proizvoda Bola usmjerena je na obogaćivanje klasičnih odmarališnih proizvoda. Turistički proizvod još uvijek nije doživljaj. Posljedica je to neraznovrsne turističke ponude. Stvaranje destinacijskog proizvoda na kojima će se graditi imidž i prepoznatljivost i stvarati brand destinacije, zadaća je cjelokupnog menadžmenta na turističkom tržištu.

Upravljanje kvalitetom u destinaciji i briga o njenom održivom razvoju zahtjeva različite oblike partnerstva subjekata koji sudjeluju u stvaranju turističkog doživljaja. Bol je destinacija pred kojom stoji niz izazova. Bol se u velikoj mjeri mora oslanjati na ogromni potencijal otoka Brača, koji je još uvijek neotkriveni otok. Ono što danas vrlo segmentirano turističko tržište traži Bol može vrlo brzo razviti u različite proizvode.

Razvoj turističkog proizvoda Bola je u funkciji ostvarivanja ciljeva ukupnog razvoja destinacije. To se prvenstveno odnosi na doživljaj, informacije, konkurentnost i unapređenje kvalitete, jer ovisnost između smještaje ponude i destinacije postaje sve veća.

Turistički proizvodi su najprije oni koji danas postoje, kao što su smještajni kapaciteti i izleti te oni koji su djelomično formirani kao što su odmor, sport manifestacije i kongresi te oni koji su posve novi poput kulture i eko-proizvoda.

Komunikacija s tržištem istaknuta je u strategiji putem ciljeva koji naglašavaju stvaranje i nadzor nad destinacijskim brandom, stvaranje prepoznatljivog branda, zajedničke marketinške napore javnog i privatnog sektora te korištenje suvremenih metoda komuniciranja s tržištem. U skladu s tim, promocijske aktivnosti treba intenzivirati kako bi se što prije realizirali željeni učinci. Među promocijskim aktivnostima na prvom mjestu jest aktivnost Turističke zajednice, zatim priprema promocijskih materijala kao što su imidž Bola, informativni letak, turistička karta Bola, web stranica Bola i program suvenira. Od promocijskih aktivnosti potrebno je istaknuti važnost sudjelovanja na sajmovima, odnose s javnošću, oglašavanje u medijima i neke posebne akcije.

U provedbi strategije posebno su važne mjere zaštite prostora i okoliša. U strategiji turističkog razvoja se naglašava posebno uloga Prostornog plana općine.

Kupališni prostor destinacije sa svojih cca. 61.000 m² temeljna je turistička atrakcija i resurs. S obzirom na ljetni pritisak na kupališni kapacitet Bola potrebno je izraditi plan upravljanja kupališnim prostorom.

Problem prometa destinacije sagledava se s gledišta dostupnosti destinacije, prometa u destinaciji i prijevoz u Bolu kao turističkoj atrakciji.

U poglavlju „zaštita okoliša“ daju se određene preporuke za:

- zaštitu mora i podmorja,
- stvaranje zelenika oko hotela i apartmana i
- javnu rasvjetu.

U posljednjem poglavlju strategije daju se naputci za upravljanje turističkom destinacijom Bola. Prema analizi stanja u ovoj strategiji pokazuje se da se destinacija Bol nalazi na prekretnici svog razvoja. To se prvenstveno očituje u zasićenosti prostora, u prevelikom udjelu privatnog smještaja i u razlici u kvaliteti ponude unutar destinacije. Izražena je razlika između sudionika destinacijskog menadžmenta u pogledu odnosa privatnog i javnog sektora i ta situacija se može ocijeniti vrlo složenom. U destinacijskom menadžmentu moraju aktivno surađivati svi oni koji stvarju preduvjete i koji stvaraju turistički proizvod.

Destinacijski menadžment u Bolu s obzirom na složenu poziciju u kojoj se nalazi, zahtjeva cjeloviti pristup i suradnju. To je preduvjet za ostvarenje vizije i ciljeva razvoja.

C) Prostorni plan uređenja općine Bol

Za otočna područja prostor predstavlja jedan od najznačajnijih resursa i presudnih faktora razvitka. Prostor obuhvaća cjelokupnost kopna i mora te prirodnih i izgrađenih, ljudskom djelatnošću stvorenih resursa. On ne samo da može predstavljati prednost već mora biti i temelj zdravog i održivog razvoja. Razvojne aktivnosti i procesi imaju često i negativan utjecaj na prostor. Proces razvitka je dinamičan i nezaustavljiv. Urbanizacija, razvoj komunalne infrastrukture, turizam, gospodarstvo u cjelini utječu na prostor, ponekad ostavljajući duboke ožiljke u prostoru. Sam po sebi prostor je ograničen i jednom pogrešno korišten i devastiran za duži vremenski period ne može se obnoviti, a u nekim slučajevima je i potpuno nemoguća obnova.

Planiranje korištenja prostora je nužnost i potreba te i jedino prihvatljiv način njegove zaštite i očuvanja. Korištenje i uređenje prostora, uvjetovano je društveno-ekonomskim, tehničko-tehnološkim i uopće razvojem određenog okruženja te mora omogućiti kontinuirane, nesmetane i optimalne razvojne mogućnosti.

Općina Bol, cijeli otok Brač pa i šire okruženje u prošlom razdoblju prolazili su period dramatičnih i korijenitih promjena na svim područjima rada i života. U takvim okolnostima, kvantitativni podaci i trendovi iz bliže prošlosti ne mogu se i ne smiju primijeniti kao osnova za predviđanje budućnosti. Prostor koji koristi općina Bol posjeduje tisućljetnu tradiciju ljudskog, gospodarskog pa i urbanog života. Pouke iz prošlosti mogu biti vrlo korisne za valorizaciju sadašnjosti i sagledavanje budućnosti. Kvantitativna analiza događanja i trendova iz prošlosti može biti vrlo korisna kako bi se uočili i analizirali mogući pravci i opasnosti održivog razvoja. Ograničavanje razvoja, ukoliko su njegovi pravci djelovanja ispravno definirani, nema nikakvog smisla i svrhe. U protivnom možemo očekivati sasvim suprotne učinke od željenih. Prilikom kapacitiranja prostora gospodarskim sadržajem ne može se promatrati izolirano jedan uži lokalitet već se mora sagledati njegovo povezivanje i uklapanje u šire i kompleksnije prostorne cjeline.

Promatrajući međuovisnost prostora i gospodarskih aktivnosti i potencijala, potrebno je uspostaviti ispravan odnos prostornih cjelina kao što su: Bol-Općina Bol-južna strana otoka Brača-zaleđe Bola (Vidova gora) - otok Brač - metropolitansko područje Splita. U urbaniziranom području općine Bol koncentrirano je preko 98% stanovništva same općine, a u skoro istim proporcijama i gospodarske aktivnosti. Razvoj općine Bol i naselja Bol ne bi se smjelo izjednačavati, a posebno što se tiče izjednačavanja gospodarskih aktivnosti.

Prostor koji obuhvaća općina Bol, potrebno je racionalno osmisliti, sistematičnije i kvalitetnije koristiti i razvijati, a ujedno ga štititi od stihije i neracionalnog korištenja. Bol kao jedino značajnije naselje na cijeloj južnoj strani otoka, u svom promišljanju razvoja mora obuhvatiti širi prostor od onog kojeg obuhvaćaju službene granice općine Bol. Promišljanje razvoja općine mora obuhvatiti korištenje prostora istočno od granice (Humčanske plaže) naročito na zapadu sve do pustinje Blaca. Stihijnost prostorno gospodarskog korištenja na tom području moglo bi negativno utjecati na uravnotežen i održiv razvoj Bola. Bol bi trebao imati interes i snagu da uključi ova područja u jedan kvalitetan razvoj.

Bol je u specifičnog geografsko-prostornom položaju, on je svakako bio i ostati će sastavni dio otoka Brača. U gospodarskom i još više infrastrukturnom smislu Bol je vezan za ostatak otoka te svoj razvoj uvijek treba vezivati za Brač kao cjelinu. Posebno, razvoj Bola trebalo bi usmjeriti prema svom specifičnom zaleđu najvišem vrhu otoka Vidovoj gori (778 m). Pored

toga što se radi o jednom prekrasnom vidikovcu (za vrijeme lijepih dana pogled pored srednjodalmatinskih otoka seže sve do Italije), sam plato Vidove gore sa svojim prekrasnim pejzažem može omogućiti neophodno potreban razvoj Bola u svojoj "dubini" u gospodarsko-turističkom pogledu.

Također, sjeverna strana otoka Hvara, posebno Jelsa i njezino šire područje, dodatni su izazovi razvoja Bola.

Rast i razvoj ne smije se ostvarivati samo prema mogućnostima prostora, već i prema civilizacijskim kriterijima, ekološkim i prometnim ograničenjima, a posebno prema broju i strukturi domicilnog stanovništva. To znači da razvoj treba usmjeriti i podrediti potrebama zapošljavanja i specifičnostima domicilnog stanovništva, a ne kretanje stanovništva podređivati profitu i gospodarskom rastu koji je bio sam sebi cilj.

Prostori dosadašnjeg korištenja ne bi se trebali bitnije mijenjati niti proširivati, već je u njima potrebno vršiti kvalitativna unapređnja i poticati njihovo povezivanje. Posebu pažnju treba posvećivati ravnomjernom infrastrukturnom opremanju cjelokupnog prostora općine. Posebno potrebna su daljnja ulaganja u komunikacijskom povezivanju. Upravo komunikacijskim otvaranjem ali i drugim poticajnim mjerama treba stimulirati razvoj i korištenje prostora koji su u dosadašnjem modelu bili tretirani kao nekvalitetni i neatraktivni. Nekim područjima potrebno je posvetiti posebnu pažnju i zaštitu. Područje plaže Zlatni rat iziskuje poseban tretman i zaštitu, zatim njegovo posebno uređenje i racionalno korištenje. Rubna područja Bola su upravo ona područja na kojima bi trebalo dolaziti do skladnog prijelaza od urbanog prostora do prostora rekreativnog i poljoprivrednog korištenja.

Zaštitu, u ambijentalnom smislu, zahtjeva cijela stara jezgra Bola, a također i šire područje Murvice. Cijelo područje od Bola i Murvice potrebno je osmisliti i zaštititi od nekontrolirane izgradnje.